

Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: Πολεοδομία – Χωροταξία

Μάθημα: Το ζήτημα της μεθοδολογίας και της θεωρίας στο σχεδιασμό του χώρου

Προσφέροντας σπίτι κι "ελπίδα"

ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ:

Ηλίας Πιιάσης
Κυριακή Κυριάκου
Ρεβέκκα Σιάντου
Συμεών Μακαρόνας
Χρήστος Μπουρέλιας

ΔΙΔΑΣΚΟΥΣΑ:

Ελίζα Παναγιωτάτου

Προσφέροντας σπίτι κι "ελπίδα"

Εισαγωγή

Παρά το γεγονός ότι το ελληνικό σύνταγμα κατοχυρώνει το δικαίωμα στη στέγη, οι ερμηνείες του και οι τρόποι υλοποίησης αυτού γεννούν ασυμμετρίες. Ιδιαίτερα στη σύγχρονη συγκυρία της κρίσης, η ανισομέρεια στις ευκαιρίες πρόσβασης στην κατοικία οξύνονται μέσα από τις πολιτικές δημοσιονομικής λιτότητας, αποτελούν ωστόσο διεκδίκηση μεγάλου μέρους του πληττόμενου πληθυσμού παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό του. Το φαινόμενο των αστέγων, στο οποίο επικεντρώνεται το πρώτο μέρος της εργασίας, αποτελεί σαφή έκφραση των προβληματικών της κρατικής πολιτικής που έχει διαμορφωθεί διαχρονικά, ενώ η όξυνση του την τελευταία δεκαετία φανερώνει την απουσία ενός «διχτού προστάσιος» (*). Την ίδια στιγμή, η προσφυγική κρίση γεννά την ανάγκη ανεύρεσης νέων πρακτικών για τη στέγαση ενός νέου πληθυσμού, επιτακτικά και υπό πολύ διαφορετικούς όρους. Τόσο η χωροθέτηση των προσφύγων στον ελλαδικό χώρο, οι μετακινήσεις τους αλλά και οι συνθήκες διαβίωσης τους καθημερινά καθορίζονται σε κρατικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, φωτίζουν πλευρές του στεγαστικού στην Ελλάδα από μία νέα σκοπιά, γεννούν μετατοπίσεις, αναδεικνύουν τα όρια του.

Κατά πόσο και σύμφωνα με τον αναπτυξιακό λόγο και τη νόρμα της καθημερινότητας ο «εναπομείναντας χώρος», μπορεί να μοιάσει σαν ένας χώρος οικείος; Η όποια εν λόγω οικειότητα μπορεί να ανταπεξέλθει της έννοιας που έχει πάρει (εν μέσω της ελπίδας) η λέξη Οίκος; Όταν καλούμαστε σε απολογισμό των κοινωνικών κεκτημένων, πόσο εύκολα επαναπροσδιορίζεται η χωροθέτηση μας σε μια περιοριστική συνθήκη, που ουσιαστικά ανοικειοποιεί; Ένας «Οίκος υπερήλικων» μπορεί να αποτελεί μια μέριμνα της κοινωνίας ανά περιοχή και συνθήκη που ιδανικά θα προσέφερε τα απαραίτητα σε εκείνους που έμειναν από μόνοι έως ανήμποροι να φροντίσουν τον εαυτό τους;

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η απεικόνιση πτυχών των επίσημων πολιτικών που ακολουθούνται σήμερα γύρω από τη στέγη, με στόχο την ανάδειξη προβληματικών που τις διατρέχουν. Η παράλληλη εξέταση τριών κοινωνικών ομάδων με διαφορετικά χαρακτηριστικά στη βάση ενός κοινού ζητήματος, καθώς και των διαφορετικών πλευρών γύρω από τη «φιλοξενία» των προσφύγων συμβάλλει στη δημιουργία ενός ευρύτερου πλαισίου για την κατανόηση των επιμέρους ερωτημάτων που προκύπτουν.

Προσωρινή... Μονιμότητα

“Μου είπαν ότι θα με κρατήσουν εδώ μόνο για τέσσερις μέρες, μέχρι να μου βρουν άλλο μέρος, και έχουν περάσει 60 ημέρες κι εξακολουθώ να είμαι εδώ. Δεν αισθάνομαι καλά εδώ.”¹

Στα πιο πάνω λόγια, φαίνεται πως το προσωρινό σιγά-σιγά μονιμοποιείται (έχοντας και παραδείγματα περιπτώσεων που αναμένουν για πολύ περισσότερο από τους 2 μήνες) και πως αυτό συμβάλλει αρνητικά στην ψυχική κατάσταση την οποία βρίσκονται οι αναμένοντες άσυλο. Οι βλέψεις τους, για προσωρινή διαμονή στην χώρα μονιμοποιούνται, ενώ οι προοπτικές τους για το μέλλον αλλάζουν. Οι καταστάσεις διαβίωσης δε, τις οποίες βιώνουν τις περισσότερες φορές, είναι εξευτελιστικές. Παράλληλα με αυτό, εντείνεται το αίσθημα της αβεβαιότητας που προκύπτει – μεταξύ άλλων – από την άγνοια του χρόνου αναμονής. (Αντίστοιχα συμβαίνει με την περίπτωση των υπερίληγων που κρατούνται στο εκάστοτε ίδρυμα και με την συγκατάθεση των συγγενών, όπου συχνά υπογράφουν εξ αρχής ότι για κάποιο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και μέχρι να προσαρμοστεί ο «τρόφιμος» και ουσιαστικά «σπάσει» η ελπίδα του, δεν θα δεχτεί καμιά επίσκεψη από τα έξω). Η με τους άστεγους οι οποίοι καλούνται σε έναν «περιγεγραμμένο», εξωτερικό χώρο, να βιώσουν μια αντιδιαμετρική αναμονή της φυλακής τους, σαν οι κατεξοχήν προς παράδειγμα κι αποφυγή, όπου τους στερείται η πρόσβαση κι η είσοδος σε έναν «Οίκο».

Σύνορα, φύλακες και περάσματα

Οι προσφυγικές ροές αυξήθηκαν σημαντικά την περίοδο 2014-2015 με κορύφωση τον Οκτώβρη του 2015.² Η Ελλάδα, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, λειτουργούσε, μέχρι πρότινος, κυρίως ως χώρος διέλευσης των προσφυγικών ροών. Η πλειονότητα των προσφύγων που ταξίδευαν είχαν σκοπό να εγκατασταθούν σε κράτη της Βόρειας Ευρώπης. Η πολιτική ανοικτών συνόρων στοχοποιήθηκε από τις ξενοφοβικές πτέρυγες που ενισχύθηκαν με την άνοδο του ρατσισμού από το 2011. Με κρίσιμη περίοδο τους πρώτους μήνες του 2016, διακόπτονται οι μεταναστευτικές ροές προς την Βόρεια Ευρώπη, μέσα από την ενισχυμένη φύλαξη των συνόρων. Η νέα πολιτική εμπεδώνεται και επικοινωνιακά μέσα από δηλώσεις των Ευρωπαίων γραφειοκρατών.³ Υπό την πίεση των ξενοφοβικών πιέσεων, της ανθρωπιστικής κρίσης

¹Μαρτυρία 17χρονου αγοριού από τη Γουινέα, αναφερόμενος στο κέντρο κράτησης της Αμυδαλέζας, Human Rights Watch, «Γιατί με Κρατάτε Εδώ;» Ασυνόδευτα Παιδιά υπό Κράτηση στην Ελλάδα, 2016. Διαθέσιμο: https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/greece0916gr_web.pdf

² Σύμφωνα με τα στοιχεία της UNHCR περίπου 860.000 άνθρωποι εισήλθαν στην Ελλάδα το 2015, ενώ για το 2014 σημειώθηκαν 43.000 και 18.000 για το 2016 - data2.unhcr.org/ (κατηγορία : *Mediterranean Situation*).

³ Ενδεικτική αρθρογραφία της περιόδου : cnn.gr/news/kosmos/story/24638/prosfygiko-kleista-synora.

των κλειστών συνόρων και των τραγικών πνιγμών στη Μεσόγειο θεσμοθετήθηκε η ήδη καλλιεργημένη πολιτική της Ευρώπης-Φρουρίου, δημιουργώντας ένα ισχυρό όριο στα βόρεια σύνορα της Ελλάδας και εγκλωβίζοντας κατ' επέκταση εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπους στην Ελλάδα και κυρίως στα νησιά Λέσβο, Σάμο και Χίο.

Με σειρά αποφάσεων, συμφωνιών και νομοθετημάτων παγιώνεται η επαναπροώθηση των προσφυγικών ροών. Ειδικότερα οι συμφωνίες της ΕΕ με τις “ασφαλείς” τρίτες χώρες και το κλείσιμο της βαλκανικής οδού περιορίζουν τα περάσματα των μεταναστευτικών κυμάτων και εντείνουν την συνοριακή γεωγραφία της Ελλάδας. Αφενός του ίδιου ελληνικού χώρου ως πέρασμα, αφετέρου στο εσωτερικό του μεταξύ των νησιών ανατολικού Αιγαίου -της Αθήνας - της Κεντρικής Μακεδονίας και της υπόλοιπης περιφέρειας.

Κατόπιν της επιβολής περιορισμών στη μετακίνηση προσφύγων και μεταναστών, η επίσημη πολιτική της ΕΕ σχημάτισε το νέο μηχανισμό ελέγχου των μετακινήσεων μέσω του προγράμματος μετεγκατάστασης Relocation.⁴ Η μετακίνηση πλέον των μεταναστών και προσφύγων καθορίζεται από γραφειοκρατικές διαδικασίες και δεν αποκτούν καθοριστικό ρόλο οι επιθυμίες των μετακινούμενων ανθρώπων, αλλά ο μηχανισμός της μετεγκατάστασης, με βάση κριτήρια εξυπηρέτησης της ΕΕ.

Γραφειοκρατία

Ένα από τα σημαντικότερα αποτελέσματα της επιβολής ελέγχου στις μετακινήσεις θα σταθεί η δέσμευση σε κατάσταση αναμονής των αιτούντων άσυλο και των εν κινήσει προσφύγων και μεταναστών, προκαλώντας γραφειοκρατικές καθυστερήσεις. Η έκδοση των αποφάσεων για τη χορήγηση του ασύλου αποδεικνύεται χρονοβόρα,⁵ ενώ σε περιπτώσεις απέλασης λόγω απόρριψης αιτήματος ασύλου, αρκietές χώρες δεν αναγνωρίζουν τους υπηκόους τους ή δεν υπάρχει επαρκής συνεργασία για τις διαδικασίες έκδοσης ταξιδιωτικών εγγράφων, με αποτέλεσμα να καθυστερείται η διαδικασία επιστροφών.⁶ Παράλληλα, από την αργοπορία στην καταγραφή των αιτούντων, οδηγούμαστε στην καθυστέρηση της διαδικασίας για οικογενειακή επανένωση, με αποτέλεσμα να υπάρχουν αναμονές διάρκειας πέραν του ενός χρόνου (από την υποβολή αιτήματος ασύλου μέχρι τη μεταφορά σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα).⁷ Έτσι, οι χρόνοι εξέλιξης της ευρωπαϊκής γραφειοκρατίας θέτουν

---

⁴ Περισσότερες πληροφορίες για το πρόγραμμα μετεγκατάστασης και τους όρους του στο : easo.europa.eu/easo-relocation

⁵ Συνηγόρος του Πολίτη, Πρόσβαση και Διαδικασία Ασύλου, χ. χ. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: synigoros.gr/?i=foreigner.el.prosbasi-asylo

⁶ Υπηρεσία Ασύλου, Υπουργείο Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, 2014, Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: asylo.gov.gr/wp-content/uploads/2015/04/final_280415_QA_GR.pdf

⁷ Μεγάλες καθυστερήσεις στη διαδικασία ασύλου εντοπίζει η ΜΚΟ «Αίτημα», 2017. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: liberal.gr/arthro/131585/epikairota/2017/megales-kathusteriseis-sti-diadikasia-asulou-entopizei-i-mko-isonaitimasin.html

την πλειονότητα των μετακινούμενων ανθρώπων στην πραγματικότητα της παρατεταμένης προσωρινότητας.

Τα αιτήματα των ευρισκομένων στην Ελλάδα και Ιταλία χρονίζονται, κάνοντας επιτακτική την ικανοποίηση αναγκών καθημερινότητας. Η ευρωπαϊκή πολιτική κατευθύνει πόρους προς την εξασφάλιση “συνθηκών με αξιοπρέπεια” στην παρατεταμένα προσωρινή διαμονή μέσα από το TAME. Από πλευρά της η Ελλάδα αξιοποιεί τους ευρωπαϊκούς πόρους και την επιχειρησιακή οργάνωση της ΥΑ συστήνοντας εθνικό σχέδιο αντιμετώπισης της προσφυγικής κρίσης στον εσωτερικό χώρο. Στην πράξη, οι άνθρωποι οδηγούνται μαζικά σε κέντρα φιλοξενίας. Εκεί εγκαθίσταται πολλαπλάσιος αριθμός ανθρώπων σε σχέση με τις πραγματικές δυνατότητες των εγκαταστάσεων. Ως εκ τούτου, υπάρχει αδυναμία ικανοποίησης έστω και των βασικών αναγκών του μεγάλου αριθμού προσφύγων/μεταναστών. Στα κέντρα, που γεμίζουν ασφυκτικά, οι άνθρωποι αναγκάζονται να βιώνουν αντίξοες συνθήκες, επιζήμιες για την ήδη εύαλπη θέση στην οποία βρίσκονται.

Η αβεβαιότητα είναι, γενικότερα, χαρακτηριστικό των κοινωνικών ομάδων που βρίσκονται σε επισφαλείς ή καθόλου συνθήκες στέγης. Έτσι, οι ομάδες αυτές, είτε πρόκειται για μετανάστες/πρόσφυγες, είτε για άστεγους είτε για ηλικιωμένους, αποκόπτονται από το δικαίωμά τους για πρόσβαση στο κοινωνικό αγαθό της στέγασης και εν τέλει μονιμοποιούνται σε μια κατάσταση στεγαστικής αβεβαιότητας.

Μαζική παραγωγή κατοικίας και κοινωνικής στέγασης

Ένα από τα αμεσότερα προβλήματα στο χώρο της πολεοδομίας και στο γενικότερο πλαίσιο της οικονομικής ανάπτυξης μετά τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο, ήταν το ζήτημα της κατοικίας. Στη σημαντική έλλειψη προπολεμικά, προστίθεται η πιεστική αύξηση της ζήτησης σε ποσότητα και ποιότητα, η καταστροφή ενός σημαντικού ποσοστού της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και οι ανισορροπίες στις πληθυσμιακές μετακινήσεις λόγω του πολέμου. Η ζήτηση ήταν επιτακτική σε χώρες όπως η Γερμανία, η Μεγάλη Βρετανία, η Ολλανδία και το Βέλγιο, που είχαν υποστεί μια απότομη πληθυσμιακή αύξηση, αλλά ήταν το ίδιο οξύ και για χώρες όπως η Γαλλία και η Σουηδία που δεν αντιμετώπιζαν παρόμοια πληθυσμιακή αύξηση⁸.

Με την τεχνολογική πρόοδο του Μεσοπολέμου, και την επέκταση της μαζικής παραγωγής σε ολόκληρη σειρά κεφαλαιουχικών και καταναλωτικών αγαθών, αναγνωρίστηκε και έγινε αποδεκτή η σημασία της τυποποίησης, στην οποία οδηγούσε η συγκεκριμένη βιομηχανική παραγωγή και διευρύνθηκε, εξαιρετικά απότομα θα έλεγε κανείς, ο κατάλογος των προϊόντων που μπορούσαν να ενταθούν στη λογική αυτής της τυποποίησης. Έτσι, διαρκή καταναλωτικά αγαθά, όπως

---

⁸Pinoll. & Walter F. *Η σύγχρονη ευρωπαϊκή πόλη, Έως τον Β παγκόσμιο πόλεμο*, Αθήνα: Πλέθρον, 2007

ραδιοφωνικές συσκευές, ψυγεία, έπιπλα, αυτοκίνητα και δεκάδες άλλα προϊόντα με τα οποία εκφράστηκε ένας 'σύγχρονος' τρόπος ζωής στις πόλεις, χρειάστηκε να βρουν μια νέα μορφή - στην πραγματικότητα ένα νέο περιεχόμενο. Η κατοικία λοιπόν δεν ξέφυγε από τον κατάλογο των προϊόντων τα οποία μπορούσαν να ενταχθούν στην τυποποίηση της μαζικής παραγωγής⁹.

Απέναντι στην ογκούμενη εργατική αναταραχή και τη σταδιακά διευρυνόμενη παρουσία των ριζοσπαστικών πολιτικών δυνάμεων, η κυρίαρχη πολιτικά και οικονομικά τάξη αντέταξε, σε όλη την περίοδο του Μεσοπολέμου, ένα εκτεταμένο πρόγραμμα στεγαστικής αποκατάστασης και, σύμφωνα με τις διακηρύξεις εκείνης της εποχής, ένα πρόγραμμα βελτίωσης της ίδιας της ποιότητας ζωής.¹⁰

Στη Μ. Βρετανία, ήδη από το 1909 ο Lloyd George, ως Υπουργός των Οικονομικών, είχε παρουσιάσει στη Βουλή των Λόρδων ένα πρόγραμμα κοινωνικών μεταρρυθμίσεων, με άξονα την παραγωγή φθηνής εργατικής κατοικίας. Αλλά δεν ήταν παρά μετά το τέλος του 'μεγάλου' πολέμου, το 1918, κάτω από τις πολιτικές συγκυρίες εκείνης της εποχής και τον αντίκτυπο της Οκτωβριανής Επανάστασης, αλλά και μέσα από ένα διάχυτο πνεύμα να 'αποζημιωθούν' τα θύματα του πολέμου, που ξεκίνησε ένα γιγάντιο πρόγραμμα στεγαστικής αποκατάστασης με την οικονομική υποστήριξη του κράτους. Μέσα σε πέντε χρόνια προσφέρθηκαν 170.000 νέες κατοικίες, μέσα από ένα πρόγραμμα επιδοτήσεων της κυβέρνησης προς τους τοπικούς δήμους και τις κοινότητες. Άρχισαν όμως μόλις 4 χρόνια για να φανεί ότι η 'ηρωική' διάθεση και ο αλtruισμός που χαρακτήριζαν τις κυβερνητικές επιλογές των πρώτων χρόνων μετά το τέλος του Α Παγκοσμίου Πολέμου για την κοινωνική κατοικία, δεν θα κρατούσε πολύ.¹¹

Τα νέα πολιτικά και οικονομικά δεδομένα, η οικονομική ύφεση μετά το 1921 και η αυξανόμενη ανεργία, οδήγησαν την κυβέρνηση σε επιλογές άμεσης διαχείρισης αυτών των κρίσεων (πχ διοχέτευση πόρων στα επιδόματα ανεργίας και όχι σε στεγαστικά προγράμματα). Εν τούτοις, σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '20, και παρ' όλες τις έντονες πολιτικές και κοινωνικές διεργασίες της περιόδου, τα προγράμματα παραγωγής κοινωνικής κατοικίας, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο συνεχίστηκαν. Αλλά ήταν φανερό ότι οι κρατικές ενισχύσεις στη στεγαστική αποκατάσταση στόχευαν πλέον, είτε σε περιορισμένα προγράμματα (πχ επαναστέγηση λόγω προγραμμάτων κατεδάφισης 'slums'^, είτε σε μια σταδιακή 'επαναφορά' της ιδιωτικής αγοράς στη διαδικασία παραγωγής κατοικίας (Ambrose, 1994). Οι όροι διασφάλισης στέγασσης κατεύθυναν την κατοικία μάλλον προς την αγορά της, από μικροαστικά ή μεσαία στρώματα του πληθυσμού, παρά προς την ενοικίαση της από εργατικά στρώματα. Μετά το 1930, μια νέα οικονομική ύφεση που ήρθε ως απόηχος της κρίσης του '29 στις ΗΠΑ, επέβαλε δραστηκές περιοπές

⁹ Καρύδης Δ., *Τα Επτά Βιβλία της Πολεοδομίας*, Αθήνα: Παπασωτηρίου, 2006

¹⁰ Σαρηγιάννης Γ., *Η Χάρτα της Αθήνας και το ιστορικό της πλαίσιο*, Ηλεκτρονικό περιοδικό GreekArchitects, 2010

¹¹ Καρύδης Δ., *Τα Επτά Βιβλία της Πολεοδομίας*, Αθήνα: Παπασωτηρίου, 2006

στις κρατικές επιδοτήσεις στεγαστικών προγραμμάτων. Έτσι λοιπόν, στη Μ. Βρετανία, παρά την αρχική πολιτική βούληση για ενίσχυση της φθηνής εργατικής κατοικίας, το ονομαζόμενο τότε 'σπίτι των 9 σελινιών' (nine shilling home), δεν παρήχθη σε αυτήν τη χώρα παρά σε μικρή έκταση, και μόνο κάτω από βραχύβιες ευνοϊκές συγκυρίες (όπως ήταν η μείωση της τιμής των οικοδομικών υλικών). Μετά το 1932, οι Συντηρητικοί επανέφεραν την αγορά κατοικίας στα 'φυσιολογικά' επίπεδα ιδιοποίησης κέρδους από αυτό το 'εμπόρευμα'. Έστω και έτσι όμως, ότι παρήχθη ως κοινωνική κατοικία αποτέλεσε τη βάση πάνω στην οποία στηρίχτηκε το, μετά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο, στεγαστικό πρόγραμμα του λεγόμενου 'Κράτους Πρόνοιας'¹².

Η οικοδόμηση κοινωνικής κατοικίας πραγματοποιήθηκε κυρίως στη Γερμανία και την Αυστρία, όπου ξεκίνησε με διάφορες μορφές όπως με προγράμματα αυτοστέγασης (Βιέννη) και αποκρυσταλλώθηκε σε καθαρά κρατική δραστηριότητα (κεντρικής διοίκησης ή δήμων)¹³.

Η οικονομική κρίση των αρχών της δεκαετίας του 1930 ανέστειλε την εκτέλεση πολλών από τα προγράμματα κοινωνικής κατοικίας. Ήδη από το 1929, τα υψηλά κόστη κατασκευής και τα υψηλά επιτόκια είχαν αναιρέσει τις αρχικές εκτιμήσεις για χαμηλά ενοίκια. Έτσι, μέσα στο κλίμα γενικής ευφορίας και αισιοδοξίας -όχι για το μέλλον αλλά για τις απίστευτες δυνατότητες της αρχιτεκτονικής στην ικανοποίηση βασικών αιτημάτων, μέσα σε ένα κλίμα αναζήτησης των ελάχιστων διαστάσεων που μπορούσε να έχει ένας χώρος καθημερινής χρήσης, καθώς και εξίσωσης της κατοικίας με οποιοδήποτε άλλο μαζικά παραγόμενο εμπόρευμα- ήρθε η διάψευση: 'Η ψευδαισθηση της βελτίωσης της τύχης του πιο φτωχού από τους φτωχούς μέσα από τη Νέα Αρχιτεκτονική έσβησε. Ακόμη και για ένα εργάτη με μέσες αποδοχές το ενοίκιο παραμένει πολύ ψηλό...Σε πολύ μικρό βαθμό καταφέραμε να δημιουργήσουμε σπίτια προσιτά στους εργάτες.¹⁴

Ο Ένγκελς μέσα από το βιβλίο του «Το ζήτημα της κατοικίας» καταδεικνύει ότι το 'στεγαστικό πρόβλημα' είναι απόρροια της ίδιας της δομής και της δυναμικής του καπιταλιστικού συστήματος και επομένως δεν μπορεί να υπάρξει καμιά ουσιαστική και διαρκής λύση του στα πλαίσια του καπιταλισμού: «Από που προέρχεται, λοιπόν, η στενότητα κατοικίας... Είναι αναγκαίο δημιούργημα της αστικής κοινωνικής μορφής. Δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς στενότητα κατοικίας μια κοινωνία όπου η μεγάλη εργαζόμενη μάζα εξαρτιέται αποκλειστικά από το μισθό της εργασίας... όπου... ισχυρές, τακτικά επαναλαμβανόμενες βιομηχανικές διακυμάνσεις [κρίσεις] από το ένα μέρος προϋποθέτουν την ύπαρξη μιας πολυάριθμης εφεδρικής στρατιάς από εργάτες άνεργους... όπου οι εργάτες συνωστίζονται κατά μάζες στις μεγάλες πόλεις... όπου επομένως θα βρίσκονται πάντα ενοικιαστές για τα πιο απαίσια

¹² Καρύδης Δ., *Τα Επτά Βιβλία της Πολεοδομίας*, Αθήνα: Παπασωτηρίου, 2006

¹³ Μιτζάλης Ν., *Παραγωγή κατοικίας και αστικός χώρος στον Μεσοπόλεμο*, Αθήνα: future, 2008

¹⁴ Καρύδης Δ. "Τα Επτά Βιβλία της Πολεοδομίας" Αθήνα: Παπασωτηρίου, 2006

χοιροστάσια»¹⁵. Ακόμη αποδεικνύει πως δεν μπορεί να λυθεί συνολικά το πρόβλημα της κατοικίας αποσπασμένο από την κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής. Αποκαλύπτει επίσης τα περιορισμένα όρια των κατακτήσεων της εργατικής τάξης στον καπιταλισμό, καθώς επίσης αποκαλύπτει πως μια γενικευμένη ιδιοκατοίκηση στα πλαίσια του καπιταλισμού δε σημαίνει γενική ευημερία για τους εργάτες αλλά πτώση της τιμής της εργατικής δύναμης.

Κοινωνική πολιτική στέγασης στην Ελλάδα

Παρά τη θεσμική κατοχύρωση του δικαιώματος στη στέγη από το σύνταγμα¹⁶, το στεγαστικό ζήτημα στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από την πολύ περιορισμένη κοινωνική πολιτική για την κατοικία. Βασικός φορέας υπήρξε ο Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας, με περιορισμένη όμως απεύθυνση στους ασφαλισμένους του ΙΚΑ και κύριο στόχο την παροχή στεγαστικών ευκαιριών παρά τη χάραξη μίας κοινωνικής πολιτικής¹⁷. Η πρόσβαση στην κατοικία στηρίχτηκε παραδοσιακά στην αυτοστέγαση. Βασικοί μηχανισμοί η αυθαίρετη δόμηση και η μετέπειτα ένταξη στο σχέδιο πόλης, συνήθως σε περιοχές εκτός κέντρου και η αντιπαροχή, που θεσμοθετείται με τον Ν.3741/1929 και μεταστρέφει ριζικά τα αστικά κέντρα. Η σχετική ανοχή και ο θεσμός της αντιπαροχής, που παρείχε ευκαιρίες στέγασης σε μικροϊδιοκτήτες μέσω της ανταλλαγής και όχι της ύπαρξης κεφαλαίου, συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό στην αφομοίωση χαμηλότερων και μεσαίων στρωμάτων. Από τη μεριά του κράτους, οι παρεμβάσεις περιορίζονται σε επιμέρους δράσεις και θεσμοθετήσεις, φοροαπαλλαγές και επιδοτήσεις επιτοκίων για την απόκτηση πρώτης κατοικίας, δανειοδοτήσεις και επιδοτήσεις ενοικίων από τον ΟΕΚ καθώς και παροχή στέγης αλλά κυρίως στη ρύθμιση μέσω της πολεοδομικής πολιτικής και της πολιτικής γης, επιμέρους δηλαδή δράσεις ή έμμεσες παρεμβάσεις. Η απουσία ενιαίας κρατικής πολιτικής καλλιέργησε σταδιακά την αντίληψη πως η πρόσβαση στη στέγη συνιστά ατομικό ζήτημα και όχι επίδικο συλλογικών διεκδικήσεων¹⁸.

Συγχρόνως, τα ποσοστά ιδιοκατοίκησης στην Ελλάδα είναι διαχρονικά ιδιαίτερα υψηλά ακόμα και σε σχέση με άλλες χώρες του ευρωπαϊκού νότου. Η επένδυση σε ακίνητη περιουσία, η σημασία της ιδιόκτητης κατοικίας για την ελληνική οικογένεια-κοινωνία, οι πρακτικές που αναπτύσσονται με στόχο την απόκτηση της και οι τρόποι αξιοποίησης της αποτελούν ενδεικτικά χαρακτηριστικά, που μπορούν να βοηθήσουν

¹⁵ Ένγκελς Φ. "Το ζήτημα της κατοικίας" Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή

¹⁶ Με το Ηγεμονικό Σύνταγμα του 1832 κατοχυρώνεται το άσυλο της κατοικίας, ενώ με το Σύνταγμα του 1975 κατοχυρώνεται η κατοικία ως αντικείμενο ειδικής φροντίδας του κράτους προς αυτούς που τη στερούνται ή που στενάζονται ανεπαρκώς.

¹⁷ Εμμανουήλ Δ., 2006, «Η κοινωνική πολιτική κατοικίας στην Ελλάδα - Οι διαστάσεις μιας απουσίας», Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών

¹⁸ Δ. Μπαλαμπανίδης, Ε. Πατατούκα, Δ. Σιατίτσα, 2013, «Το δικαίωμα στην κατοικία την περίοδο της κρίσης στην Ελλάδα», ΓΕΩΓΡΑΦΙΕΣ τ. 22

στην κατανόηση ορισμένων καθοριστικών φαινομένων στη διαμόρφωση του στεγαστικού στην Ελλάδα.

Ένα από αυτά είναι η έντονη προαστιοποίηση που ξεκινά τη δεκαετία του '80, η φυγή από το πυκνοκατοικημένο αστικό κέντρο που η αντιπαροχή έχει πλέον δημιουργήσει, σε περιοχές εκτός κέντρου και ως επί το πλείστον σε νεόδμητες και ιδιόκτητες κατοικίες¹⁹. Την ίδια περίοδο ξεκινούν και οι πιο σύγχρονες συζητήσεις περί «υποβάθμισης», καθώς προκύπτει μεταξύ άλλων μεγάλο ανενεργό απόθεμα, για το οποίο ωστόσο δεν παράγεται κάποια πολιτική αξιοποίησης κρατική με κοινωνικό πρόσημο.

Η ευρεία διάδοση των στεγαστικών δανείων τη δεκαετία του '90 μπορεί να αναλυθεί επίσης μέσα από τη σημασία της ιδιοκατοίκησης στην Ελλάδα σε συνδυασμό φυσικά με τις πολιτικές ρυθμίσεις απελευθέρωσης του τραπεζικού δανεισμού, τη μείωση των κρατικών παρεμβάσεων και έμμεσες πιέσεις που συχνά οδήγησαν στην επίσπευση μιας αγοράς²⁰.

Η σημασία της εξάρτησης της κατοικίας από το τραπεζικό σύστημα αναδείχθηκε την περίοδο της πρόσφατης κρίσης του 2008. Η επιπλέον συρρίκνωση των κοινωνικών παροχών, η κατάργηση του ΟΕΚ σε συνδυασμό με την αύξηση της ανεργίας αλλά και της επιβάρυνσης από τη στέγη και τις δυσκολίες αποπληρωμής των δανείων οδήγησαν σε μία νέα κρίση κατοικίας. Βασικές απόρροιες η δημιουργία νέων αστέγων, οι εξώσεις και τα κόκκινα δάνεια, η επιστροφή σε ιδιόκτητη κατοικία και οι συμπυκνώσεις νοικοκυριών, η συρρίκνωση της ενοικιαζόμενης κατοικίας, η ενεργειακή φτώχεια²¹.

Το δικαίωμα λοιπόν στη στέγη επανέρχεται επιτακτικά ως επίδικο στη σύγχρονη συγκυρία, με την προστασία της πρώτης κατοικίας ως βασικό σημείο, αλλά και από μία άλλη μεριά, μέσα από τις πρακτικές στέγασης των προσφύγων που θέτουν υπό διαπραγμάτευση το υποκείμενο των διεκδικήσεων και θέτουν μία πρόκληση στο συλλογικό τους χαρακτήρα.

---

¹⁹Φ. Βαταβάλη, Π. Κουτρολίκου, Δ. Μπαλαμπανίδης, Δ. Σιατίτσα, 2013, «Καθεστώς κρίσης και αναδυόμενα κοινωνικά κινήματα στις χώρες της Νότιας Ευρώπης: Αστική ανάπτυξη, κατοικία και τοπικοί αγώνες», ΓΕΩΓΡΑΦΙΕΣ, τ. 22

²⁰Δ. Μπαλαμπανίδης, Ε. Πατατούκα, Δ. Σιατίτσα, 2013, «ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ», ΓΕΩΓΡΑΦΙΕΣ τ. 22

²¹Φ. Βαταβάλη, Δ. Σιατίτσα, 2011, «Η «κρίση» της κατοικίας και η ανάγκη για μία νέα στεγαστική πολιτική»

Στέγαση Ασυνόδευτων Ανηλίκων Προσφύγων

Σπουδάστρια: Κυριακή Κυριάκου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ

Λόγοι Φυγής των Ασυνόδευτων Ανηλίκων
Η πορεία του ταξιδιού
Οι διαδικασίες που ακολουθούνται κατά την είσοδο στη χώρα

ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Διεθνείς Συμβάσεις
Εσωτερικό Δίκαιο

ΤΥΠΟΙ “ΣΤΕΓΑΣΗΣ”

Εντός Μακροχρόνιας Φιλοξενίας
Εντός Προσωρινής Φιλοξενίας
Εκτός Μακροχρόνιας ή Προσωρινής Φιλοξενίας

ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ
ΣΕ ΙΣΧΥ (;

Πρόσβαση στη Στέγαση
Πρόσβαση στην Εκπαίδευση/Υγεία
Πρόσβαση στην Εκπροσώπηση

ΠΡΟΣΒΑΣΗ (;) ΠΕΔΙΟΥ

Ζητήματα προς αντιμετώπιση
Συνεντεύξεις

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Το προσφυγικό κύμα κουβαλά μαζί του ανθρώπους που βρίσκονται σε ιδιαίτερα ευάλωτη θέση. Μεταξύ αυτών βρίσκονται τα ασυνόδευτα ανήλικα προσφυγόπουλα ή αλλιώς τα παιδιά που φτάνουν στην ελληνική επικράτεια μόνα, χωρίς κηδεμόνα. Τα ασυνόδευτα παιδιά, αλλά και οι πρόσφυγες/μετανάστες εν γένει, πορεύονται ελπίζοντας σε κάτι καλύτερο. Είναι παιδιά που αναγκάζονται να μεγαλώσουν απότομα, ούτως ώστε να καταφέρουν να ανταπεξέλθουν στις καταστάσεις που έρχονται να αντιμετωπίσουν.

Η ανεπάρκεια ενός ολοκληρωμένου προνοιακού συστήματος εκφράζεται, με βίαιο τρόπο, στα ασυνόδευτα ανήλικα προσφυγόπουλα. Η απουσία του επίσημου σχεδιασμού για το προσφυγικό ζήτημα εκφράζεται, μεταξύ άλλων, μέσα από τις κακές συνθήκες στέγασης τις οποίες βιώνουν καθημερινά οι πρόσφυγες. Ανάμεσα τους μικρά παιδιά. Έτσι, με πρόφαση την προσωρινότητα, τοποθετούνται σε διάφορες ποιότητες στέγασης που εν τέλει μονιμοποιούνται, οι οποίες είναι εντελώς ακατάλληλες.

Στόχος, λοιπόν, ήταν η απεικόνιση της απαράδεκτης πραγματικότητας που βιώνουν τα ασυνόδευτα παιδιά σε σχέση με την πρόσβασή τους στο δικαίωμα της στέγασης, το οποίο έρχεται σε αντιδιαστολή με τα όσα περιγράφονται στο θεσμικό πλαίσιο. Παράλληλα, υπογραμμίζεται η απάθεια που υπάρχει σχετικά με την παροχή στέγασης των ανηλικών προσφύγων.

Τα παιδιά-πρόσφυγες παρουσιάζουν αυξημένα επίπεδα κατάθλιψης, διαταραχών άγχους και μετατραυματικού στρες.¹ Οι μεγάλες καθυστερήσεις στις διαδικασίες χορήγησης ασύλου, το άγχος της συγκατοίκησης με έως και 30 άλλα παιδιά στους ξενώνες, οι περιορισμένες ευκαιρίες αυτονομίας και φυσικά οι περιορισμοί στις δυνατότητες στέγασης του αυξημένου αριθμού παιδιών (και προσφύγων γενικότερα) είναι πραγματικότητες οι οποίες δρουν εις βάρος της ψυχής των παιδιών.² Σε ότι αφορά τα ασυνόδευτα παιδιά, φαίνεται να διατρέχουν ακόμα υψηλότερο κίνδυνο για την ψυχική υγεία τους αφού δεν απολαμβάνουν την ασφάλεια και φροντίδα που προσφέρεται από τους γονείς/κηδεμόνες.

«Η κατάσταση είναι πολύ άσχημη... αισθάνομαι ολομόναχος εδώ, μακριά από την οικογένειά μου, από τους φίλους μου... πρέπει να ξεφύγω από αυτήν την κόλαση.»

---

¹Nikolaidis, G., Ntinapogias, A., & Stavrou, M. (2017). *Rapid Assessment of Mental Health and Psychosocial Needs and Service Response to Unaccompanied Children (UAC) in Greece*. Athens: Institute of Child Health

² Στο ίδιο.

Το ταξίδι των προσφύγων ξεκινάει από τη στιγμή που αποφασίζουν ή αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τους τόπους τους. Στην προσπάθεια πιο ολοκληρωμένης κατανόησης της συνολικής εικόνας, αλλά και των επί μέρους στοιχείων και χαρακτηριστικών των παιδιών που ταξιδεύουν χωρίς κηδεμόνα, κρίνεται απαραίτητη η αναφορά στους λόγους που ξεκίνησαν το επίπονό τους ταξίδι. Για τους ίδιους λόγους, κρίνεται επίσης αναγκαία η περιγραφή του ταξιδιού και οι διαδικασίες που ακολουθούνται μέχρι την ενηλικίωσή τους ή μέχρι την επανένωσή τους με την οικογένειά τους (μέχρι, δηλαδή, να πάψουν να έχουν τον χαρακτηρισμό του ασυνόδευτου ανήλικου παιδιού).

Λόγοι Φυγής των Ασυνόδευτων Ανηλίκων

Οι άνθρωποι, ως επί το πλείστον, μετακινούνται από τους τόπους τους με κινητήρια δύναμη την ελπίδα για μια καλύτερη ζωή. Αλλάζουν, δηλαδή, χώρους ανάλογα με τις άμεσες βιοτικές τους ανάγκες.³ Καθοριστική είναι η θεσμική, αλλά και κοινωνική, διάκριση ανάμεσα σε πρόσφυγες και μετανάστες. Η διαφοροποίηση γίνεται ανάλογα με την αναγκαιότητα που κρύβεται πίσω από την φυγή των ανθρώπων. Η αναγκαιότητα, όμως, είναι έννοια σχετική και για αυτό το λόγο ο διαχωρισμός είναι ρευστός και ασαφής. Επίσης, πρόκειται και στις δύο περιπτώσεις (προσφύγων ή μεταναστών) για ανθρώπους που αποφασίζουν, διακινδυνεύοντας τη ζωή τους και τις ζωές των αγαπημένων τους, να ξεκινήσουν ένα επισφαλές ταξίδι ελπίζοντας σε κάτι καλύτερο. Ειδικά στην εδώ περίπτωση που πρόκειται για παιδιά, ένας λόγος ακόμα για να θεωρηθεί επουσιώδης ο διαχωρισμός και για τον λόγο αυτό πιο κάτω θα αναφερθούν, χωρίς διαχωρισμούς, οι λόγοι που ωθούν τα παιδιά να φύγουν.

Οι λόγοι για τους οποίους τα παιδιά – ασυνόδευτα ή μη - προσπαθούν να εγκατασταθούν σε μια τρίτη χώρα ποικίλουν εξαιτίας των ποικίλων συνθηκών που επικρατούν σε κάθε περιοχή. Σε κάθε περίπτωση, πραγματοποιείται μια αναζήτηση ελπίδας ή/και μια προσπάθεια αποφυγής καταστάσεων. Μεγάλο μέρος του κόσμου οδηγείται σε φυγή λόγω του φόβου τους ότι θα διωχθούν είτε από το κράτος, είτε από άλλη ομάδα ή οργάνωση εξαιτίας των πολιτικών ή θρησκευτικών τους πεποιθήσεων ή και λόγω της εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής τους. Είναι πολύ πιθανόν, καθώς πρόκειται για παιδιά, να μην έχουν διαμορφώσει πολιτικές ή θρησκευτικές πεποιθήσεις και για τον λόγο αυτό συχνά κινδυνεύουν εξαιτίας των πεποιθήσεων των γονιών τους ή άλλων συγγενικών/φιλικών προσώπων. Άλλα παιδιά φεύγουν λόγω των σεξουαλικών τους προτιμήσεων, αφού είτε νιώθουν πως περιορίζονται στο συντηρητικό περιβάλλον στο οποίο ζουν, είτε στιγματίζονται λόγω των σεξουαλικών τους

---

³ Σαλβάνος, Ε., Μετανάστευση και Βαθύτερα Αίτια: Η ουσία πίσω από την εικόνα. Διαθέσιμο: <http://socialpolicy.gr/2018/01/μετανάστευση-και-βαθύτερα-αίτια-η-ουο.html>

Εκτιμώμενος Πληθυσμός Α. Α. ανά εθνικότητα
Σύνολο 3680 α. α.

πηγή: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης, 2018
(Για επεξεργασία)

επιλογών. Παράλληλα, είναι τα παιδιά που βρίσκονται στο περιθώριο, λόγω κάποιας αρρώστιας (π.χ. AIDS), λόγω του ότι είναι ορφανά ή είναι γεννημένα εκτός γάμου, λόγω του ότι είναι παιδιά με ειδικές ανάγκες. Η σεξουαλική εκμετάλλευση και η ενδοοικογενειακή βία είναι άλλος ένας βίαιος τρόπος να ωθήσουν τα παιδιά στην αναζήτηση ενός ευνοϊότερου περιβάλλοντος. Η εμπορία παιδιών και καταναγκαστική εργασία έρχονται να προστεθούν στους λόγους για τους οποίους ένα παιδί αποφασίζει να εγκαταλείψει τον τόπο του. Για τα αγόρια υπάρχει ο κίνδυνος της βίαιης στρατολόγησης σε ένοπλες συρράξεις, ενώ για τα κορίτσια η πρακτική της κλειτοριδεκτομής. Τέλος, τα παιδιά αναζητούν οικονομικές και εκπαιδευτικές ευκαιρίες τις οποίες είτε έχουν σε μικρό βαθμό, ή καθόλου, στη χώρα καταγωγής τους.

Η πορεία του ταξιδιού

Με δεδομένους πλέον τους λόγους που φεύγουν, μπορεί να κατανοήσει κανείς πως τα παιδιά αυτά ξεκινάνε την πορεία τους αναζητώντας καλύτερες ευκαιρίες, μετρώντας ήδη μελανές στιγμές κατά τη διάρκεια της έως τώρα ζωής τους. Το ταξίδι είναι φυσικά δύσκολο. Αμέτρητες ώρες περπατήματος, διασχίζοντας χιλιάδες χιλιόμετρα με τα πόδια.

Πιο κάτω, απεικονίζονται μέσα από χάρτη της ΥΑ⁴ οι προσφυγικές ροές για την αρχή του έτους 2019 (1/1/2019 – 4/2/2019). Όπως φαίνεται στο χάρτη, αλλά και όπως παρατηρείται από αντίστοιχες απεικονίσεις προηγούμενων ετών, η πλειοψηφία των προσφύγων προσεγγίζουν το ελληνικό έδαφος από την Τουρκία. Η είσοδος στη χώρα γίνεται είτε από τη θάλασσα, μέσω των ανατολικών νησιών του Αιγαίου, είτε περνώντας τα χερσαία σύνορα Ελλάδας – Τουρκίας.

Κάποια από τα παιδιά ξεκινούν το ταξίδι τους με τους γονείς τους, τους οποίους χάνουν στην πορεία. Αυτή η ομάδα παιδιών καταλήγουν ασυνόδευτα όταν αποχωρίζονται από τους γονείς τους μέσα στο πλήθος και την αναταραχή ή βλέπουν τους γονείς τους να πεθαίνουν, συνήθως στη θάλασσα. Ελάχιστα από τα παιδιά που χωρίζονται με τους γονείς τους καταφέρνουν να συναντηθούν ξανά. Στις περιπτώσεις που βρίσκουν τους γονείς τους, λόγω γραφειοκρατίας η επανένωση γίνεται συνήθως μετά από μεγάλη καθυστέρηση.

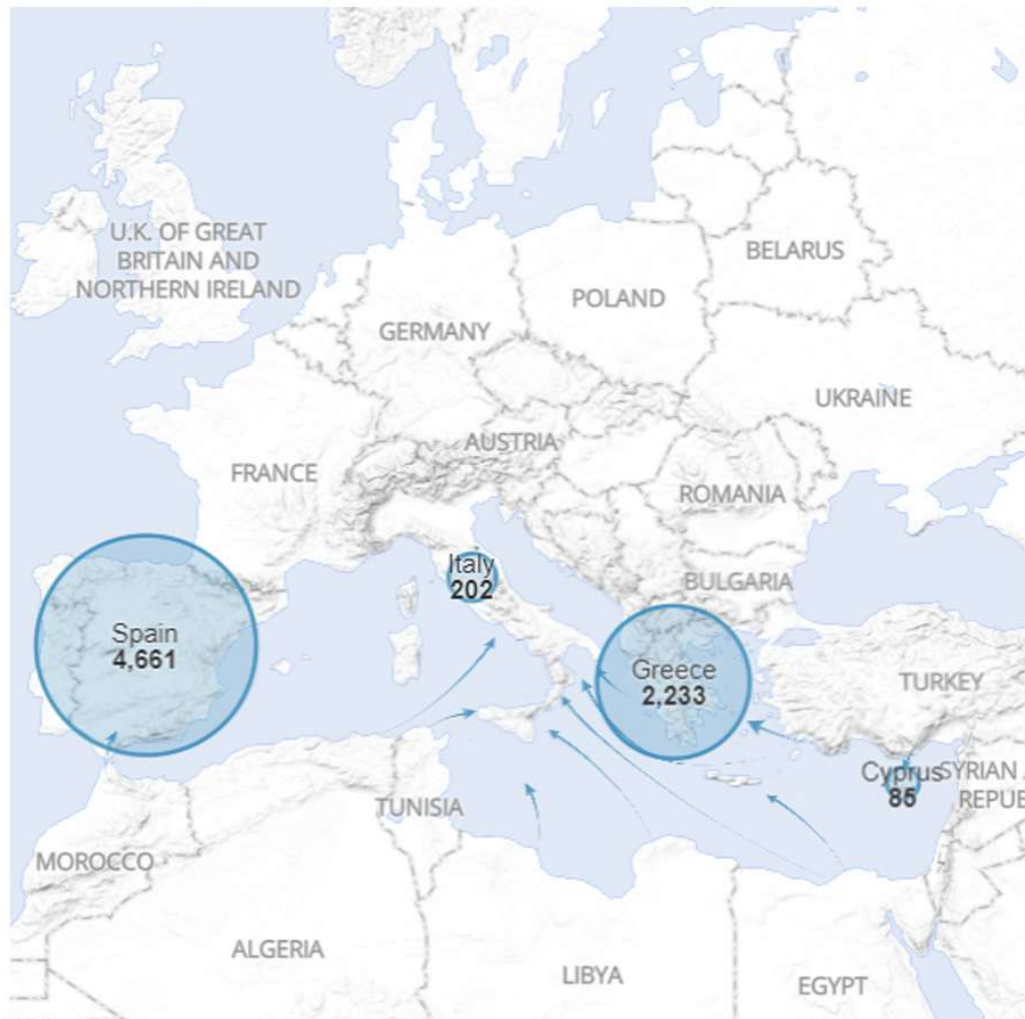
Κάποια άλλα παιδιά, ξεκινούν εξαρχής μόνοι τους. Τα παιδιά αυτά πολλές φορές “κολλάνε” σε οικογένειες, είτε για να νιώθουν πιο ασφαλείς, είτε για να αποπροσανατολίσουν τις περιεργές ματιές, ενώ είναι άλλα που πληρώνουν συνταξιδιώτες ούτως ώστε να εμφανιστούν στις αρχές ως κηδεμόνες τους⁵. Πολλά από τα παιδιά που ξεκινάνε μόνα τους έχουν σκοπό να δουλέψουν για να καταφέρουν να βοηθήσουν οικονομικά τις οικογένειές τους που μένουν πίσω στις χώρες από όπου προέρχονται. Σε άλλες περιπτώσεις τα παιδιά έχουν σκοπό να εγκατασταθούν με σκοπό να έρθουν αργότερα και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας (συνήθως πρόκειται για τις αδερφές τους και τη μητέρα τους).

---

⁴ Χάρτης Προσφυγικών Ροών, UNHCR Data – Situations. Διαθέσιμο: <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean>

⁵ Δασκαλοπούλου, Ντ., 2016, Ασυνόδευτα προσφυγόπουλα: Η απόλυτη ξεφτίλα της ΕΕ. Διαθέσιμο: <http://www.efsyn.gr/arthro/asynodeyta-prosfygopoula-i-apolyti-xeftila-tis-eyropis>

Μεταναστευτικές Ροές για τις αρχές του 2019

πηγή: Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ, 04/02/2019

Οι διαδικασίες που ακολουθούνται κατά την είσοδο στη χώρα

Σύμφωνα με τους υπεύθυνους μεταβατικής δομής ανήλικων ασυνόδευτων παιδιών στην Αθήνα⁶, κατά την υποδοχή τους στα σημεία εισόδου στη χώρα, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι πραγματοποιούν ορισμένες διαδικασίες, ούτως ώστε να τους εξακριβώσουν την ταυτότητάς, να τους καταγράψουν, να τους κάνουν ιατρικό έλεγχο και να τους προσφέρουν ψυχοκοινωνική στήριξη. Επίσης πραγματοποιείται ενημέρωση τους για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους. Στη συνέχεια *‘το τμήμα ανηλίκων του ΚΥΤ(Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης) στέλνει στο ΕΚΚΑ (Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης) παραπομπές για την τοποθέτηση των ασυνόδευτων ανηλίκων σε Δομές Φιλοξενίας στην ενδοχώρα. Το ΕΚΚΑ βγάζει έντυπο τοποθέτησης και αφού τα παιδιά κάνουν τις απαραίτητες ιατρικές εξετάσεις (για ψώρα και φυματίωση), συνοδεύονται στη Δομή Φιλοξενίας.’*⁷

*“Μετά από δύο χρόνια, μερικοί περιμένουν να μεταφερθούν, αλλά κατά βάθος ξέρουν ότι από στιγμή σε στιγμή μπορεί να απελαθούν στην Τουρκία. Έχω δουλέψει σε δομές που μαστίζονταν από τον ιό Έμπολα στη Σιέρα Λεόνε και τη Γουινέα, αλλά εγγνώμη ότι η κατάσταση εδώ είναι χειρότερη.”*⁸

Στην πράξη, όπως φαίνεται και από το πιο πάνω απόσπασμα, όμως, αυτή η διαδικασία αποδεικνύεται ιδιαίτερα χρονοβόρα, αφού πολλά από τα παιδιά, που βρίσκονται ανάμεσα στους πρόσφυγες, αναμένουν στα κέντρα για πολύ περισσότερο διάστημα. Κάποια από τα παιδιά, λόγω έλλειψης χώρου, κρατούνται σε κρατητήρια φυλακών, περιμένοντας σε λίστα αναμονής για τη μεταφορά τους σε δομή.

Στην περίπτωση των ασυνόδευτων παιδιών που έχουν χάσει οριστικά τους γονείς τους, τότε μένουν στην χώρα τουλάχιστον μέχρι να ενηλικιωθούν ή εντοπίζεται κάποιος συγγενής ο οποίος, αφού αναλάβει τυπικά την κηδεμονία του παιδιού, παίρνει το παιδί στη χώρα που βρίσκεται.

Στην περίπτωση που υπάρχει πιθανότητα να βρίσκονται στη ζωή οι γονείς των παιδιών, τότε γίνονται προσπάθειες εντοπισμού τους. Στις περισσότερες από τις περιπτώσεις δεν πραγματοποιείται η επανένωση, ενώ στις περιπτώσεις που πραγματοποιείται γίνεται μετά από διαδικασίες και καθυστερήσεις. Φυσικά, είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί η επανένωση με τους γονείς τους πριν καν μεταφερθούν σε κάποια δομή. Αυτό γίνεται είτε επειδή έχουν βρεθεί οι γονείς σε σύντομο χρονικό διάστημα, είτε επειδή καθυστερεί η διαδικασία μεταφοράς σε δομή φιλοξενίας.

---

⁶ Βλ. Πρόσβαση (;) Πεδίου

⁷ Βλ. Πρόσβαση (;) Πεδίου

⁸ Μαρτυρία μέλους των Γιατρών Χωρίς Σύνορα για τις συνθήκες που επικρατούν στη Μόρια, 2018. Διαθέσιμο: <https://www.newsbeast.gr/greece/arthro/4045246/guardian-vrikame-tin-kolasi-sti-moria>

Η εξέταση των συνθηκών διαβίωσης των ασυνόδευτων προσφύγων θα γίνει υπό το πρίσμα του νομοθετικού πλαισίου. Έτσι θεωρείται χρήσιμο να αναφερθούν διεθνή και ελληνικά κείμενα που αφορούν τα ασυνόδευτα παιδιά, αλλά και τους πρόσφυγες γενικότερα. Θα γίνει αναφορά σε διεθνείς νομικές προβλέψεις που αφορούν την προστασία της παιδικής ηλικίας και την προστασία των προσφύγων (από την οποία δεν εξαιρούνται τα παιδιά), ενώ στη συνέχεια θα εξεταστεί η ενσωμάτωσή τους στην ελληνική νομοθεσία.

Διεθνείς νομικές προβλέψεις

Η Σύμβαση για το καθεστώς των προσφύγων, η Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού και οι Κατευθυντήριες οδηγίες για τα ασυνόδευτα ανήλικα που ζητούν άσυλο.

Σύμβαση για το καθεστώς των προσφύγων

Η Σύμβαση για το καθεστώς των προσφύγων (ή Σύμβαση του 1951 για τους πρόσφυγες) υπογράφηκε τον Ιουλίου του 1951 στη Γενεύη. Ενώ αρχικά περιοριζόταν στην προστασία ευρωπαίων προσφύγων του Β' Παγκόσμιου Πόλεμου, με το πρωτόκολλο του 1967 αφαιρέθηκε ο γεωγραφικός περιορισμός και περιέλαβε τους πρόσφυγες ανεξάρτητα από την περιοχή. Μέσα στο κείμενο καθορίζονται οι πρόσφυγες, το είδος της νομικής τους προστασίας και παράλληλα κατοχυρώνονται τα θεμελιώδη τους δικαιώματα: ίση μεταχείριση, θρησκευτική ελευθερία, ελευθερία μετακίνησης, πρόσβαση στην κοινωνική πρόνοια (στέγαση, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, εκπαίδευση) και δυνατότητα αμειβόμενης εργασίας. Αν και δεν γίνεται λόγος συγκεκριμένα για τα παιδιά και δη για τα ασυνόδευτα ανήλικα, εν τούτης θεωρούνται αναπόσπαστο κομμάτι του προσφυγικού πληθυσμού και για τον λόγο αυτό – τουλάχιστον σε θεωρητικό επίπεδο – προστατεύονται από την εν λόγω σύμβαση.

(Μετά την τροποποίηση του '67) πρόσφυγας είναι *‘οποιοδήποτε πρόσωπο που λόγω δικαιολογημένου φόβου δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα ή πολιτικών πεποιθήσεων ευρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει την υπηκοότητα και δεν δύναται ή, λόγω του φόβου τούτου, δεν επιθυμεί να απολαύει της προστασίας της χώρας αυτής’* (Σύμβαση του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων).

Στην Ελλάδα επικυρώθηκε με το Νομοθετικό Διάταγμα 3989 / 1959.

Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού

Δεδομένων των δυσμενών συνθηκών που ζουν τα παιδιά σε διάφορες περιοχές του κόσμου και κατ' επέκταση την ανάγκη για ειδική βοήθεια, υποστήριξη, μέριμνα και νομική προστασία, ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών συνέταξε μια σειρά από εισηγήσεις προς τα κράτη, εξασφαλίζοντας – κατά το δυνατό- στα παιδιά την αναγκαία για την ευημερία τους προστασία και φροντίδα. Η σύμβαση υιοθετήθηκε ομόφωνα από τη Γενική Συνέλευση του

ΟΗΕ τον Νοέμβριο του 1989 και αποτέλεσε εφαλτήριο για την ενασχόληση με τα δικαιώματα των παιδιών.

Πρόδρομος της εν λόγω σύμβασης ήταν η Διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού, η οποία συγκροτήθηκε από την Κοινωνία των Εθνών και υπογράφηκε τον Νοέμβριο του 1924. Αφορούσε την προάσπιση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων εστιάζοντας σε μια εύθραυστη κοινωνική ομάδα, τα παιδιά. Έπειτα από αναθεωρήσεις και προσθέσεις η σημερινή της μορφή εκφράζεται μέσα από το κείμενο του 1989.

Κατοχυρώνοντας την αρχή απαγόρευσης των διακρίσεων (άρθρο 2), όπου κάθε παιδί έχει το δικαίωμα της ελεύθερης σκέψης, συνείδησης και έκφρασης, επέβαλε στα συμβαλλόμενα κράτη μια σειρά από υποχρεώσεις για την προστασία της παιδικής ηλικίας, ανεξαρτήτως του νομικού καθεστώτος το οποίο βρίσκεται το κάθε παιδί, διασφαλίζοντας τα ατομικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά του δικαιώματα. Κάθε παιδί, που φτάνει - στην προκειμένη περίπτωση - στην ελληνική επικράτεια, αντιμετωπίζεται με βασικότερο κριτήριο το βέλτιστό του συμφέρον (άρθρο 3).

Όσον αφορά τα παιδιά που επιζητούν να αποκτήσουν το νομικό καθεστώς του πρόσφυγα σύμφωνα με το ισχύον διεθνές δίκαιο χαιρούν της κατάλληλης προστασίας και ανθρωπιστικής βοήθειας, ενώ σε κάθε περίπτωση που το στερούνται προσωρινά ή οριστικά το οικογενειακό του περιβάλλον δικαιούται ειδική προστασία και βοήθεια εκ μέρους του Κράτους (άρθρο 20).

Βασική κατευθυντήρια γραμμή αποτελεί το δικαίωμα του παιδιού να έχει τη πρόσβαση στην εκπαίδευση και στην εθνική, θρησκευτική, πολιτιστική και γλωσσολογική καταγωγή του, εξασφαλίζοντας πρόσβαση στην ανώτατη παιδεία, και την επαγγελματική ενημέρωση και ενθαρρύνοντας την σχολική φοίτηση (άρθρο 28, 29, 30, 32). Παράλληλα αναγνωρίζεται το δικαίωμα στην ανάπαυση και στην ενασχόληση με ψυχαγωγικά παιχνίδια και δραστηριότητες που είναι κατάλληλες για την ηλικία του. Αναφαίρετο δικαίωμα είναι η υγεία και η προστασία των παιδιών από κάθε μορφή βίας - σωματικής ή πνευματικής, εγκατάλειψης, παραμέλησης και εκμετάλλευσης (άρθρο 23, 24, 39).

Η σύμβαση ενσωματώθηκε στο ελληνικό δίκαιο μέσα από το νόμο 2101/1992. Αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του ελληνικού εσωτερικού δικαίου και υπερισχύει κάθε άλλης αντίθετης διάταξης νόμου. Στην πράξη, όμως, όπως θα διαπιστωθεί και στις επόμενες γραμμές, τα πράγματα διαφέρουν με τις παραπάνω επιβολές να μένουν σε μεγάλο βαθμό άνευ εφαρμογής.

Κατευθυντήριες Οδηγίες για τα ασυνόδευτα παιδιά που ζητούν άσυλο

Τον Ιούλιο του 2005 συντάχθηκε κείμενο από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες σε συνεργασία με το συνήγορο του πολίτη το οποίο είχε σκοπό να προσανατολίσει σε θέματα που αφορούν τα ασυνόδευτα ανήλικα παιδιά που ζητούν άσυλο. Οι οδηγίες στηρίχθηκαν στην ισχύουσα κατάσταση της χώρας μέσα από το διεθνές και ελληνικό νομικό πλαίσιο.

Σύμφωνα με το κείμενο της Ύπατης Αρμοστείας και όσον αφορά την πρόσβασή τους στην ελληνική επικράτεια, οι αρχές δεν πρέπει ποτέ να αρνιούνται την είσοδο στα ασυνόδευτα παιδιά που ζητούν προστασία και παράλληλα να αίρεται το μέτρο κράτησης (δεν πρέπει να

κρατούνται επειδή μπήκαν στη χώρα χωρίς τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα). Αντίθετα πρέπει να καταβάλλεται η μέγιστη δυνατή προσπάθεια ώστε να διασφαλίζεται η φροντίδα τους παραπέμπονται σε αρχές κατάλληλες για την προστασία και την κατάλληλη φροντίδα τους μέσα από εξειδικευμένες οργανώσεις φιλοξενίας για παροχή βοήθειας και βοήθεια κατά την αίτηση ασύλου.

Εθνικό Νομικό Πλαίσιο

Αν και πολλά από τα πιο πάνω βρίσκονται διάσπαρτα στο εσωτερικό δίκαιο της Ελλάδας, μέσα σε νόμους και προεδρικά διατάγματα, εν τούτης δεν υπάρχει ένα ενιαίο νομοσχέδιο που να απευθύνεται στους ανήλικους ασυνόδευτους πρόσφυγες. Πιο κάτω παρουσιάζονται συνοπτικά οι νόμοι ή προεδρικά διατάγματα που εμπεριέχουν άρθρα που αφορούν τα ασυνόδευτα ανήλικα παιδιά.

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ 220/2007⁹ (άρθρα 1, 9, 17, 18, 19)

Προσαρμογή της Ελληνικής Νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2003/9/ΕΚ του Συμβουλίου της 27ης Ιανουαρίου 2003, σχετικά με τις ελάχιστες απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων άσυλο στα κράτη μέλη (ΕΕL 31/6.2.2003).

Στο άρθρο 1 του παρόντος διατάγματος γίνεται αναφορά στα ασυνόδευτα ανήλικα παιδιά ορίζοντάς τα ως *‘υπήκοος τρίτης χώρας ή ο ανιθαγενής ηλικίας κάτω των 18 ετών, ο οποίος φθάνει στην Ελλάδα χωρίς να συνοδεύεται από ενήλικο υπεύθυνο για τη φροντίδα του, σύμφωνα με το νόμο ή το έθιμο, για όσο χρόνο δεν έχει τεθεί υπό την ουσιαστική φροντίδα ενός τέτοιου προσώπου, ή ο ανήλικος που αφέθηκε ασυνόδευτος μετά την είσοδό του στην Ελλάδα.’*

Στο ίδιο διάταγμα γίνεται, μέσα από το άρθρο 9, αναφορά στην πρόσβαση των παιδιών στο εκπαιδευτικό σύστημα, γράφοντας πως εφόσον δεν εκκρεμεί εκτελεστό μέτρο απομάκρυνσης κατά των παιδιών ή των γονέων τους, τότε μπορούν να έχουν πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα υπό προϋποθέσεις ανάλογες με αυτές που ισχύουν για τους Έλληνες πολίτες τους.

Επιπλέον, στο διάταγμα προβλέπεται η αρμοδιότητα των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης να φροντίζουν για την ειδική μεταχείριση των αιτούντων που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες, όπως είναι οι ασυνόδευτοι ανήλικοι (άρθρο 17). Οι αρμόδιες αρχές οφείλουν να εφαρμόζουν τις διατάξεις που αφορούν τα παιδιά - αιτούντες με πρωταρχικό μέλημά τους το απώτερο συμφέρον του παιδιού, ενώ παράλληλα εξασφαλίζουν την πρόσβαση σε μονάδες Κοινωνικής Φροντίδας σε ανήλικους που είναι θύματα κάθε μορφής κακοποίησης (άρθρο 18).

Στο άρθρο 19 αναφέρεται στην εξασφάλιση της αναγκαίας εκπροσώπησης των ανηλίκων. Προσωρινά, ο επίτροπος, ο οποίος προβαίνει στις απαραίτητες ενέργειες για το διορισμό επιτρόπου του ανηλίκου, είναι είτε ο Εισαγγελέας Ανηλίκων (όπου υπάρχει), είτε ο αρμόδιος Εισαγγελέας Πρωτοδικιών. Με την υποβολή αίτησης από ασυνόδευτους ανήλικους λαμβάνονται μέτρα για διασφάλιση στέγης (άρθρο 19).

---

⁹ ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 220. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: http://asylo.gov.gr/wp-content/uploads/2014/06/p.d._220_2007.pdf

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ 113/2013¹⁰ (άρθρα 11, 12)

Καθιέρωση ενιαίας διαδικασίας αναγνώρισης σε αλλοδαπούς και ανιθαγενείς του καθεστώτος του πρόσφυγα ή δικαιούχου επικουρικής προστασίας σε συμμόρφωση προς την Οδηγία 2005/85/ΕΚ του Συμβουλίου «σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα» (L 326/13.12.2005) και άλλες διατάξεις.

Μέσα από το άρθρο 11 γίνεται νύξη για τη διαδικασία της προσωπικής συνέντευξης των ανηλίκων, ενώ στο άρθρο 12 γράφει πως πρέπει να αποφεύγεται η κράτηση ανηλίκων, ενώ στην περίπτωση που είναι ασυνόδευτοι κρατούνται μόνο για τον απαραίτητο χρόνο έως την ασφαλή παραπομπή τους σε κατάλληλες δομές φιλοξενίας ανηλίκων.

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ 141/2013¹¹ (άρθρα 28, 32)

Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13ης Δεκεμβρίου 2011 (L337) σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση και το καθεστώς των αλλοδαπών ή των ανιθαγενών ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας (αναδιατύπωση).

Μέσα από το άρθρο 32 γίνεται αναφορά για την υποχρέωση χορήγησης του καθεστώτος διεθνούς προστασίας το συντομότερο δυνατό, ούτως ώστε να διασφαλιστεί η εκπροσώπηση των ασυνόδευτων ανηλίκων με το διορισμό. Παράλληλα μιλά για την εξασφάλιση της διαμονής των ασυνόδευτων ανηλίκων σε είδος καταλύματος κατάλληλα για την ηλικία τους.

ΝΟΜΟΣ 3907/2011¹² (άρθρα 11, 13, 20, 25, 32)

Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ «σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη – μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών» και λοιπές διατάξεις.

Στο κείμενο μέσα γίνεται λόγος για δυνατότητα ίδρυσης δομών φιλοξενίας για ευάλωτες ομάδες από τις υπηρεσίες υποδοχής, ενώ οι ευάλωτες ομάδες λαμβάνουν κατάλληλη - κατά περίπτωση - μεταχείριση. Όσον αφορά την κράτηση των ανηλίκων, ο νόμος την βλέπει ως την έσχατη λύση για το ελάχιστο απαιτούμενο διάστημα. Για τον χώρο της κράτησης θα πρέπει να λαμβάνεται πρόνοια για αρμονική ανάπτυξη με δραστηριότητες σύμφωνα με την ηλικία τους, ενώ απαγορεύει την υποψία σωφρονιστικού περιβάλλοντος, τιμωρίας και εγκλεισμού (Σπυροπούλου, 2016, σελ. 112-115).

ΝΟΜΟΣ 4375/2016¹³ (άρθρο 46)

---

¹⁰ ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 113. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: <http://asylo.gov.gr/wp-content/uploads/2014/06/FEK1462013.pdf>

¹¹ ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 141. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: http://asylo.gov.gr/wp-content/uploads/2014/06/PD_141_2013.pdf

¹² ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 3907/2011. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: <http://asylo.gov.gr/wp-content/uploads/2014/06/3907.pdf>

¹³ ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4375, Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: <http://asylo.gov.gr/wp-content/uploads/2016/06/N.4375.pdf>

Οργάνωση και λειτουργία Υπηρεσίας Ασύλου, Αρχής Προσφυγών, Υπηρεσίας Υποδοχής και Ταυτοποίησης σύσταση Γενικής Γραμματείας Υποδοχής, προσαρμογή της Ελληνικής Νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2013/32/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου «σχετικά με τις κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας (αναδιτύπωση)» (L 180/29.6.2013), διατάξεις για την εργασία δικαιούχων διεθνούς προστασίας και άλλες διατάξεις.

Η κράτηση επιβάλλεται αποκλειστικά για τον αναγκαίο χρόνο μέχρι την ασφαλή παραπομπή τους και δεν μπορεί να υπερβίνει τις 25 μέρες. 'Σε περίπτωση που, λόγω εξαιρετικών περιστάσεων, όπως η σημαντική αύξηση της εισόδου ασυνόδευτων ανηλίκων, και που, παρά τις εύλογες προσπάθειες των αρμόδιων αρχών δεν έχει καταστεί εφικτή η ασφαλής παραπομπή τους σε κατάλληλες δομές φιλοξενίας, η κράτηση μπορεί να παραταθεί για διάστημα 20 ημερών.' (Άρθρο 46)

ΝΟΜΟΣ 4251/2014¹⁴ (άρθρο 49 - 54)

Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις.

Στο άρθρο 49 αναφέρεται στα θύματα εμπορίας ανθρώπων ή παράνομης διακίνησης μεταναστών και τους παρέχεται προθεσμία τριών μηνών, ώστε να διαφύγουν από την επιρροή των δραστών και να αποκατασταθούν ψυχικά, ενώ για τους ανήλικους η ίδια προθεσμία μπορεί να παρατείνεται για δύο ακόμη μήνες.

Πρόβλεψη για πρόσβαση των θυμάτων εμπορίας (συμπεριλαμβανομένων των ανηλίκων) στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και στην χορήγηση άδειας διαμονής γίνεται στα άρθρα 51 – 54 (Σπυροπούλου, 2016, σελ. 117).

ΝΟΜΟΣ 4052/2012¹⁵ (άρθρο 88, 89)

Νόθος αρμοδιότητας Υπουργείων Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης για εφαρμογή του νόμου «Έγκριση των Σχεδίων Συβάσεων Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Τράπεζας της Ελλάδος, του Σχεδίου του Μνημονίου Συνεννόησης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Τράπεζας της Ελλάδος και άλλες επείγουσες διατάξεις για τη μείωση του δημοσίου χρέους και τη διάσωση της εθνικής οικονομίας» και άλλες διατάξεις.

Το άρθρο 88 προβλέπει κυρώσεις με ποινή φυλάκισης (τουλάχιστον 6 μηνών) για όποιο 'απασχολεί παράνομα διαμένοντες ανήλικους, που είναι πολίτες τρίτων χωρών', ενώ στους ανήλικους που έχουν απασχοληθεί παρανόμως με καταχρηστικούς όρους εργασίας χορηγείται, μετά από σχετική αίτησή τους, άδεια διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους (άρθρο 89).

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4540/2018¹⁶ (άρθρο 21, 22)

¹⁴ ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4251, Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: http://asylo.gov.gr/wp-content/uploads/2014/06/4251_2014.pdf

¹⁵ ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4052. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: http://www.ggka.gr/latest/epaggelmatiki/nomothesia/Nomos%204052_2012.pdf

¹⁶ ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4540. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: <http://asylo.gov.gr/wp-content/uploads/2018/05/%CE%9D%CE%9F%CE%9C%CE%9F%CE%A3-4540-22.05.2018.pdf>

Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία (αναδιτύπωση, L 180/96/29.6.2013) και άλλες διατάξεις - Τροποποίηση του ν. 4251/2014 (Α' 80) για την προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στην Οδηγία 2014/66/ΕΕ της 15ης Μαΐου 2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών στο πλαίσιο ενδοεταίριχης μετάθεσης - Τροποποίηση διαδικασιών ασύλου και άλλες διατάξεις.

Μέσα από το άρθρο 21 γίνεται πρόβλεψη για διασφάλιση του επαρκούς επιπέδου διαβίωσης για τη σωματική, ψυχική, διανοητική, ηθική και κοινωνική τους ανάπτυξη⁷. Με βάση την αρχή βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού εξετάζονται οι δυνατότητες επανένωσης της οικογένειας και εξασφαλίζεται η πρόσβαση σε υπηρεσίες αποκατάστασης, παροχής ψυχολογικής φροντίδας, αλλά και σε δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου.

Πιο κάτω, στο άρθρο 22, ορίζεται η Γενική Διεύθυνση Κοινωνικής Αλληλεγγύης του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης ως Αρμόδια Αρχή για την προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων και των χωρισμένων ανηλίκων. Είναι υπεύθυνη για την εξασφάλιση του δικαιώματος της εκπροσώπησης των ασυνόδευτων ανηλίκων και των χωρισμένων ανηλίκων, με τον διορισμό εκπροσώπου και την τακτική αξιολόγηση της καταλληλότητας των εκπροσώπων.

Τύποι ‘Στέγασης’

Ούτως ώστε να αξιολογηθεί η πρόσβαση των ασυνόδευτων ανηλίκων στο δικαίωμά τους για στέγη, κρίνεται ουσιαστικός ο διαχωρισμός των τύπων στέγασης που αφορούν τα παιδιά αυτά. Η ύπαρξη (ή μη) στέγης και το είδος της προσφέρουν στα ασυνόδευτα παιδιά πολύ διαφορετικές ποιότητες ζωής. Υπάρχει τεράστια διαφορά ανάμεσα στα είδη της στέγασης ως προς τις ευκαιρίες που δίνονται, αλλά και ως προς τους κινδύνους που κρύβονται ανά περίπτωση. Το σίγουρο, όμως, είναι ότι ακόμα και στις περιπτώσεις στέγασης που παρουσιάζονται ως ευνοϊκότερες είναι πολύ δύσκολο να δεχτεί κανείς ότι τα παιδιά απολαμβάνουν όλα όσα θα έπρεπε να απολαμβάνει ένα παιδί.

Οι τύποι στέγασης θα χωριστούν σε τρεις κατηγορίες: [1] Θέσεις μακροχρόνιας φιλοξενίας, [2] Θέσεις προσωρινής φιλοξενίας και [3] Εκτός μακροχρόνιας ή προσωρινής φιλοξενίας. Ο διαχωρισμός έγινε σύμφωνα με τον διαχωρισμό που κάνει και το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

Σύμφωνα με τα επίσημα στατιστικά στοιχεία του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης¹⁷, τα οποία αφορούν το έτος 2018, εκτιμούν πως ο συνολικός αριθμός ασυνόδευτων ανηλίκων ανέρχεται στις 3.741 παιδιά. Η συντριπτική πλειοψηφία των παιδιών είναι αγόρια (93.8%), ενώ τα κορίτσια αντιστοιχούν μόλις στο 6.2%. Από τα 3.741 παιδιά μόνο τα 1.758 φιλοξενούνται σε κάποια δομή προσωρινής ή μακροχρόνιας φιλοξενίας, ενώ τα υπόλοιπα 1.983 παιδιά βρίσκονται εκτός φιλοξενίας. Με άλλα λόγια, περισσότερα από τα μισά ασυνόδευτα ανήλικα παιδιά βρίσκονται εκτεθειμένα, σε θέσεις εκτός φιλοξενίας.

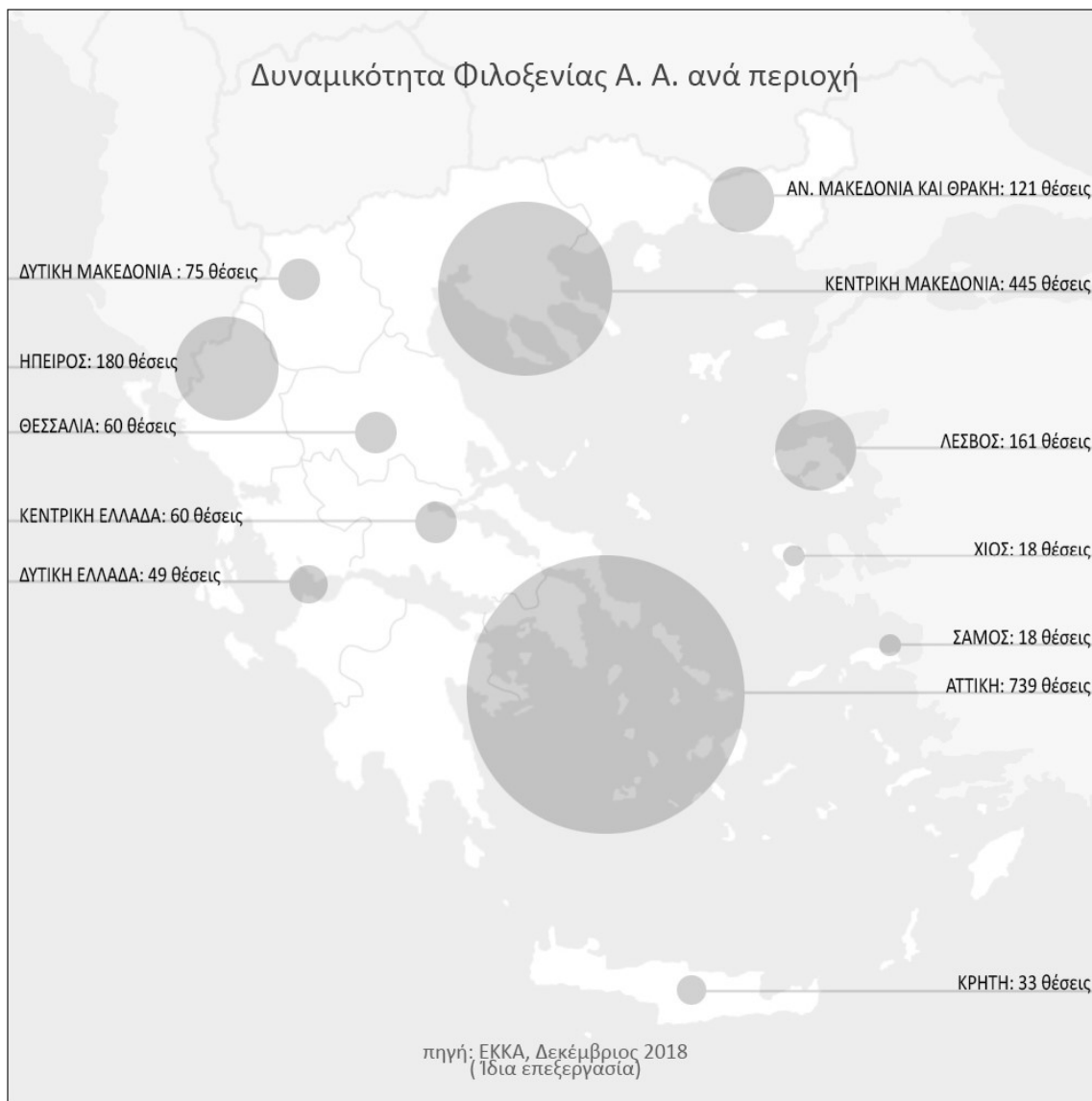
Πιο κάτω θα παρουσιαστούν οι τύποι στέγασης χωρισμένοι στις τρεις κατηγορίες που αναφέρθηκαν προηγουμένως:

---

¹⁷ ΕΚΚΑ, Επικαιροποιημένη κατάσταση: Ασυνόδευτα Ανήλικα (Α.Α.) στην Ελλάδα 31 Δεκεμβρίου 2018. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: http://www.ekka.org.gr/images/PDF_ARXEIA/ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ/GR%20ΕΚΚΑ%2031-12-2018.pdf

Δυναμικότητα Φιλοξενίας Α. Α. ανά περιοχή

Θέσεις μακροχρόνιας φιλοξενίας

Οι θέσεις μακροχρόνιας φιλοξενίας αποτελούνται από τις δομές φιλοξενίας, από τα διαμερίσματα υποστηριζόμενης διαβίωσης και από την ανάδοχη φιλοξενία. Στις θέσεις αυτές βρίσκονται συνολικά 981 παιδιά. Θεωρείται, από τις υπάρχουσες, η καλύτερη δυνατή λύση. Στην προκειμένη εργασία, όμως, δεν έχουν συλλεγεί αρκετά στοιχεία για την απεικόνιση των δομών, ούτως ώστε να γίνει αποδεκτή η πιο πάνω θέση. Απεναντίας, είναι ο τύπος στέγασης από τον οποίο μαζεύτηκαν οι λιγότερες πληροφορίες. Η επιτόπια έρευνα ήταν μη επιτρεπτή από τους υπεύθυνους δομής που επιλέχθηκε. Αυτό είναι κάτι που γεννά νέα ερωτήματα, όσον αφορά τις αληθινές συνθήκες που επικρατούν σε αντίστοιχες δομές.

ΔΟΜΕΣ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ

Οι δομές φιλοξενίας έχουν συνεχόμενη εποπτεία καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας. Απευθύνονται σε ανήλικα ασυνόδευτα όλων των ηλικιών. Στοχεύουν στην ελαχιστοποίηση του χρόνου παραμονής των ασυνόδευτων ανηλίκων στα κέντρα υποδοχής και ταυτοποίησης και παράλληλα στην προστασία των παιδιών. Τέτοιες δομές συμβάλλουν στην πρόσβαση των ασυνόδευτων ανηλίκων στην εκπαίδευση. Τα παιδιά κάτω των 14 ετών συνοδεύονται από ενήλικα στις εξόδους τους, ενώ τα παιδιά άνω των 14 δικαιούνται να βγαίνουν εκτός δομής χωρίς συνοδεία.

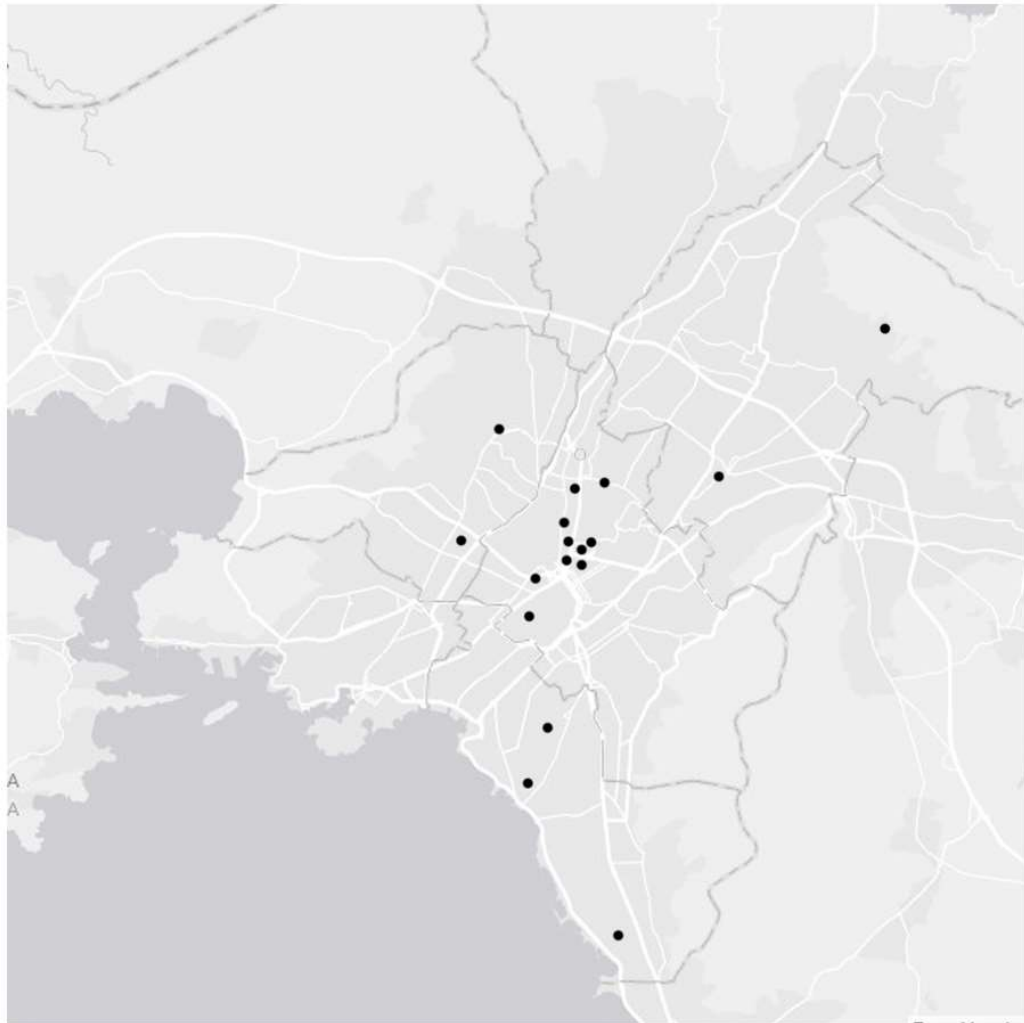
ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ ΥΠΟΣΤΗΡΙΖΟΜΕΝΗΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ

Τα διαμερίσματα υποστηριζόμενης (ή ημιαυτόνομης) διαβίωσης απευθύνονται σε ασυνόδευτους ανήλικους, οι οποίοι πλησιάζουν την ενηλικίωση (16 – 18), είναι αναγνωρισμένοι πρόσφυγες ή αιτούντες άσυλο και έχουν ζήσει ήδη στο πλαίσιο ενός ξενώνα ανηλίκων. Τα παιδιά, σε αυτή την περίπτωση, μένουν ανεξάρτητα σε διαμερίσματα, έχοντας ταυτόχρονα την φροντίδα και εποπτεία που τους αναλογεί, σύμφωνα με την ηλικία τους. Ένα τέτοιο πρόγραμμα στοχεύει την ομαλή μετάβαση και ένταξη στην εκάστοτε κοινωνία από τους προσεχώς ενήλικες. Η υποστηριζόμενη δομή για πρόσφυγες είναι ένα μοντέλο το οποίο, μέχρι πρότινος, λειτουργούσε συνήθως για άτομα με αναπηρία (ΑμεΑ) και για ηλικιωμένους. Τον τελευταίο χρόνο, όμως, ξεκινήσαν να λειτουργούν και αντίστοιχες δομές για ανήλικους ασυνόδευτους πρόσφυγες – αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα.

ΑΝΑΔΟΧΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ

Η ανάδοχη φροντίδα σαν υπηρεσία αναφέρεται στα ασυνόδευτα ανήλικα παιδιά που έχουν βρει τους γονείς τους και βρίσκονται στην αναμονή για την οικογενειακή τους επανένωση. Ανάδοχοι γονείς γίνονται άτομα τα οποία πληρούν τις προϋποθέσεις σύμφωνα με τον νόμο. Η υπηρεσία της αναδοχής προσφέρεται από το 2015 από μη κυβερνητικές οργανώσεις.

Χωροθέτηση δομών φιλοξενίας

πηγή: υπόβαθρο χάρτη ΕΛΣΤΑΤ, ίδια επεξεργασία, 2018

Θέσεις προσωρινής φιλοξενίας

Οι θέσεις προσωρινής φιλοξενίας αποτελούνται από τις προστατευμένες ζώνες στα ανοικτά κέντρα φιλοξενίας και από τα ξενοδοχεία. Πρόκειται για 777 παιδιά. Οι θέσεις αυτές δημιουργήθηκαν για να διαμένουν τα παιδιά μέχρι να τοποθετηθούν σε μια μόνιμη θέση φιλοξενίας, αφού προκύπτουν πολύ μεγάλοι χρόνοι αναμονής.

SAFE ZONES ΣΕ ΑΝΟΙΚΤΑ ΚΕΝΤΡΑ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ

Εντός ορισμένων καταυλισμών φιλοξενίας των προσφύγων λειτουργούν ζώνες που απευθύνονται αποκλειστικά στα ασυνόδευτα παιδιά. Είναι εποπτευόμενες περιοχές καθ' όλη τη διάρκεια του εικοσιτετράωρου και θεωρούνται προσωρινό μέτρο για τη φροντίδα των ασυνόδευτων ανηλίκων για την αποφυγή κράτησης των παιδιών σε κρατητήρια των αστυνομικών τμημάτων. Σύμφωνα με το ΕΚΚΑ¹⁸ ο μέγιστος χρόνος φιλοξενίας είναι 3 μήνες, κάτι που φαίνεται πως δεν ακολουθείται.

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ

Πολλές φορές τα παιδιά φιλοξενούνται σε εγκαταστάσεις ξενοδοχείων. Τα ξενοδοχεία θεωρούνται χώροι επείγουσας φιλοξενίας. Είναι ένα προσωρινό μέτρο για τη φροντίδα των ασυνόδευτων ανηλίκων, που προκύπτει από την ανάγκη περισσότερων θέσεων σε δομές φιλοξενίας. Προτεραιότητα για φιλοξενία δίνεται στους ασυνόδευτους ανήλικους που βρίσκονται σε Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης¹⁹.

Εκτός μακροχρόνιας ή προσωρινής φιλοξενίας

Τα περισσότερα από τα παιδιά επιβιώνουν σε χώρους εκτός μακροχρόνιας ή προσωρινής φιλοξενίας. Συγκεκριμένα, 1.983 ασυνόδευτα ανήλικα παιδιά δεν έχουν πρόσβαση σε πρόνοια φιλοξενίας. Τα 701 παιδιά μένουν σε Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης, τα 86 σε Προστατευτική Φύλαξη, τα 183 σε Ανοικτά Κέντρα Φιλοξενίας, τα 552 παιδιά βρίσκονται σε αστεγία, τα 285 σε Άτυπη Στέγαση, ενώ για 203 δεν υπάρχουν πληροφορίες για την τοποθεσία στην οποία διαμένουν.

ΚΕΝΤΡΑ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗΣ

Είναι τα ευρέως γνωστά hotspots. Σύμφωνα με τη Γενική Γραμματεία Υποδοχής, του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής²⁰, τα Κ.Υ.Τ. υπάρχουν “για τις πρώτες ημέρες παραμονής των υπηκόων τρίτων χωρών που έρχονται παράτυπα στην Ελλάδα και των προσφύγων, προκειμένου αφενός μεν να καταγραφούν τα στοιχεία τους και να καλυφθούν άμεσα ειδικότερες ανάγκες τους, αφετέρου να ενημερωθούν για τα δικαιώματά τους και τις σχετικές διαδικασίες σύμφωνα με τον Ελληνικό νόμο”. Επισκεπτόμενος, όμως, κανείς τον χώρο συνειδητοποιεί ότι οι ανάγκες των ανθρώπων κάθε άλλο παρά ικανοποιούνται, πρώτο, και δεύτερο, ο πρώτες μέρες που αναφέρει το υπουργείο γίνονται, συνήθως, μήνες.

---

¹⁸ ΕΚΚΑ, Επικαιροποιημένη κατάσταση: Ασυνόδευτα Ανήλικα (Α.Α.) στην Ελλάδα 31 Δεκεμβρίου 2018. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: http://www.ekka.org.gr/images/PDF_ARXEIA/ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ/GR%20ΕΚΚΑ%2031-12-2018.pdf

¹⁹ Στο ίδιο.

²⁰ Γενική Γραμματεία Υποδοχής, του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: <https://www.firstreception.gov.gr/content.php?id=9>

“Το αποχετευτικό σύστημα είναι τόσο καταπονημένο που ακόμη και στρώματα που κοιμούνται παιδιά βρωμίζουν από λύματα.”²¹

ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΤΙΚΗ ΦΥΛΑΞΗ

Η προστατευτική φύλαξη είναι ο κομψός τρόπος να περιγραφεί η κράτηση σε κελιά αστυνομικών τμημάτων. Είναι μια αιχραία πρακτική, που έρχεται ενάντια με τις βασικές αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα παιδιά, εκεί, αντιμετωπίζουν εξευτελιστικές συνθήκες. Ακόμα και το γεγονός της ‘βάφτισης’ της ως ‘προστατευτική’ κρύβει τον παραπλανητικό τρόπο με τον οποίο αποσιωπώνται οι πρακτικές αντιμετώπισης των παιδιών τρίτων χωρών.

“Δεν θέλω να είμαι στη φυλακή. Ρώτησα την αστυνομία γιατί βρίσκομαι εδώ και δεν πήρα απάντηση. Τους είπα είμαι ανήλικος και δεν έχω κάνει τίποτα. Γιατί με κρατάτε εδώ; Δεν απάντησαν. Αισθάνομαι σα να έχω σκοτώσει κάποιον.”²²

ΑΝΟΙΧΤΑ ΚΕΝΤΡΑ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ

Τα ανοικτά κέντρα φιλοξενίας είναι τα γνωστά Camps. Στόχο έχουν να αποσυμφορρίζουν τα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης. Σύμφωνα με τη διεθνή και εσωτερική νομοθεσία τα ασυνόδευτα ανήλικα παιδιά απαγορεύεται να μένουν μαζί με άγνωστους ενήλικες. Παρόλα αυτά, όμως, είναι παραδείγματα περιπτώσεων που τα παιδιά σε Ανοικτά Κέντρα Φιλοξενίας μένουν ασυνόδευτα παιδιά στον ίδιο χώρο με άγνωστους ενήλικες.

ΑΣΤΕΓΙΑ

Πρόκειται για την παντελή απουσία στέγης. Είναι μια κατάσταση εξαιρετικά θλιβερή, πόσο μάλλον όταν πρόκειται για παιδιά που βρίσκονται σε ένα άγνωστο, για αυτά, περιβάλλον. Οι κίνδυνοι είναι προφανείς και τα παιδιά στέκονται ανήμπορα απέναντι στις καταστάσεις. Δεν δέχονται καμία πρόνοια και δεν έχουν πρόσβαση σε κανένα από τα βασικά τους δικαιώματα. Τα παιδιά βρίσκονται εκτεθειμένα σε κυκλώματα εμπορίας ανθρώπων (trafficking), ναρκωτικών και πορνείας.

“Είπα στον εαυτό μου κοίτα την κατάντια σου, την κακοτυχία, μόνο έτσι θα μπορέσεις να βγάλεις λεφτά.[...] Αν ήθελα κάτι όμορφο θα έβγαυα με ένα κορίτσι.. Αναγκάστηκα να το κάνω γιατί δεν είχα λεφτά, ειδικά θα έμενα με ένα κορίτσι.. αντί να πηγαίνω με γέρους.”²³

Μέσα από τα πιο πάνω λόγια, εκφράζεται η αποτυχία της αντιμετώπισης της προσφυγικής κρίσης, ενώ για άλλη μια φορά προδίδεται η βαρβαρότητα την οποία ζουν οι άνθρωποι ανά τον κόσμο.

---

²¹ Μαρτυρία μέλους των Γιατρών Χωρίς Σύνορα για τις συνθήκες που επικρατούν στη Μόρια, εφημερίδα The Guardian, 2018 Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: <https://www.newsbeast.gr/greece/arthro/4045246/guardian-vrikame-tin-kolasi-sti-moria>

²² Μαρτυρία 17χρονου αγοριού από τη Συρία, κρατούμενος στο κέντρο κράτησης στο Παράνεστι, Human Rights Watch, «Γιατί με κρατάτε Εδώ;» Ασυνόδευτα Παιδιά υπό Κράτηση στην Ελλάδα, 2016. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/greece0916gr_web.pdf

²³ Λόγια 17χρονου Αφганού, Έρευνα CNN: Οι ανήλικοι μετανάστες της Αθήνας που εκπορνεύονται για να ζήσουν. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: <https://www.youtube.com/watch?v=UvLYvfKuS94>

ΑΤΥΠΗ ΣΤΑΓΑΣΗ / ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ

Πρόκειται για άτυπες δράσεις ανθρώπων που λειτουργούν φιλοξενώντας τα ασυνόδευτα παιδιά. Τέτοιες μπορεί να είναι πρωτοβουλίες ομάδων (π.χ. καταλήψεις) ή συγγενών/φίλων των παιδιών, οι οποίοι τα φροντίζουν χωρίς να έχουν τυπικά την κηδεμονία τους.

Πιο πάνω έγινε μια προσπάθεια απεικόνισης των συνθηκών στέγασης που επικρατούν ανά τύπο φιλοξενίας. Ήδη, με μια πρώτη επαφή, προμηνύεται η αισχρότητα με την οποία αντιμετωπίζονται τα παιδιά. Είναι, δυστυχώς, γεγονός πως οι ασυνόδευτοι ανήλικοι αντιμετωπίζονται πρώτα σαν “παράνομα εισερχόμενοι στη χώρα” και δευτερευόντως σαν παιδιά...

Μέσα στα νομικά κείμενα παρατηρείται μια γενική ασάφεια γύρω από τις επιβολές οι οποίες θα έπρεπε να προστατεύουν τα παιδιά. Το γεγονός αυτό προδίδει την αδράνεια που υπάρχει από την πλευρά τις πολιτείας.

Πιο κάτω θα γίνει αξιολόγηση του νομοθετικού πλαισίου και διερεύνηση του βαθμού εφαρμογής του. Η έκταση και η περιπλοκότητα του θέματος γύρω από τις ανάγκες των ασυνόδευτων παιδιών θα περιοριστεί γύρω από τρεις άξονες: [1] πρόσβαση στη στέγη, [2] πρόσβαση στην εκπαίδευση και στην υγεία και [3] πρόσβαση στην εκπροσώπηση, καθώς είναι οι τρεις βασικότεροι άξονες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που εντοπίζονται μέσα από τα διεθνή νομικά κείμενα.

ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΗ ΣΤΕΓΗ

Στην Ελλάδα, όπως προ ειπώθηκε, υπάρχουν 3,741 ασυνόδευτα ανήλικα παιδιά, από τα οποία 1,983 βρίσκονται μακριά από κάθε πρόνοια φιλοξενίας. Οι πιο πάνω αριθμοί αποκαλύπτουν πως οι δομές δεν επαρκούν για την απορρόφηση του συνολικού αριθμού των ασυνόδευτων ανηλίκων. Εκ των πραγμάτων, ένα πολύ μεγάλο μέρος του πληθυσμού των ασυνόδευτων παιδιών δεν έχουν καμία πρόσβαση στο θεμελιώδες δικαίωμα του ανθρώπου: τη στέγη.

Ασχέτως από την σειρά νομοθετικών κειμένων, διεθνούς και εθνικού επιπέδου που παρουσιάστηκαν προηγουμένως που υποτίθεται ότι προστατεύουν τα παιδιά (βλ. επανειλημμένη αναφορά που προτάσσει πως οι αποφάσεις που λαμβάνονται πρέπει να έχουν ως κύριο κριτήριο το βέλτιστο συμφέρον των παιδιών), εν τούτοις βλέπουμε πως παιδιά ζουν για μικρά ή μεγαλύτερα διαστήματα σε συνθήκες εγκλεισμού (σε κέντρα ταυτοποίησης - hotspots, σε κέντρα φιλοξενίας μαζί με άγνωστους ενήλικες, σε φυλακές αστυνομικών τμημάτων) ή ακόμα και στο δρόμο. Από την άλλη, λόγω του μικρού αριθμού ξενώνων φιλοξενίας σε σχέση με την ανάγκη που υπάρχει, διάφορες υποδομές στέγασης αναγκάζονται να στεγάσουν μεγαλύτερο αριθμό παιδιών με αποτέλεσμα πολλά από τα παιδιά να ζουν σε συνθήκες συνωστισμού.

Παράλληλα, το κράτος μεταφέρει την υποχρέωση του σε μη-κυβερνητικές οργανώσεις. Αλλά το ποσοστό των οργανώσεων ή άλλων ομάδων που δρουν για την προστασία των ανήλικων ασυνόδευτων παιδιών είναι πολύ μικρό απέναντι στην έκταση της δυσλειτουργίας του μεταναστευτικού ζητήματος. Ως εκ τούτου, ένας πολύ μεγάλος αριθμός των προσφύγων παιδιών ζουν καταστάσεις οι οποίες είναι ανεπίτρεπτες σύμφωνα με την ηλικία τους, με το βεβαρημένο ιστορικό τους, αλλά και γενικότερα με το στοιχειώδη σεβασμό στην ανθρώπινη ζωή.

Η ελληνική νομοθεσία επιτρέπει την κράτηση των ασυνόδευτων παιδιών, υπό συνθήκες προστατευτικής φύλαξης, δηλαδή σε κελιά φυλακών, εν αναμονή της μεταφοράς τους σε δομές φιλοξενίας. Έτσι, κάποια από τα παιδιά, με την πρόφαση τις έλλειψης χώρων, καταλήγουν – νόμιμα - σε κρατητήρια φυλακών. Τα περισσότερα από αυτά δεν καταλαβαίνουν τον λόγο για τον οποίο βρίσκονται εκεί, αφού πιστεύουν πως κρατούνται εξαιτίας της ‘παράνομης’ εισόδου τους στη χώρα. Η έσχατη πρακτική του εγκλεισμού των παιδιών με τη δικαιολογία της έλλειψης χώρου είναι ακραίας μορφής καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ασχέτως αν γίνεται με τη νομική συγκατάθεση.

Οι εξευτελιστικές συνθήκες κράτησης, είτε στη λεγόμενη προστατευτική φύλαξη, είτε σε κλειστούς χώρους εν αναμονή της μεταφοράς τους σε ειδική δομή φιλοξενίας, δρουν καταλυτικά στην ήδη βεβαρυσμένη ψυχολογία των παιδιών. Οι αστυνομικοί οι οποίοι έχουν τον ρόλο του φύλακα, είναι άτομα μη καταρτισμένα σε θέματα διαχείρισης της ανηλικιότητας και διαπολιτισμικότητας. Χαρακτηριστικά, παιδιά περιγράφουν κακομεταχείριση από την πλευρά της αστυνομίας (αναφορές από παιδιά ότι αστυνομικοί τους πέρασαν χειροπέδες κατά τη διάρκεια της μεταφοράς τους)²⁴.

Η κράτηση των παιδιών, αλλά και όλων των προσφύγων ή μεταναστών, είναι μια απάνθρωπη διαδικασία η οποία προδίδει τη ελαττωματική διαχείριση της προσφυγικής κρίσης και την απουσία του προνοιακού κράτους. Σύμφωνα με την έκθεση του Παρατηρητηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων²⁵ η κράτηση των παιδιών γίνεται κάτω από ανθυγιεινές συνθήκες συνωστισμού, χωρίς τις βασικές προβλέψεις για αξιοπρεπείς χώρους ύπνου. Μερικές φορές κοιμούνται μαζί με άγνωστους ενήλικες, χωρίς ίχνος ιδιωτικότητας. Η αδικαιολόγητη κράτηση παιδιών για παρατεταμένες περιόδους και οι καταχρηστικές πρακτικές που ακολουθούνται συνιστούν παραβίαση του δικαιώματός των παιδιών στην ελευθερία. Κατά την κράτηση, τα παιδιά στερούνται τη φροντίδα, την προστασία και τις υπηρεσίες που χρειάζονται και δικαιούνται.

Ένα από τα ζητήματα της στέγασης για τα παιδιά είναι η μεταβατική φάση της ενηλικίωσής τους. Αν και υπάρχουν προγράμματα τα οποία αφορούν παιδιά που ενηλικιώνονται, εν τούτοις είναι έξω από τα όρια της εν λόγω έρευνας και για αυτό το λόγω δε θα γίνει περεταίρω διερεύνηση.

Συνήθως τα κέντρα διαφοροποιούνται ανάλογα με την περιοχή στην οποία βρίσκονται, αφού στις μεγαλύτερες πόλεις το δίκτυο υπηρεσιών είναι πυκνότερο και άρα τα κέντρα που βρίσκονται σε μεγάλες πόλεις έχουν ευκολότερη πρόσβαση σε εξειδικευμένες υπηρεσίες²⁶ (π.χ. διαπολιτισμικά σχολεία, υπηρεσίες υγείας, νομική υποστήριξη). Ως εκ τούτου συγκεντρώνεται μεγαλύτερος αριθμός δομών στο κέντρο σε σχέση με την περιφέρεια.

---

²⁴ Human Rights Watch, «Γιατί με Κρατάτε Εδώ;» Ασυνόδευτα Παιδιά υπό Κράτηση στην Ελλάδα, 2016. Διαθέσιμο: https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/greece0916gr_web.pdf

²⁵ Στο ίδιο.

²⁶ Σπυροπούλου, Α., (2016). Οι ασυνόδευτοι Ανήλικοι ως Πρόσφυγες και Μετανάστες. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. (σελ. 172)

ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΡΟΣΩΠΗΣΗ

Κατά την ετήσια έκθεση πολιτικής για τη Μετανάστευση και το Άσυλο του 2013²⁷, ο ρόλος του Εισαγγελέα Ανηλίκων ως προσωρινός επίτροπος είναι τυπικός. Το ζήτημα της ουσιαστικής εκπροσώπησης παραμένει άλυτο, ενώ σύμφωνα με την ίδια έκθεση του 2017²⁸ αναφέρεται σε αναθεώρηση των κανόνων διορισμού επιτρόπων και σε εξέλιξη της ρύθμισης του συγκεκριμένου ζητήματος.

Σύμφωνα με το Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, οι εισαγγελείς έχουν ασαφείς απόψεις ως προς το τι εμπεριέχεται μέσα στις υποχρεώσεις τους ως επίτροποι, ενώ λόγω του μεγάλου αριθμού παιδιών που έχουν υπό την επίβλεψή τους δεν γνωρίζουν καν για πόσα παιδιά είναι υπεύθυνοι και ποια είναι η τύχη των συγκεκριμένων παιδιών. Παρατηρείται επίσης δυσλειτουργία του συστήματος επιτροπείας, αναφέροντας συγκεκριμένα την περίπτωση εγγραφής ασυνόδευτων παιδιών στο σχολείο, η οποία θα αναφερθεί πιο κάτω ξανά στο κομμάτι της εκπαίδευσης.²⁹

Πέραν αυτού, ατυχές είναι και το γεγονός πως ο Εισαγγελέας, πιθανόν να πρόκειται για άτομο χωρίς τις απαραίτητες γνώσεις ή/και ευαισθησίες όσον αφορά τον τρόπο μεταχείρισης της ευάλωτης κατάστασης του ανηλίκου και της διαπολιτισμικότητας. Επίσης, τα παιδιά δεν έχουν τη δυνατότητα να αποφασίσουν μόνα τους για το ποιος θα είναι αυτός που θα τα εκπροσωπήσει.

Στο κενό που προκύπτει από τον διορισμό επιτρόπου για το παιδί, έρχονται να απαντήσουν προγράμματα από ΜΚΟ, τα περισσότερα από τα οποία είναι σε αρχικά στάδια λειτουργίας και δεν έχει σχηματιστεί ακόμα η εικόνα του μεγέθους της επιτυχίας / αποτυχίας τους. Σε κάθε περίπτωση, είναι ένα ζήτημα το οποίο ξεπερνά τα όρια της εν λόγω έρευνας.

ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΥΓΕΙΑ

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, βασικό εμπόδιο για την πρόσβαση των ανηλίκων στην εκπαίδευση αποτελεί το ζήτημα της νομικής εκπροσώπησης, αφού σύμφωνα με μερίδα εκπροσώπων δεν είναι σαφές αν εντάσσεται στα καθήκοντά τους η υπογραφή για ένταξη των παιδιών στο σχολείο. Στην τελική η εγγραφή των παιδιών στο σχολείο γίνεται είτε επειδή υπογράφουν παράτυπα οι κοινωνικοί λειτουργοί των παιδιών (με την ανοχή της Διεύθυνσης του σχολείου), είτε επειδή το ίδιο το σχολείο δεν ζητά καν την υπογραφή.³⁰

Από την άλλη πολλά παιδιά που βρίσκονται σε ηλικία που μπορούν να αποφασίζουν για το αν θα πηγαίνουν σχολείο, επιλέγουν να εργάζονται, είτε για βιοπορισμό, είτε επειδή θεωρούν

²⁷ Ετήσια έκθεση πολιτικής για τη Μετανάστευση και το Άσυλο 2013, Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/annual-policy/annual-policy-12b_greece_national_policy_report_part_2_2013_gr_version.pdf

²⁸ Ετήσια έκθεση πολιτικής για τη Μετανάστευση και το Άσυλο 2017, Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: http://publications.europa.eu/webpub/easo/annual-report-2017/img/Executive-Summary_EL.pdf

²⁹ Σπυροπούλου, Α., (2016). Οι ασυνόδευτοι Ανήλικοι ως Πρόσφυγες και Μετανάστες. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. (σελ. 190)

³⁰ Στο ίδιο. (σελ. 190)

ηθική τους υποχρέωση να συμβάλουν στην οικονομική ενίσχυση της οικογένειάς τους. Παιδιά τα οποία είναι αναλφάβητα δυσκολεύονται να ενταχθούν στο σχολείο, αφού η ηλικία τους δε συνάδει με τις γνώσεις που έχει (συνήθως) ένα παιδί, με αποτέλεσμα να βρίσκεται σε μια τάξη όπου αδυνατεί να ακολουθήσει το συγκεκριμένο επίπεδο. Από την άλλη, εξίσου δύσκολο ως προς την ένταξη των συγκεκριμένων παιδιών θα ήταν αν έμπαιναν σε τάξεις οι οποίες αποτελούνταν από παιδιά μικρότερης ηλικίας.

Όσον αφορά την ομάδα παιδιών που δεν διαμένουν σε κάποια δομή φιλοξενίας το ζήτημα της εκπαίδευσης είναι πολύ πιο απογοητευτικό. Στην περίπτωση των παιδιών που ζουν μόνα, ανεξάρτητα και εκτεθειμένα δεν έχουν τη δυνατότητα πληροφόρησης για το δικαίωμά τους στην εκπαίδευση. Πέραν αυτού όμως, ζουν σε τέτοιες συνθήκες και έχουν να αντιμετωπίσουν ζητήματα που αφορούν κυριολεκτικά την επιβίωσή τους, που η πρόσβαση στο σχολείο είναι, δυστυχώς, πολυτέλεια για αυτά. Όσον αφορά τα παιδιά που κρατούνται σε αστυνομικά τμήματα, η Human Rights Watch δεν διαπίστωσε στοιχεία που να καταδεικνύουν ότι τα ασυνόδευτα παιδιά είχαν πρόσβαση σε εκπαιδευτικές ευκαιρίες ή σε ψυχαγωγικές δραστηριότητες.

Όσον αφορά την υγεία, σύμφωνα με τη μεταβατική δομή από την οποία συλλέχθηκαν κάποια πρωτογενή στοιχεία, τα παιδιά τοποθετούνται σε δομές φιλοξενίας, αφού πρώτα υποβληθούν σε εξετάσεις για ψώρα και φυματίωση. Από την άλλη, σύμφωνα με την έρευνα της Σπυροπούλου (2016), οι ανήλικοι υποβάλλονται σε ιατρικές εξετάσεις ενώ ήδη διαμένουν στις δομές και για αυτό χάνεται και το νόημα της πρόληψης.

Οι ανάγκες για ψυχολογική υποστήριξη συχνά καλύπτονται από μη εξειδικευμένους θεραπευτές σε θέματα που αφορούν τους εφήβους ή την διαπολιτισμικότητα, ενώ η επικοινωνία με τα παιδιά γίνεται δυσκολότερη από το γεγονός ότι δεν υπάρχει κοινή γλώσσα επικοινωνίας³¹.

---

³¹ Σπυροπούλου, Α., (2016). Οι ασυνόδευτοι Ανήλικοι ως Πρόσφυγες και Μετανάστες. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. (σελ. 192)

Όσον αφορά την επιτόπια έρευνα, σε πιο πρώιμο στάδιο πραγματοποιήθηκε μια πρώτη επικοινωνία με ΜΚΟ που διαθέτει δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων, έτσι ώστε να κατανοηθεί καλύτερα το περιβάλλον στο οποίο διαμένουν τα παιδιά και με απώτερο σκοπό την επίσκεψη του χώρου, για απόκτηση καλύτερης εικόνας των πραγμάτων και παράλληλη συζήτηση με τους υπεύθυνους των δομών σχετικά με το ζήτημα της στέγασης των ασυνόδευτων. Η επίσκεψη, και κατ' επέκταση η συζήτηση, δεν κατέστη δυνατή δημιουργώντας κενό στην έρευνα, αλλά κυρίως δημιουργώντας νέα ερωτήματα, λόγω της 'κλειστής' στάσης που παρατηρήθηκε από τη ΜΚΟ. Με την πρόφαση της προστασίας των ανήλικων παιδιών η επίσκεψη δεν επιτράπηκε, γεννώντας αριστά ερωτηματικά, ως προς τις πραγματικές συνθήκες που βιώνουν τα παιδιά σε ανάλογους χώρους. Παράλληλα, τα νέα ερωτήματα, δημιούργησαν αντίστοιχα ιδέες για επόμενες έρευνες, κυρίως σε ότι αφορά τις θέσεις μακροχρόνιας φιλοξενίας, που δεν κατέστη δυνατόν να ερευνηθούν πιο ολοκληρωμένα.

Ως μακροχρόνια δομή, θα εξεταζόταν όχι μόνο για τις συνθήκες στέγασης, αλλά γενικότερα για τις συνθήκες της καθημερινότητας των παιδιών. Ο τρόπος πρόσβασης στο σχολείο, η σύνδεση των παιδιών με την γειτονιά τους, οι δραστηριότητες που πραγματοποιούνται, ενώ παράλληλα, μέσα από την παρατήρηση θα γεννιόντουσαν και άλλα ζητήματα προς διερεύνηση.

Οι συνεντεύξεις, οι οποίες πάρθηκαν από τους υπεύθυνους της δομής ασυνόδευτων ανηλίκων δεν μπορούσαν να αξιοποιηθούν στο έπακρον, αφού λόγω και της έλλειψης εικόνας των δομών, ήταν αμφίβολες. Παρόλα αυτά, πιο κάτω απεικονίζεται η πρώτη επικοινωνία που πραγματοποιήθηκε με την οργάνωση:

Όπως αναφέρθηκε, κατά την περιγραφή της διαδικασίας που ακολουθούν τα παιδιά, φτάνοντας στην Ελλάδα, οι υπεύθυνοι υποστήριξαν πως κατά την είσοδό τους τα παιδιά περνούν από μια σειρά διαδικασιών, όπως είναι η εξακρίβωση της ταυτότητάς τους, η καταγραφή τους, ο ιατρικός έλεγχος και η ψυχοκοινωνική στήριξη και η ενημέρωσή τους για τα δικαιώματά και τις υποχρεώσεις τους. Έπειτα, το τμήμα ανηλίκων των Κέντρων Ταυτοποίησης στέλνει στο ΕΚΚΑ παραπομπές για την τοποθέτηση των ασυνόδευτων ανηλίκων σε Δομές Φιλοξενίας στην ενδοχώρα. Τέλος, προτού τοποθετηθούν σε δομή πραγματοποιούνται ιατρικές εξετάσεις για ψώρα καιφυματίωση. Όπως ενημερώνουν οι υπεύθυνοι των δομών, στις δομές μπορούν να τοποθετηθούν όλα τα ασυνόδευτα ανήλικα είτε έχουν κάνει αίτηση για άσυλο είτε για οικογενειακή επανένωση, είτε ανήλικα για τα οποία ο εισαγγελέας έχει διατάξει την απομάκρυνσή τους από τους γονείς. Η δομή της Αθήνας φιλοξενεί παιδιά από Συρία, Πακιστάν, Αφγανιστάν, Παλαιστίνη, Ιράκ. Το τελευταίο έρχεται σε συμφωνία με τα δεδομένα του ΕΚΚΕ, που αναφέρθηκαν σε προηγούμενες σελίδες, για τη χώρα προέλευσης. Τα παιδιά διαμένουν σε μισθωμένες μονοκατοικίες, ενώ, σύμφωνα πάντα με τα όσα προέκυψαν από την επικοινωνία με τον οργανισμό, τα παιδιά πηγαίνουν σε

διαπολιτισμικό σχολείο, ενώ το απόγευμα πάνε σε φροντιστήρια και αθλητικές δραστηριότητες. Τα παιδιά διαμένουν στις δομές από 15 μέρες μέχρι 2 χρόνια.

Η πολιτικές γύρω από την προσφυγική κρίση αποδεικνύονται αναποτελεσματικές και εκφράζονται με σφοδρότητα στα παιδιά, αλλά και στο σύνολο των προσφύγων. Οι απάνθρωπες πρακτικές που ασκούνται -σε ελλαδικό και ευρωπαϊκό επίπεδο- δημιουργούν εφιαλτικές πραγματικότητες για τους ανθρώπους και ιδιαίτερα για τα παιδιά. Σε ακόμα πιο δυσμενή θέση βρίσκονται τα ασυνόδευτα παιδιά. Φτάνουν μόνα, χωρίς γονεϊκό στήριγμα και αναγκάζονται να ανταπεξέλθουν στις νέες πραγματικότητες, οι οποίες τους επιβάλλονται από τα πάνω.

Το θεσμικό πλαίσιο, το οποίο ελαμβάνεται ως μέτρο το οποίο συμβάλει στην προστασία των παιδιών, κρίνεται ελλιπές και ανεφάρμοστο. Η αντιμετώπιση του προσφυγικού ζητήματος, μέσα από το θεσμικό πλαίσιο, δεν φαίνεται να προκύπτει έπειτα από ουσιαστική μελέτη του φαινομένου, ούτε προκύπτουν οι αναγκαίοι περιορισμοί, ούτως ώστε να λειτουργεί όντως ως εργαλείο προστασίας των παιδιών. Αντ' αυτού, γίνεται μια πρόχειρη αντιμετώπιση των ζητημάτων που αφορούν τα ασυνόδευτα, 'μπαλώνοντας' τελικά τις τρύπες. Από και περιγραφικό παράδειγμα είναι το γεγονός ότι, νομίμως, παιδιά αναμένουν απάντηση στο αίτημά τους για άσυλο σε κελιά φυλακών. Επιπλέον, ακόμα και τα σημεία στα οποία υπάρχουν οι θεμιτές κατευθύνσεις, ως προς το βέλτιστο συμφέρον των παιδιών, αποδεικνύεται πως δεν εφαρμόζονται στην πράξη.

Η ανάγκη για αναθεώρηση της μεταναστευτικής πολιτικής σε εγχώριο, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική, μαζί με τον επαναπροσδιορισμό του θεσμικού πλαισίου μέσα από την ουσιαστική ενασχόληση με το ζήτημα, ούτως ώστε να αποτελεί όντως εργαλείο προστασίας των παιδιών.

Το παιδιά, γίνονται δέκτες της τραγικής κατάστασης και οι ευαίσθητες ψυχές τους πληγώνονται, πολλές φορές, ανεπανόρθωτα. Όπως σημειώθηκε κατά τη διάρκεια της έρευνας, τα παιδιά υφίστανται καταστάσεις πέραν από τα όρια της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Γίνονται θύματα πορνείας, ζουν φυλακισμένοι... Και όλα αυτά γιατί έτυχε να γεννηθούν 'από την άλλη πλευρά', γιατί θέλησαν να αναζητήσουν κάτι καλύτερο, κάτι -για άλλους- δεδομένο...

BIBΛΙΑ:

Σπυροπούλου, Α., (2016). Οι ασυνόδευτοι Ανήλικοι ως Πρόσφυγες και Μετανάστες. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ – ΜΕΛΕΤΕΣ:

ΕΚΚΑ, Επικαιροποιημένη κατάσταση: Ασυνόδευτα Ανήλικα (Α.Α.) στην Ελλάδα 31 Δεκεμβρίου 2018. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: http://www.ekka.org.gr/images/PDF_ARXEIA/ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ/GR%20ΕΚΚΑ%2031-12-2018.pdf

Ετήσια έκθεση πολιτικής για τη Μετανάστευση και το Άσυλο 2013, Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/annual-policy/annual-policy-12b_greece_national_policy_report_part_2_2013_gr_version.pdf

Ετήσια έκθεση πολιτικής για τη Μετανάστευση και το Άσυλο 2017, Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: http://publications.europa.eu/webpub/easo/annual-report-2017/img/Executive-Summary_EL.pdf

Human Rights Watch, «Γιατί με Κρατάτε Εδώ;» Ασυνόδευτα Παιδιά υπό Κράτηση στην Ελλάδα, 2016. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/greece0916gr_web.pdf

Nikolaidis, G., Ntinapogias, A., & Stavrou, M. (2017). Rapid Assessment of Mental Health and Psychosocial Needs and Service Response to Unaccompanied Children (UAC) in Greece. Athens: Institute of Child Health

ΑΡΘΡΑ:

Σαλβάνος, Ε., Μετανάστευση και Βαθύτερα Αίτια: Η ουσία πίσω από την εικόνα. Διαθέσιμο: <http://socialpolicy.gr/2018/01/μετανάστευση-και-βαθύτερα-αίτια-η-ουσ.html>

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ – ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ:

Δασκαλοπούλου, Ντ., 2016, Ασυνόδευτα προσφυγόπουλα: Η απόλυτη ξεφτίλα της ΕΕ. Διαθέσιμο: <http://www.efsyn.gr/arthro/asynodeyta-prosfygoroyla-i-apolyti-xeftila-tis-eyropis>

Guardian: Βρήκαμε την κόλαση στη Μόρια 2018. Διαθέσιμο:
<https://www.newsbeast.gr/greece/arthro/4045246/guardian-vrikame-tin-kolasi-sti-moria>

NOMOΘΕΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ:

NOMOS ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4375, Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: <http://asylo.gov.gr/wp-content/uploads/2016/06/N.4375.pdf>

NOMOS ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4251, Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: http://asylo.gov.gr/wp-content/uploads/2014/06/4251_2014.pdf

NOMOS ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4052. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο:
http://www.ggka.gr/latest/epaggelmatiki/nomothesia/Nomos%204052_2012.pdf

NOMOS ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4540. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: <http://asylo.gov.gr/wp-content/uploads/2018/05/%CE%9D%CE%9F%CE%9C%CE%9F%CE%A3-4540-22.05.2018.pdf>

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, 1989

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, Σύμβαση του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων. 1951

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 220. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο:
http://asylo.gov.gr/wp-content/uploads/2014/06/p.d._220_2007.pdf

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 113. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο:
<http://asylo.gov.gr/wp-content/uploads/2014/06/FEK1462013.pdf>

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 141. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο:
http://asylo.gov.gr/wp-content/uploads/2014/06/PD_141_2013.pdf

NOMOS ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 3907/2011. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: <http://asylo.gov.gr/wp-content/uploads/2014/06/3907.pdf>

ΆΛΛΑ:

Γενική Γραμματεία Υποδοχής, του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: <https://www.firstreception.gov.gr/content.php?id=9>

Έρευνα CNN: Οι ανήλικοι μετανάστες της Αθήνας που εκπορνεύονται για να ζήσουν. Ηλεκτρονικά Διαθέσιμο: <https://www.youtube.com/watch?v=UvLYvfKuS94>

**Συνύπαρξη ντόπιων, μεταναστών/-ριών και προσφύγων στην Κυψέλη
Το Πρόγραμμα στέγασης αιτούντων άσυλο - ESTIA**

**Μακαρόνας Συμεών
Φεβρουάριος 2019**

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	4
Νέες μεταναστεύσεις - Προσφυγική Κρίση	5
Προηγούμενη Εμπειρία	5
Προσφυγική κρίση	6
Πρακτικές στέγασης	6
Πρόγραμμα στέγασης αιτούντων άσυλο - ESTIA	7
Ποσοτικά δεδομένα	7
Το πρόγραμμα στην Αθήνα	8
Ενημερωτικός Οδηγός για τις Τοπικές Αρχές από την ΥΑ	10
Η εξέλιξη του στεγαστικού ζητήματος στην Ελλάδα	11
Κοινωνική πολιτική κατοικίας	11
Αντιπαροχή και αυθαίρετη δόμηση	11
Τάση Προαστιοποίησης	12
Ιδιοκατοίκηση στην Ελλάδα	12
Σημασία ιδιόκτητης κατοικίας	13
Δεκαετία '90	13
Πρώτα μεταναστευτικά κύματα και τόποι εγκατάστασης	13
Λόγοι επιλογής τόπου εγκατάστασης	14
Κυψέλη	15
Οικιστική εξέλιξη	15
Συνύπαρξη ντόπιων και μεταναστών/ριών	15
Πορίσματα	17
Σκιαγράφηση προδιαγραφών περαιτέρω έρευνας	17
Τρόπος λειτουργίας προγράμματος	17
Προδιαγραφές διαμερισμάτων	18
Φιλοξενία - «ωφελούμενοι»	19
Ρόλος μελών ΜΚΟ	19
Μετατόπιση έρευνας στην καθημερινότητα των προσφύγων	20
Συνεντεύξεις	21
Συμμετοχική Παρατήρηση	21
Διαπραγματεύσεις ορίων - Προοπτικές συνύπαρξης	21
Βιβλιογραφικές αναφορές	22

Εισαγωγή

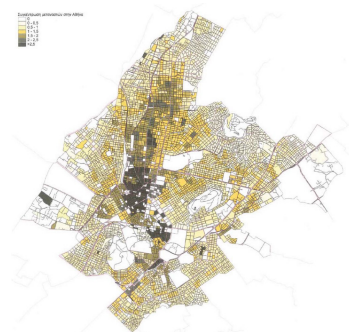
Η παρούσα εργασία αφορά στο Πρόγραμμα στέγασης αιτούντων άσυλο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, το οποίο από το 2017 συνεχίζεται στο πλαίσιο του προγράμματος ESTIA, και στις επιμέρους υλοποιήσεις του από συνεργαζόμενες ΜΚΟ και δήμους στην Αθήνα. Βασική αφορμή αποτέλεσε ο χάρτης από σχετική έκθεση της ΥΑ την 1η Ιουνίου του 2016 (Χάρτης 5), που παρουσιάζει τους χώρους στέγασης στην Αττική, και στον οποίο παρατηρείται τόσο μία διάχυση των χώρων στον αστικό ιστό σε διάφορους δήμους σε μικρά ποσοστά όσο και δύο μεγάλες συγκεντρώσεις στο δήμο Αθηναίων και συγκεκριμένα στο 1ο και στο 6ο δημοτικό διαμέρισμα, στην περιοχή πιο συγκεκριμένα γύρω από την Ομόνοια και στην Κυψέλη. Η σύμπτωση των δύο συγκεντρώσεων με τις περιοχές του κέντρου όπου ήδη διαμένει μεγάλο μέρος των μεταναστών και μεταναστριών στην Αθήνα διαμόρφωσε και το βασικό ερώτημα της εργασίας. Μέσα από τη διερεύνηση του πλαισίου λειτουργίας του προγράμματος αλλά και την προσπάθεια κατανόησης διαχρονικά της εγκατάστασης των μεταναστών και μεταναστριών στο κέντρο της Αθήνας, προσπαθούμε να ανιχνεύσουμε μηχανισμούς, προθέσεις και ελλείψεις που συνέβαλαν στην παραπάνω σύμπτωση, προοπτικές και περιορισμούς που γεννά. Θεωρώντας τον χώρο ως αποτύπωση αλλά και εργαλείο οργάνωσης κοινωνικών σχέσεων, αναλύουμε τα κριτήρια επιλογής των περιοχών στις οποίες αναζητούνται τα διαμερίσματα και την ιεράρχηση αυτών των κριτηρίων, αναζητώντας πιθανές προθέσεις στην κατανομή τους, σε μία παράλληλη συσχέτιση με τις διαδικασίες που διαμορφώνουν το αστικό υπόβαθρο που τα υποδέχεται. Η προϋπάρχουσα εμπειρία γύρω από τη μετανάστευση και οι πολιτικές διαχείρισης της αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της έρευνας μας ενώ η σύγχρονη συγκυρία της κρίσης του 2008 μέσα στην οποία ξέσπασε το προσφυγικό ζήτημα και οι παράλληλες πρακτικές που αναπτύχθηκαν για τη στήριξη και κυρίως τη στέγαση των προσφύγων την αγκυρώνουν στη σημερινή πραγματικότητα και συμβάλλουν στην ανάδειξη της θέσης και της σημασίας του προγράμματος της ΥΑ. Το ενδιαφέρον μας εστιάζεται στην περίπτωση της συγκέντρωσης μισθωμένων διαμερισμάτων στην περιοχή της Κυψέλης, ως χαρακτηριστικό τόπο εγχάραξης των διεργασιών γύρω από το στεγαστικό που θα περιγραφούν στη συνέχεια αλλά και ως τόπο καθημερινής συνύπαρξης ντόπιων και μεταναστών/μεταναστριών εδώ και περίπου τρεις δεκαετίες, φαινόμενο το οποίο έχει ήδη αναλυθεί σε μεγάλο βαθμό, παράγοντας ένα πολυδιάστατο ερευνητικό υλικό που μπορεί να αποτελέσει τη βάση και της δικής μας προσπάθειας ανίχνευσης δυναμικών και προοπτικών.

Νέες μεταναστεύσεις - Προσφυγική κρίση

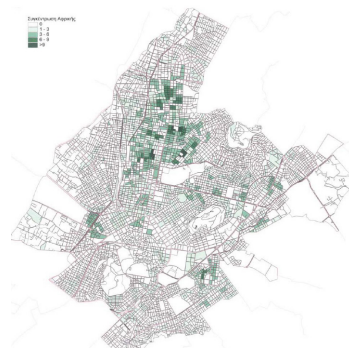
Η προσφυγική κρίση του 2015 δεν ήταν η πρώτη φορά που η ελληνική κοινωνία ήρθε αντιμέτωπη με την πολιτισμική διαφορά αλλά μία έξαρση σε μια μακροχρόνια εισροή νέων κατοίκων διαφορετικής εθνοτικής και πολιτισμικής προέλευσης, χωρίς να υποτιμάται φυσικά η ιδιαιτερότητα της συγκυρίας. Η μετανάστευση προς την Ελλάδα αποτελεί είναι φαινόμενο πολυσήμαντο, πλευρές του οποίου έχουν αναλυθεί και συνεχίζουν να αναλύονται διαρκώς. Χωρίς αυτό να σημαίνει την πλήρη απουσία μεταναστών/-ριών παλαιότερα, το πρώτο μεγάλο μεταναστευτικό κύμα εισέρχεται στις αρχές της δεκαετίας του '90 από την Αλβανία και τις χώρες του πρώην Ανατολικού μπλοκ, εγκαινιάζοντας μία νέα πρόκληση για την ελληνική κοινωνία, στο πλαίσιο των «νέων μεταναστεύσεων» μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού. Η ελληνική κοινωνία έρχεται για πρώτη φορά στο πλαίσιο αυτό αντιμέτωπη με το έτερο, αναπτύσσοντας πλήθος πρακτικών σε διαφορετικά επίπεδα για τη διαχείριση της νέας συνθήκης. Ο εθνικιστικός λόγος περί ομοιογενούς έθνους, με ουσιοκρατικές αναφορές, επικρατεί στο επίσημο επίπεδο, στο μικροκοινωνικό επίπεδο της καθημερινότητας ωστόσο η συνάντηση ταυτότητας - ετερότητας ανιχνεύει διαρκώς νέα πεδία διαπραγματεύσεων των ορίων, νέους τόπους συνάντησης (Παπαταξιάρχης, 2006). Μια δεκαετία σχεδόν αργότερα το δεύτερο κύμα μεταναστών/-ριών, αυτή τη φορά από χώρες της Ασίας και της Αφρικής, ανανεώνει τα ερωτήματα. Μετατοπίσεις στις αντιδράσεις μπορούν να επισημανθούν σε όλα τα επίπεδα και προς διαφορετικές κατευθύνσεις. Σταθερή παραμένει η αμφισημία της κυρίαρχης πολιτικής, μεταξύ της έμφασης στην εθνική ομοιογένεια και της προσπάθειας συγχρονισμού με την ευρωπαϊκή κουβέντα περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων. (Παπαταξιάρχης, 2006)

Εστιάζοντας στην Αθήνα, η διαρκής εγκατάσταση των μεταναστών και μεταναστριών διαμορφώνει ένα νέο αστικό τοπίο, μεταθέτει τη συνάντηση με το έτερο στο πλαίσιο της καθημερινής επαφής στην πόλη, τη γειτονιά, την πλατεία, την πολυκατοικία. Η πληθυσμιακή και κοινωνικοοικονομική σύνθεση πολλών περιοχών μεταβάλλεται αισθητά, μέσα από την εγκατάσταση των νέων κατοίκων, με σαφή αποτυπώματα στο δημόσιο χώρο. Η κρατική μέριμνα για τη στέγαση τους απουσιάζει αναγκάζοντας τους/τες να αναζητήσουν μόνοι/ες τους τρόπους και τόπους διαμονής. Οι μεταβολές ωστόσο δεν διαχέονται ομοιόμορφα, σχηματίζονται συγκεντρώσεις που αποτυπώνουν τις δυσκολίες και τις διαπραγματεύσεις που απαιτούνται κάθε φορά, τις επίσημες πολιτικές αλλά και τις προσωπικές επιλογές και πρακτικές, τις ήδη προϋπάρχουσες διαφοροποιήσεις.

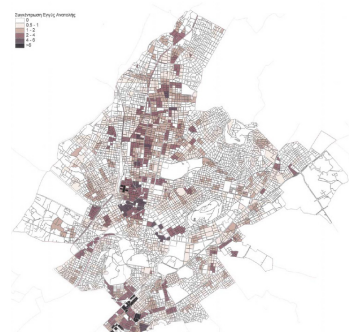
Προηγούμενη εμπειρία

Χάρτης 1
Κατανομή μεταναστών ανά απογραφικό τομέα, 2001

Χάρτης 2
Κατανομή μεταναστών ανά απογραφικό τομέα, Αφρική, 2001

Χάρτης 3
Κατανομή μεταναστών ανά απογραφικό τομέα, Εγγύς Ανατολή, 2001

Πηγή: «Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη», επιμ. Ντ. Βαΐου, 2007

Προσφυγική κρίση

Η ένταση της κρίσης του προσφυγικού το 2015, η τεράστια αύξηση δηλαδή στις προσφυγικές ροές και η σκληρότητα των εικόνων που τις συνοδεύουν, εν μέσω της ήδη παρατεταμένης οικονομικής κρίσης, διαμορφώνουν το πεδίο μέσα στο οποίο αναπτύσσονται πολλαπλές αντικρουόμενες τάσεις. Η άνοδος του ρατσισμού και της ξενοφοβίας από τα πρώτα χρόνια της οικονομικής κρίσης απέναντι στον ήδη εγκατεστημένο στη χώρα μεταναστευτικό πληθυσμό καθόρισε και την πιο αντιδραστική πρόσληψη των προσφύγων που κατέφθαναν καθημερινά. Το κίνημα αλληλεγγύης που αναπτύχθηκε στον αντίποδα από την πρώτη στιγμή, ιδιαίτερα στα νησιά, ήταν ενθαρρυντικό, γεννώντας προσδοκίες για μία κοινωνική μετατόπιση.

Οι συνθήκες σύντομα μεταβάλλονται. Η συμφωνία μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Τουρκίας το Μάρτιο του 2016, κλείνοντας τα σύνορα και εγκλωβίζοντας το μεγαλύτερο μέρος του προσφυγικού πληθυσμού στη χώρα, θέτει νέα ερωτήματα απέναντι στην ανοιχτότητα της ελληνικής κοινωνίας. Ο καθοριστικός ρόλος και ο βαθμός ανάμιξης της ΕΕ και του ΟΗΕ φανερώνουν την ιδιαιτερότητα σε σχέση με τα προηγούμενα μεταναστευτικά κύματα. Η παραμονή των προσφύγων, οι οποίοι/-ες στην πλειοψηφία τους φαίνεται να μην έχουν ως τελικό προορισμό τους την Ελλάδα, παρατείνεται μέσα από γραφειοκρατικές καθυστερήσεις ενώ ο έλεγχος στα σύνορα προς την Ευρώπη γίνεται όλο και πιο σκληρός ελαχιστοποιώντας την όποια πιθανότητα παράτυπης διέλευσης. Η Ελλάδα από χώρα διέλευσης μετασχηματίζεται σε χώρα παραμονής επ' άοριστον και το ζήτημα της στέγασης αποκτά πρωταρχική σημασία.

**Πρακτικές στέγασης
προσφύγων**

Καθώς απουσιάζει κάποιος κρατικός μηχανισμός ή φορέας επιφορτισμένος με τη διαχείριση αντίστοιχων καταστάσεων, η κυρίαρχη πρακτική που αναπτύσσεται σε συνεργασία με την ΥΑ είναι αυτή των κέντρων υποδοχής και κράτησης. Εικόνες από ανεπαρκείς ή ακατάλληλες συνθήκες, τεράστιες ουρές, βία και αυταρχισμό σε συνδυασμό με αντιδράσεις απέναντι στον προφανή αποκλεισμό μακριά από τα αστικά κέντρα και την κατάσταση διαρκούς ελέγχου, αναδεικνύουν άμεσα τα όρια αυτού που ο M. Agier αποκαλεί «ανθρωπιστική διαχείριση». (Agier, 2010)

Στον αντίποδα, το κίνημα αλληλεγγύης παράλληλα με τις υπόλοιπες δράσεις, προσπαθώντας να ανταποκριθεί στη νέα συνθήκη οργανώνει χώρους στέγασης-φιλοξενίας των προσφύγων. Σαφείς επιδιώξεις στις περισσότερες περιπτώσεις αποτελούν οι καταλληλότερες συνθήκες διαβίωσης και η θέση εντός του αστικού ιστού. Συγχρόνως, βασικό στόχο αποτελεί η απόδοση ενός πολιτικού περιεχομένου στον αγώνα των προσφύγων αλλά και ο συνδυασμός του με τα υπόλοιπα

κινήματα στην περίοδο της κρίσης. Οι κοινές διεκδικήσεις ξεπερνούν τα φυλετικά-εθνοτικά, θρησκευτικά ή έμφυλα όρια, δημιουργούν ισχυρούς δεσμούς και φιλίες, ενισχύουν την αυτοπεποίθηση των προσφύγων για το μέλλον τους και τις ικανότητες τους.

Πρόγραμμα στέγασης αιτούντων άσυλο - ESTIA

Ανάμεσα στις δύο αντιδιαμετρικές πρακτικές αναπτύσσεται μία τρίτη, η μίσθωση διαμερισμάτων από ΜΚΟ και δημοτικές εταιρείες για πρόσφυγες, με χρηματοδότηση από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες. Το πρόγραμμα στέγασης αιτούντων άσυλο σχεδιάστηκε στα τέλη του 2015 και ξεκίνησε να υλοποιείται από τις αρχές του 2016, ενώ από το 2017 συνεχίστηκε στο πλαίσιο του προγράμματος ESTIA. Η απομάκρυνση από το camp και η παροχή διαμερίσματος και συνεπώς ενός βαθμού ιδιωτικότητας, πιθανότατα εντός του αστικού ιστού θα μπορούσαν να ταυτίζονται και με τις διεκδικήσεις του κινήματος αλληλεγγύης. Η έλλειψη εντούτοις ρητά διατυπωμένης πολιτικής στόχευσης πέρα από τις όποιες «ανθρωπιστικές προθέσεις» απαιτεί μια περαιτέρω διερεύνηση γύρω από τον τρόπο λειτουργίας αντίστοιχων προγραμμάτων, όσον αφορά την επιλογή του χώρου και των «ωφελούμενων» αλλά και το ρόλο των ΜΚΟ και τον βαθμό εμπλοκής στην καθημερινότητα αυτών, ώστε να διασαφηνιστεί η τοποθέτηση και η αποτελεσματικότητα τους.

Συνηγορώντας στην ανάγκη για σχετική έρευνα, αυτό που αρχικά θεωρήθηκε μία στιγμιαία κρίση φαίνεται να παρατείνεται. Σταδιακά γίνεται όλο και πιο φανερό πως μεγάλο μέρος των προσφύγων θα παραμείνει στη χώρα και συνεπώς απαιτείται μία στρατηγική τόσο για τη στέγαση τους όσο και για τη συνολικότερη ένταξη στην ελληνική κοινωνία. Η παροχή κατοικίας αποτελεί πρωτίστως υποχρέωση, ο τρόπος, ο τόπος και οι όροι με τους οποίους θα γίνει αυτό απαιτούν σχεδιασμό και η κριτική πάνω στο πρόγραμμα της ΥΑ στοχεύει ακριβώς στην ανάδειξη προβληματικών και προοπτικών στην κατεύθυνση αυτή.

Η ιδιαίτερη σημασία του προγράμματος φανερώνεται και μέσα από την έκταση του σύμφωνα με τις ενημερώσεις από την Ύπατη Αρμοστεία. Ο στόχος που τέθηκε αρχικά ήταν οι 20.000 θέσεις ο οποίος επιτεύχθηκε το Δεκέμβριο του 2016 ενώ με βάση τα πιο πρόσφατα δελτία πλέον συμμετέχουν πάνω από 22.000 πρόσφυγες (22.750 στις 31/01/19), στη συντριπτική πλειοψηφία τους σε διαμερίσματα στην ενδοχώρα (19.578 άτομα σε 3.971 διαμερίσματα - 22/01/19) ενώ ο συνολικός

Ποσοτικά δεδομένα για το πρόγραμμα στέγασης αιτούντων άσυλο

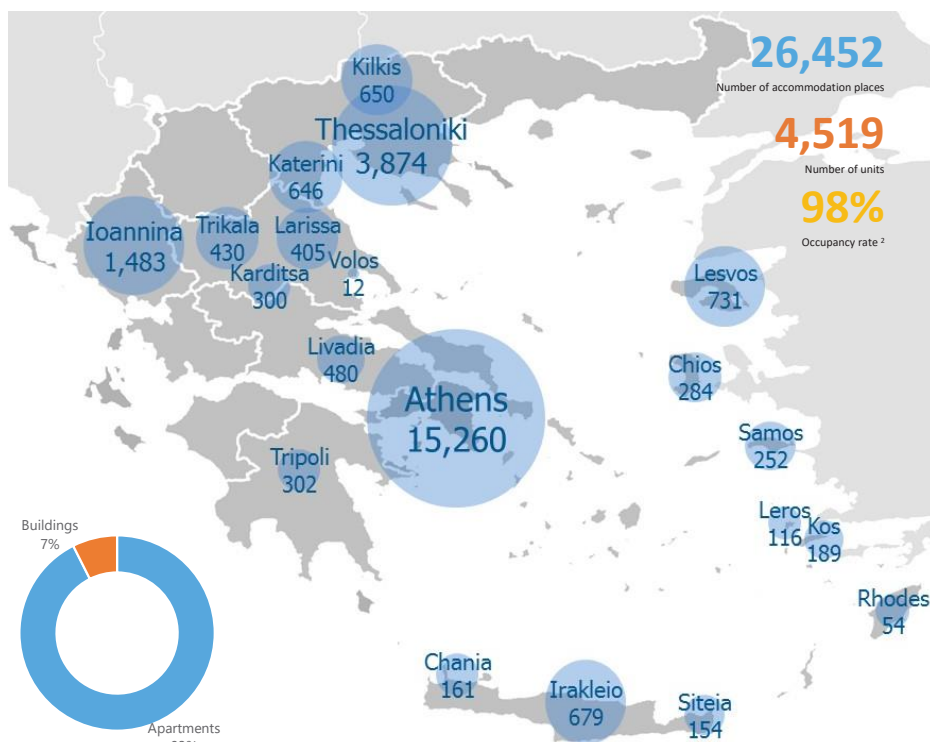
αριθμός των προσφύγων στη χώρα είναι σχεδόν 65.000 (64.900 στις 30/10/18)¹. Ο αριθμός λοιπόν των προσφύγων που συμμετέχουν στο πρόγραμμα ξεπερνά το ένα τρίτο του συνολικού προσφυγικού πληθυσμού, και συγκεντρώνεται κυρίως στην ενδοχώρα και ιδιαίτερα στην Αθήνα, όπως φαίνεται από σχετικούς χάρτες (Χάρτης 4). Για την υλοποίηση του προγράμματος η ΥΑ συνεργάζεται με 13 ΜΚΟ και 10 δήμους, οι οποίοι σχεδιάζουν τα αντίστοιχα προγράμματα τους σύμφωνα με τις οδηγίες της ΥΑ και με την χρηματοδότηση της (Εικ. 2).

¹ Από τα στατιστικά δεδομένα της ΥΑ, στο <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5179>

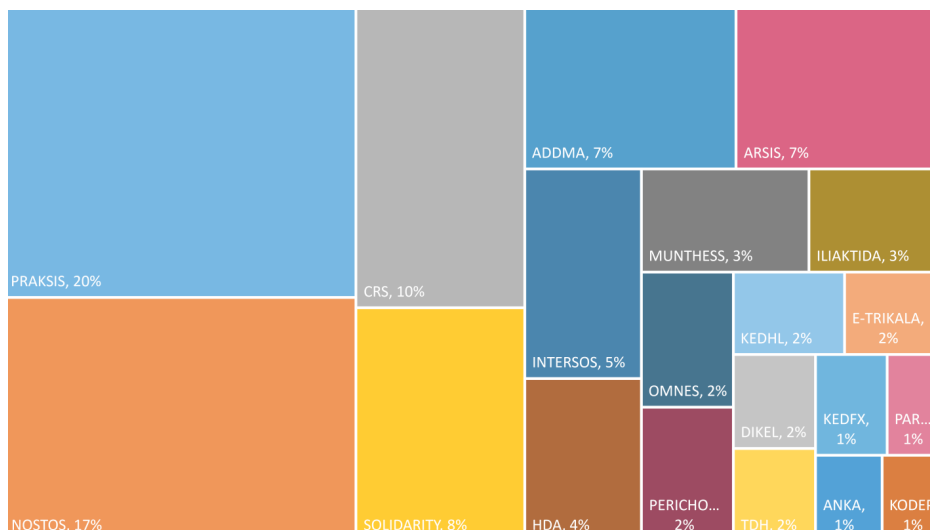
GREECE Accommodation update – January 2019

Location of accommodation

Accommodation for asylum seekers and recognized refugees is provided in 14 cities in mainland and 6 islands. Over half, 58% of the accommodation places are in Athens, 36% in the rest of mainland, and 6% on the islands.

Χάρτης 4
Από τη στατιστική έκθεση της ΥΑ για τη στέγαση των προσφύγων στις 31-1-19, στο <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/67839>

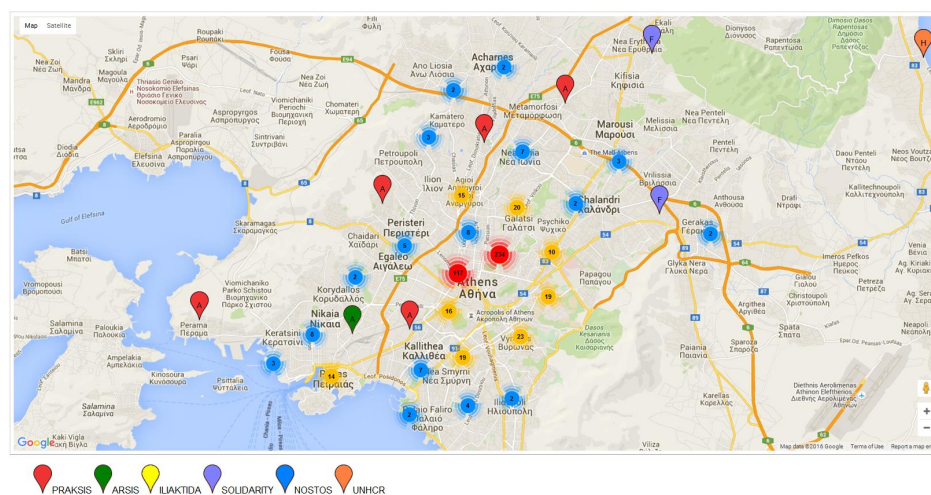

Εικ. 2
Από τη στατιστική έκθεση της ΥΑ για τη στέγαση των προσφύγων στις 31-1-19, στο <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/67839>

Εστιάζοντας στην Αθήνα, ενδιαφέρον παρουσιάζει ο χάρτης της Ύπατης Αρμοστείας του 2016 (Χάρτης 5) που παρουσιάζει την κατανομή των χώρων-διαμερισμάτων. Παρατηρείται τόσο μία πιθανή επιθυμία διάχυσης στην Αττική, όσο και η συγκρότηση δύο ισχυρών πυρήνων στην περιοχή γύρω από την Ομόνοια και στην Κυψέλη, περιοχές όπου διαμένει ήδη το μεγαλύτερο μέρος των μεταναστών/-ριών στην Αθήνα. Οι δυο διαφορετικές τάσεις φαίνεται να αντιστοιχούν και σε διαφορετικούς συνεργαζόμενους φορείς.

Το πρόγραμμα στέγασης αιτούντων άσυλο στην Αθήνα

MAP OF ACCOMMODATION- GREECE MAINLAND (I)

Χάρτης 5
Από τη στατιστική έκθεση της ΥΑ για τη στέγαση των προσφύγων στις 1-6-16, στο <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/47781>

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) - www.unhcr.org

Προσπαθώντας να αιτιολογήσουμε τόσο τις διαφορετικές τάσεις όσο και τη συγκέντρωση στην περιοχή της Κυψέλης, αναζητούμε αρχικά τα κριτήρια με βάση τα οποία επιλέγονται τα διαμερίσματα και οι περιοχές στις οποίες αυτά αναζητούνται, από συνειδητές επιλογές όπως η εγγύτητα στο κέντρο και η πρόσβαση σε σχετικές δομές και υπηρεσίες, ως αντικειμενικούς παράγοντες όπως το πλήθος των προσφερόμενων κενών διαμερισμάτων σε κάθε περιοχή, σε συνδυασμό με την ιεράρχηση τους ώστε να σκιαγραφηθεί η πολιτική που ακολουθείται κάθε φορά. Οι βασικές αρχές καθορίζονται από τις αρχικές οδηγίες της Ύπατης Αρμοστείας, η διαμεσολάβηση παρόλα αυτά των δημοτικών αρχών και των ΜΚΟ παίζουν καθοριστικό ρόλο στην υλοποίησή τους. Η επικοινωνία με την αναπτυξιακή εταιρεία του δήμου Αθηναίων αλλά και τις ΜΚΟ δεν κατέστη δυνατή και συνεπώς δεν μπορούμε να έχουμε πληροφορίες για τις διαφορετικές προτεραιότητες που τίθενται από τον εκάστοτε φορέα. Συνεπώς η έρευνα μας περιορίζεται στην εξέταση των οδηγιών της ΥΑ, αναφορικά με τα κριτήρια που θέτει, τους περιορισμούς και τα περιθώρια που αφήνει.

Ενημερωτικός Οδηγός για τις Τοπικές Αρχές από την ΥΑ²

²«Ενημερωτικός Οδηγός για τις Τοπικές Αρχές», 26-2-18, <http://estia.unhcr.gr/el/προγραμμα-estia-ενημερωτικος-οδηγος-για-τ/>

Το Φεβρουάριο του 2018 η ΥΑ εκδίδει έναν ενημερωμένο οδηγό προς τους συνεργαζόμενους φορείς σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας του προγράμματος ESTIA, όπου αναφέρονται οι προδιαγραφές που θα πρέπει να πληρούν τα διαμερίσματα, παράλληλες δράσεις στήριξης, οι υπεύθυνες ομάδες και ο ρόλος της καθεμιάς. Όσον αφορά στις περιοχές όπου αναζητούνται τα διαμερίσματα οι αναφορές είναι αρκετά περιορισμένες. Η βασικότερη οδηγία αναφέρεται στην δυνατότητα πρόσβασης σε υπηρεσίες και δομές. Η προτεραιότητα που δίνεται πλέον σε κεντρικούς δήμους και περιοχές προκύπτει με βάση το ίδιο κριτήριο. Συγκεκριμένα ανάμεσα στις υπόλοιπες προδιαγραφές που θα πρέπει να πληρούν τα διαμερίσματα αναγράφεται ότι θα πρέπει «να βρίσκονται σε κατάλληλη τοποθεσία ώστε να διασφαλίζεται η πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες». Σε άλλο σημείο ωστόσο σημειώνεται πως στην περίπτωση που κάποιος απομακρυσμένος δήμος επιθυμεί να συμμετάσχει στο πρόγραμμα προβλέπεται κονδύλι για τις απαραίτητες μετακινήσεις και συνεπώς κάτι τέτοιο δεν αποκλείεται. Τέλος, απαντώντας σε υποθετικές ανησυχίες των φορέων, που επιθυμούν να συνεργαστούν, σχετικά με την ασφάλεια των κατοίκων, αναφέρεται ότι «το συγκεκριμένο πρόγραμμα στέγασης στόχο έχει τη φιλοξενία των προσφύγων σε μικρές δομές, διάσπαρτες στον αστικό ιστό, την αποφυγή της δημιουργίας γκέτο και την όσο το δυνατόν πιο ομαλή ενσωμάτωσή τους, σε συνθήκες ασφάλειας και αξιοπρέπειας.»

Πέρα από τα παραπάνω, οι κατευθυντήριες οδηγίες περιορίζονται στις προδιαγραφές των διαμερισμάτων και τεχνικές λεπτομέρειες του προγράμματος. Οι βασικοί άξονες, προσβασιμότητα και διάχυση, χωρίς ιδιαίτερη επεξήγηση, θεωρούμε ότι αφήνουν ένα ευρύ περιθώριο ερμηνείας από τους εκάστοτε φορείς. Καθώς η πρόσβαση σε δομές εξασφαλίζεται ακόμα και στην περίπτωση μικρών και απομακρυσμένων δήμων δεν συνιστά καθοριστικό κριτήριο. Η προτεραιότητα παράλληλα σε κεντρικές περιοχές και δήμους περιορίζεται σε ένα βαθμό από την πιθανά αντικρουόμενη οδηγία για διάχυση. Σε αρκετά σημεία διαφαίνεται η αντίληψη πως υπάρχει ένα όριο στον αριθμό των προσφύγων που μπορεί να «φιλοξενήσει» κάθε περιοχή, στοιχείο το οποίο στην περίπτωση της Λειβαδιάς δηλώνεται ρητά (βλ. Πικάσης), με τον εκάστοτε φορέα και την ΥΑ να λειτουργούν ως εγγυητές απέναντι στην επιφυλακτικότητα των ντόπιων κατοίκων.

Η εξέλιξη του στεγαστικού ζητήματος στην Ελλάδα

Η ασάφεια των κατευθυντήριων οδηγιών σε συνδυασμό με τον αριθμό των συνεργαζόμενων φορέων στην Αθήνα είναι ενδεικτικά ως προς τις δύο διαφορετικές τάσεις που παρατηρήσαμε στο χάρτη του 2016. Τόσο τα μικρά ποσοστά σε διάσπαρτους δήμους γύρω από το κέντρο όσο και τα διαμερίσματα στο δήμο Αθηναίων συμβαδίζουν με τις αφηρημένες οδηγίες περί διάχυσης αλλά και προτίμησης στην κεντρικότητα. Εντούτοις, στη δεύτερη περίπτωση, η συγκέντρωση σε συγκεκριμένες περιοχές του κέντρου όπως η Κυψέλη, αντί για τη διάχυση σε ολόκληρο το δήμο, παραμένει προς διερεύνηση.

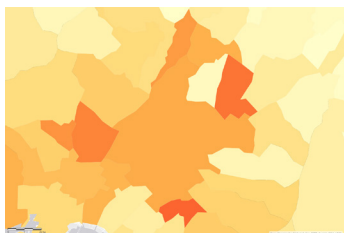
Επιχειρείται συνεπώς μία προσπάθεια κατανόησης της εξέλιξης του στεγαστικού ζητήματος στην Ελλάδα και πιο συγκεκριμένα στην Αθήνα και των άμεσων ή έμμεσων πρακτικών και επιλογών που οδήγησαν στη διαμόρφωση του σύγχρονου αστικού τοπίου και την εγκατάσταση των προηγούμενων μεταναστευτικών κυμάτων σε συγκεκριμένες περιοχές. Η αναδρομή στην εξέλιξη του ζητήματος της κατοικίας στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες με έμφαση στην περίπτωση του κέντρου και της Κυψέλης είναι απαραίτητη για τη σκιαγράφηση των διεργασιών που συνέβαλαν στη συγκέντρωση των προηγούμενων μεταναστευτικών κυμάτων στην περιοχή και την υπόδειξη πιθανών καθοριστικών παραγόντων στην πιο πρόσφατη αναζήτηση διαμερισμάτων από τις συνεργαζόμενες με την ΥΑ ΜΚΟ. Μέσα από μία διερεύνηση αυτού του τύπου θα μπορέσουν να ανιχνευθούν διαχρονικά οι παράγοντες που σταδιακά έδωσαν το σημερινό τους χαρακτήρα στις περιοχές μελέτης, να αιτιολογηθεί πιθανά η ταύτιση που περιγράφηκε παραπάνω, να κατανοηθούν βαθύτερες, ιστορικά καθορισμένες διαδρομές που διαψεύδουν την πιθανή εκτίμηση μιας απλής σύμπτωσης, να αναδειχθούν οι προοπτικές που μπορούν να γεννηθούν σε συνέχεια της έως τώρα συνύπαρξης ταυτότητας και ετερότητας.

Αναζήτηση υποβάθρου

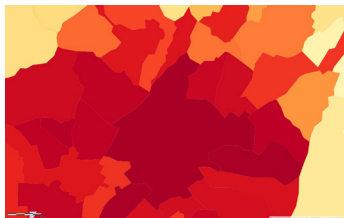
Το στεγαστικό σύστημα στην Ελλάδα ιστορικά χαρακτηρίζεται από την έλλειψη ενιαίας κρατικής πολιτικής, στο μεγαλύτερο διάστημα των τελευταίων δεκαετιών περιορίζεται στις έμμεσες παρεμβάσεις. Οι δύο βασικοί μηχανισμοί που το διαμόρφωσαν είναι η αυθαίρετη δόμηση και η αντιπαροχή. Στην πρώτη περίπτωση, η ανοχή και οι μετέπειτα νομιμοποιήσεις διαμόρφωσαν το αστικό τοπίο σε αρκετές περιοχές της Αττικής, κυρίαρχα έξω από το κέντρο. Ο μηχανισμός της αντιπαροχής από την άλλη συμβάδισε με την παραδοσιακά μικρή και διασπασμένη γαιοκτησία και κατάφερε να λειτουργήσει σε μεγάλο βαθμό αφομοιωτικά προς τα κατώτερα στρώματα, βασιζόμενος στην «ανταλλαγή» και όχι

Κοινωνική πολιτική κατοικίας

Αντιπαροχή και αυθαίρετη δόμηση

1946-1960 - 10,3%

1961-1980 - 69,76%

1981-1990 - 7,02%

1991-2000 - 5,85%

μετά το 2000 - 8,91%

Εικ. 3
Έτος κατασκευής κατοικίας, 2011
Πηγή: Χαρτογραφικό
πανόραμα απογραφικών
δεδομένων, ΕΚΚΕ - ΕΛΣΤΑΤ

στην ύπαρξη κεφαλαίου. Ο θεσμός της αντιπαροχής νομοθετείται τη δεκαετία του '50 με ιδιαίτερα ευρεία εφαρμογή κατά τις πρώτες δεκαετίες και ιδιαίτερα στους πιο κεντρικούς δήμους. Ιδιαίτερα στο δήμο Αθηναίων ο καθοριστικός ρόλος του φανερώνεται και μέσα από τα ποσοτικά δεδομένα. Σύμφωνα με τα στοιχεία από το Πανόραμα της Στατιστικής Υπηρεσίας, με βάση τα οποία η πλειοψηφία των κτηρίων κατασκευάστηκαν μεταξύ των δεκαετιών '60 – '80, γίνεται εμφανής ο βαθμός στον οποίο η αντιπαροχή διαμόρφωσε το αστικό τοπίο (Εικ. 3). Τα ποσοστά των κτηρίων κατασκευασμένων μετά το '80 είναι σημαντικά χαμηλά, ιδιαίτερα σε σχέση με τις υπόλοιπες ως επί το πλείστον περιοχές της Αττικής, στοιχείο που υποδεικνύει την μεταφορά της οικοδομικής δραστηριότητας στα προάστια της δεκαετίας του '80. Παράλληλα, η παλαιότητα των κτηρίων είναι ευνόητα συνυφασμένη με την εύλογη φθορά και την ανάγκη συντήρησής τους, συχνά σημαντικά κοστοβόρα.

Στη διάρκεια της δεκαετίας του '80, σύμφωνα με έρευνα του ΕΚΚΕ (Μαλούτας et al., 2006), παρατηρείται γήρανση του πληθυσμού, η οποία όπως επισημαίνεται, δεν κατανέμεται ομοιόμορφα. Οι μεγαλύτερες απώλειες των νεαρότερων και δυναμικών ηλικιών συγκεντρώνονται στο κέντρο και ιδιαίτερα στις μεσαίες και υψηλές περιοχές, ενώ οι μεσαίες και υψηλές περιοχές εκτός κέντρου είναι και αυτές που παρουσιάζουν αυξήσεις. Οι μεγαλύτερες ηλικίες δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερη κινητικότητα. Οι μεταβολές στις κοινωνικοεπαγγελματικές κατηγορίες φανερώνουν επιπλέον τάση ενδυνάμωσης των ανώτερων κατηγοριών στις περιοχές που αυτές υπήρχαν ήδη, τάση έντασης του κοινωνικού διαχωρισμού. Συνοπτικά, πλησιάζοντας προς τη δεκαετία του '90 αρκετές περιοχές του κέντρου “χάνουν” μεγάλο μέρος των κατοίκων τους, που ανήκουν στις νεαρές και δυναμικές κατηγορίες και στα μεσαία και υψηλά στρώματα, φαινόμενο που ευνοεί τη συζήτηση για “υποβάθμιση” του κέντρου. (Μαλούτας et al., 2006)

Η τάση προαστιοποίησης συμβαδίζει και με τη σταδιακή αλλαγή χρήσεων σε παραδοσιακά περιοχές κατοικίας στο κέντρο και τη μετατροπή τους σε τόπους αναψυχής-διασκέδασης (Πλάκα, Γκάζι, Μεταξουργείο, Κεραμεικός). (Μαλούτας et al., 2006)

Το ποσοστό της ιδιοκατοίκησης, παραδοσιακά υψηλό στην Ελλάδα, τη δεκαετία του '80 σημειώνει αύξηση, ακολουθώντας ωστόσο την τάση προαστιοποίησης. Οι μεγαλύτερες αυξήσεις παρουσιάζονται στην περιφέρεια και ταυτόχρονα στα μεσαία και υψηλά στρώματα, στοιχείο που δείχνει να αναιρείται σταδιακά η κοινωνικά ισομερής διάδοση της ιδιοκατοίκησης. Σε αυτό συμβάλλει και η παρακμή των παραδοσιακών τρόπων ενοίκησης, η σταδιακή μείωση των κρατικών παρεμβάσεων αλλά και η αύξηση του στεγα-

Τάση προαστιοποίησης

Ποσοστό ιδιοκατοίκησης

στικού δανεισμού που κορυφώθηκε βέβαια τις επόμενες δεκαετίες.

Συνηθισμένη είναι και η πρακτική επένδυσης στην ακίνητη περιουσία, η οποία σε αρκετές περιπτώσεις συνεπάγεται τη διατήρηση της παρά την όποια μετακίνηση. Συγκεκριμένα τη δεκαετία του '80 το ποσοστό πώλησης ακινήτου είναι πολύ χαμηλό και σχεδόν στις μισές περιπτώσεις ο λόγος πώλησης είναι η αγορά κάποιου άλλου (Εικ. 4). Η παραπάνω πρακτική συνδυασμένη με την τάση προαστιοποίησης συνέβαλε στην αύξηση του ανενεργού κτηριακού αποθέματος στο κέντρο.

Τη δεκαετία του '90 οι τάσεις προαστιοποίησης και αύξησης της ιδιοκατοίκησης συνεχίζονται με μικρότερη ένταση αλλά εμφανώς πιο άνισα κατανομημένες. Η μετακίνηση προς τα “καλά προάστια” και την ιδιοκατοίκηση αναφέρονται πολύ περισσότερο την περίοδο αυτή στα ανώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα οξύνοντας την τάση γεωγραφικού διαχωρισμού. Σημαντικό ρόλο τη δεκαετία του '90 αποκτά και ο τραπεζικός δανεισμός για την απόκτηση στέγης. Αν και συχνά αναφερόταν σε ευρύτερα κοινωνικά στρώματα και διευκόλυνε την πρόσβαση σε ιδιόκτητη στέγη, οι ανισότητες είναι και εδώ εντονότερες μέσα από μία σειρά σχετικών ρυθμίσεων. (Μαλούτας et al., 2006)

Η τάση προαστιοποίησης συμπίπτει χρονικά με την πρώτη μεγάλη εισροή μεταναστών/-ριών, κυρίως από την Αλβανία και τις χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ. Το ανενεργό και υποβαθμισμένο κτηριακό απόθεμα που προέκυψε από τις διεργασίες που περιγράφηκαν αποτέλεσε το πιο εύκολα προσβάσιμο έδαφος για τους/τις νέους/-ες κατοίκους της πόλης. Το μεγαλύτερο ποσοστό τους, όπως ήταν αναμενόμενο για λόγους ευκαιριών απασχόλησης και προσβασιμότητας, συγκεντρώνεται στο κέντρο (40%) (Μαλούτας et al., 2006) και συγκεκριμένα στις περιοχές με μεγάλο απόθεμα, όπου μπορούν πιο εύκολα να εξασφαλίσουν φτηνή στέγη, τις περιοχές δηλαδή που σημείωσαν τις μεγαλύτερες απώλειες τη δεκαετία του '80. Συγχρόνως ως επί το πλείστον οι μετανάστες/-ριες συνωθούνται στις χαμηλότερες κοινωνικοοικονομικές κατηγορίες με τα μεγαλύτερα ποσοστά μη πλήρους απασχόλησης, αυξάνοντας επιπλέον τις συγκεντρώσεις των κατώτερων στρωμάτων σε συγκεκριμένες περιοχές. Ακόμα βέβαια και στις περιοχές έντονης συνύπαρξης “ντόπιων” και μεταναστών/-ριών παρατηρείται χωρικός διαχωρισμός με βάση την παλαιότητα του κτηρίου, το μέγεθος του διαμερίσματος και σαφώς τον όροφο. (Μαλούτας et al., 2006)

Τα χρόνια που ακολουθούν οι μεταναστευτικές εισροές συνεχίζονται με μία δεύτερη φάση σημαντικής αύξησης μετά το 2000, από χώρες της Ασίας και της Αφρικής. Νέοι/-ες κάτοικοι, νέες μορφές

Σημασία ιδιόκτητης κατοικίας

Δεκαετία '90

Πρώτα μεταναστευτικά κύματα και τόποι εγκατάστασης

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	124	5,9
Όχι	1984	93,7
Σύνολο	2117	100,0

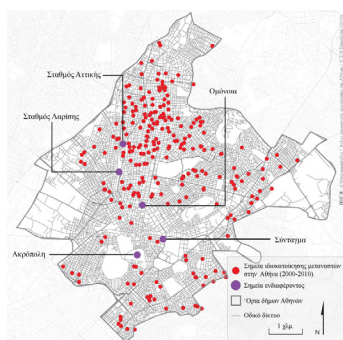

	Συχνότητα	Ποσοστό
αγορά άλλου ακινήτου (τρέποντα, έκιπτα ...)	50	43,5
επένδυση άλλου	21	18,3
άλλος λόγος	22	19,1
Σύνολο	115	100,0

Εικ. 4

Πώληση και λόγοι πώλησης ακινήτους την τελευταία δεκαετία στο Μαλούτας κα. «Αθήνα. Κοινωνικές δομές πρακτικές και αντιληψεις. Νέοι παραμετροί και μεταβολές 1980-2000» 2006, ΕΚΚΕ

Λόγοι επιλογής τόπου εγκατάστασης

Εικ. 5

Ιδιόκτητες κατοικίες μεταναστών, «Η πρόσβαση των μεταναστών στην ιδιοκατοίκηση (2000-2010): Βασικά σχήματα «οριζόντιου» και «κάθετου» εθνικού στεγαστικού διαχωρισμού στον Δήμο Αθηναίων», Δ. Μπαλαμπανίδης, 2015, athenssocialatlas.gr

Επέκταση στεγαστικού δανεισμού

Κρίση κατοικίας

ετερότητας εγκαθίστανται στην πόλη με τους ίδιους παράγοντες όμως να καθορίζουν και πάλι σε παρόμοιο βαθμό τον τόπο. Η φτηνή κατοικία, η προσβασιμότητα, οι μικροευκαιρίες απασχόλησης αλλά κυρίως τα συγγενικά πρόσωπα και οι φίλοι αποτελούν τα βασικά κριτήρια, οδηγώντας σε μεγάλο βαθμό στην επιλογή περιοχών όπου υπάρχει ήδη μεγάλο ποσοστό μεταναστών/-ριών και δημιουργώντας δίκτυα επικοινωνίας, ανταλλαγής και αλληλοϋποστήριξης, τοπικά και υπερτοπικά με ιδιαίτερη σημασία στην καθημερινότητα των μεταναστών/-ριών και την ένταξη τους στην πόλη. Ενδεικτικό είναι πως ο βασικός λόγος επιλογής της περιοχής κατοικίας τους όπως αναφέρεται στην έρευνα του ΕΚΚΕ του 2006 είναι η ύπαρξη συγγενικού ή φιλικού προσώπου με σημαντικά υψηλό ποσοστό και ακολουθεί η φτηνή στέγη, στοιχεία που βοηθούν στην κατανόηση της δημιουργίας συγκεντρώσεων των μεταναστών/-ριών (Μαλούτας et al., 2006).

Καθώς στην πλειοψηφία τους οι μετανάστες/-ριες επιθυμούν να παραμείνουν στη χώρα συχνά εμφανίζουν ανοδική πορεία -αρκετοί καταφέρνουν ακόμα και να αγοράσουν κάποιο διαμέρισμα (Μπαλαμπανίδης, 2015) (Εικ. 5)- αναβαθμίζοντας παράλληλα και τις γειτονιές στις οποίες διαμένουν, ανακαινίζοντας παλιά διαμερίσματα, επαναλειτουργώντας κλειστά κατάστημα και ενεργοποιώντας ξανά τον κτηματομεσιτικό κλάδο, όπως φαίνεται από σχετικές έρευνες. (Βαΐου, 2007)

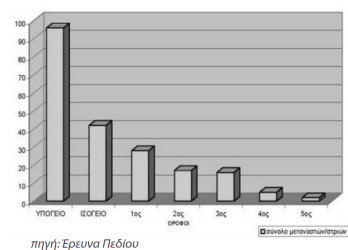
Από τη δεκαετία του 90' και έπειτα η στεγαστική πολιτική μετατοπίζεται προς την κατεύθυνση του περιορισμού των κρατικών παρεμβάσεων και την περεταίρω αύξηση του τραπεζικού δανεισμού, χωρίς ωστόσο να «βελτιώνεται ουσιαστικά η εικόνα της κοινωνικής ασυμμετρίας» (Μαλούτας et al., 2006). Η σημασία του μεγάλου ποσοστού ιδιοκατοίκησης αλλά και της εξάρτησης της από το δανεισμό έγινε φανερή από τα πρώτα χρόνια της κρίσης του 2008. Η αύξηση της ανεργίας, η δυσκολία πληρωμής των δανείων αλλά και η αύξηση της επιβάρυνσης από το κόστος στέγασης σε συνδυασμό με την συνεχιζόμενη μείωση των κρατικών παρεμβάσεων και την κατάργηση του ΟΕΚ οδήγησε σε μία νέα κρίση στην κατοικία. Η πτώση στις τιμές των ακινήτων και των ενοικίων, η αύξηση των αστέγων, η μείωση της ενοικιαζόμενης κατοικίας, η ενεργειακή φτώχεια και οι εξώσεις ήταν μερικά από τα πιο χαρακτηριστικά αποτελέσματα. Η επιστροφή σε ιδιόκτητη κατοικία ή στην κατοικία των γονιών, οι συγχωνεύσεις νοικοκυριών ή χρήσεων ήταν μερικές από τις πρακτικές που επιστρατεύτηκαν δημιουργώντας ξανά ένα νέο ανενεργό κτηριακό απόθεμα, διαμερίσματα χωρίς ενοικιαστές ή αγοραστές και κλειστά καταστήματα και επαγγελματικοί χώροι, σε περιοχές του κέντρου ήδη «υποβαθμισμένες». (Βαταβάλη & Σιατίτσα, 2011)

Κυψέλη

Η Κυψέλη συνιστά χαρακτηριστική περίπτωση χωρικής αποτύπωσης των διεργασιών που περιγράφηκαν. Εντάσσεται στο σχέδιο πόλης το 1887, αρχικά αραιοκατοικημένη από μεσαία και ανώτερα στρώματα, με μονοκατοικίες και διπλοκατοικίες. Το μεσοπόλεμο αρχίζει η μεγάλη ανοικοδόμηση των πρώτων πολυκατοικιών που κορυφώνεται τις δεκαετίες του '50 και του '60 και στηρίζεται στο θεσμό της αντιπαροχής. Συνεχίζει να κατοικείται από εύπορα κυρίως στρώματα ενώ αποκτά μία ιδιαίτερη "αίγλη" χάρη στην κοινωνική της ζωής. Η πυκνότητα της κατοίκησης ωστόσο διαρκώς αυξάνεται μαζί με τα προβλήματα στη ρύπανση, την κυκλοφορία, τους ελεύθερους χώρους κα.. Περνώντας στη δεκαετία του '70 οι ρυθμοί οικοδόμησης μειώνονται και τη δεκαετία του '80 παρατηρείται τάση φυγής των κατοίκων της προς τα προάστια. Η τάση αυτή αναφέρεται σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό στις νεότερες και ανώτερες ηλικιακές και οικονομικές κατηγορίες αντίστοιχα. Από τη δεκαετία του '90 η οικοδόμηση διατηρείται σε χαμηλά επίπεδα όπως και σε όλο το κέντρο. Το αναξιοποίητο κτηριακό απόθεμα, σε συνδυασμό με τη δυσκολία στη συντήρηση του και την πλούσια τυπολογία του που διαμορφώθηκε διαχρονικά (Βαΐου, 2007), αποτέλεσε κατάλληλο υπόβαθρο για την υποδοχή των μεταναστευτικών κυμάτων που ακολούθησαν. Διαμερίσματα αναξιοποίητα ή σε κακή κατάσταση νοικιάζονται στους/στις νέους/νέες κατοίκους, συχνά με όρους τεράστιας πυκνότητας και κατά κεφαλήν ενοίκιο ανά μέρα, μετασχηματίζοντας αισθητά την περιοχή. Ενδεικτικός είναι ο κάθετος χωρικός διαχωρισμός αποτυπώνεται (Εικ. 6).

Η Κυψέλη σήμερα είναι από τις περιοχές του κέντρου, όπου το στοιχείο της διαφοράς είναι εμφανές, διατηρώντας ταυτόχρονα μια αίσθηση από την προηγούμενη αίγλη. Η καθημερινή συνύπαρξη ντόπιων και μεταναστών/-ριών έχει διαμορφώσει ένα δυναμικό πλαίσιο διαπραγματεύσεως και ενσωμάτωσης. Η μεγάλη πλειοψηφία των Ελλήνων κατοίκων εγκαταστάθηκαν μέχρι το 1980 σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία (Εικ.7) και ανήκουν στις μεγαλύτερες ηλικιακές κατηγορίες, σε αντίθεση με τους μετανάστες/-ριες που εγκαταστάθηκαν έπειτα και ανήκουν στις νεαρότερες και δυναμικές ηλικίες. Καθώς, οι περισσότεροι επιθυμούν να παραμείνουν και να εργαστούν στη χώρα, ανοίγουν μαγαζιά στα ισόγεια επανενεργοποιώντας την οικονομική δραστηριότητα και επισκευάζουν και ανακαινίζουν τα διαμερίσματα τους. Ταυτόχρονα δημιουργούν δεσμούς και δίκτυα με έντονη έκφραση στο δημόσιο χώρο. Η συνεισφορά τους, παρά τη συχνή επίσης καχυποψία, αναγνωρίζεται συνήθως και από τους Έλληνες κατοίκους της Κυψέλης. (Βαΐου, 2007)

Οικιστική εξέλιξη

Εικ. 6

Κατανομή κατοικιών μεταναστών ανά όροφο, 2006 από το «Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη», επιμ. Ντ. Βαΐου, 2007

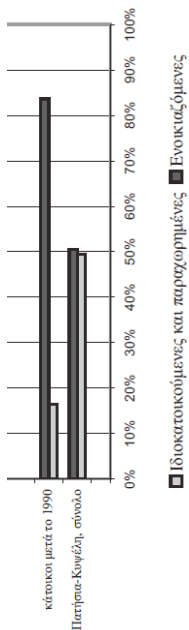
Συνύπαρξη ντόπιων και μεταναστών/ριών

αυτόχθονες, μέχρι νας το 1960	αυτόχθονες, 1961 νας 1980	Αυτόχθονοι και μετά 1981	παλινοστοιχία	μετανάστες
69,3%	15,6%	10,6%	,8%	3,6%
47,6%	14,1%	14,6%	,3%	23,0%
44,4%	17,2%	16,6%	2,0%	19,2%
74,4%	12,6%	8,0%	2,5%	2,5%

Εικ. 7

Χρονολογία εγκατάστασης νοικοκυριού στην Αθήνα και εθνοφυλετική προέλευση ως προς την περιοχή κατοικίας. Μαλούτας κα. «Αθήνα. Κοινωνικές δομές πρακτικές και αντιλήψεις. Νεοί παραμετροί και μεταβολές 1980-2000» 2006, ΕΚΚΕ

Εικ. 8

Πηγή: «Αθηνά. Κοινωνικές δομές, πρακτικές και αντιλήψεις. Νέοι παράμετροι και μεταβολές 1980-2000», Μαλούτας κ.α. 2006, ΕΚΚΕ

Εικ. 9

Μέγεθος κατοικίας, 2011.
Πηγή: Χαρτογραφικό πανόραμα απογραφικών δεδομένων, ΕΚΚΕ - ΕΛΣΤΑΤ

έως 50 τμ. - 21,12%

51-70 τμ. - 26,7%

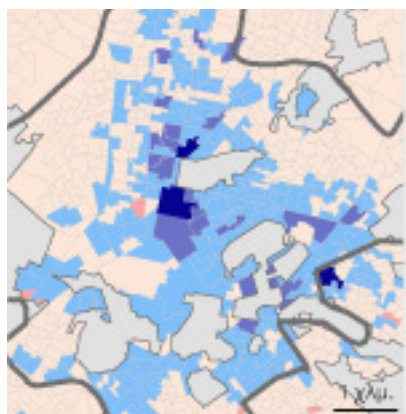
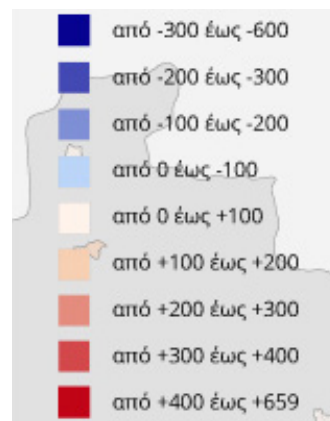
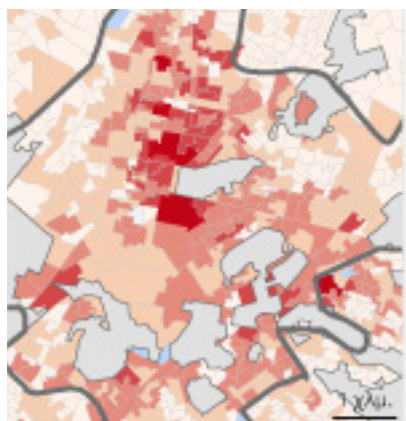
71-90 τμ. - 29,27%

Εικ. 10

«Κενές Κατοικίες», Θ.Μαλούτας, Σ.Ν.Σπυρέλλης, 2016, athenssocialatlas.gr

Πιο συγκεκριμένα σχετικά με το στεγαστικό τομέα, το ποσοστό ενοικιαζόμενων κατοικιών είναι συγκριτικά υψηλό, όπως στις περισσότερες περιοχές του κέντρου, αυξήθηκε βέβαια σημαντικά μετά το 1990, πιθανώς μέσα από την έλευση των μεταναστών/-ριών (Εικ. 8). Τα περισσότερα κτήρια είναι σχετικά παλαιά, κατασκευασμένα στο μεσοπόλεμο ή την περίοδο 1950-1980, ενώ τα διαμερίσματα μικρού ή μεσαίου μεγέθους (77% μικρότερα από 90 τμ.) (Εικ. 9). Τέλος, μεγάλη είναι η αύξηση των κενών κατοικιών που σημειώθηκε τα τελευταία χρόνια, όπως φαίνεται στους χάρτες (Εικ. 10).

Επιλέγουμε να εστιάσουμε στο τελευταίο σημείο καθώς αποτελεί σαφή ένδειξη της ανισομερούς κατανομής της κρίσης. Η απουσία κοινωνικής πολιτικής ή αλλιώς «διχτού προστασίας (Εμμανουήλ, 2006), τα στρώματα που πλήττονται περισσότερο είναι σαφώς αυτά που ανήκουν στις κατώτερες κοινωνικοοικονομικές κατηγορίες και κατ' επέκταση στις περιοχές όπου αυτά συγκεντρώνονται, σημειώνεται και η μεγαλύτερη αύξηση των κενών κατοικιών. Χωρίς αυτό να έχει διασταυρωθεί όπως αναφέραμε μέσα από την επαφή μας με τους υπεύθυνους φορείς, αλλά συνυπολογίζοντας την επιτακτικότητα των στόχων που τέθηκαν υποθέτουμε πως το προσφερόμενο απόθεμα μπορεί να λειτουργήσει ως καθοριστικό κριτήριο στην αναζήτηση διαμερισμάτων, ικανό να ερμηνεύσει τη μεγάλη συγκέντρωση στην περιοχή της Κυψέλης.

Πορίσματα

Τα στοιχεία που καταφέραμε να συγκεντρώσουμε σαφώς δεν επαρκούν για να εξάγουμε ασφαλή συμπεράσματα. Αυτό που προσπαθήσαμε συνοπτικά να ψηλαφήσουμε παραπάνω είναι η πορεία μέσα από την οποία γεννήθηκε σταδιακά το αστικό υπόβαθρο, σαφώς και με κοινωνικές προεκτάσεις, που υποδέχτηκε την προσφυγική κρίση του 2015 εν μέσω της παρατεταμένης κοινωνικοοικονομικής κρίσης, εστιάζοντας στην Κυψέλη τόσο ως συμπύκνωση βασικών μηχανισμών του στεγαστικού στην Αθήνα όσο και ως τόπο συγκέντρωσης των μισθωμένων διαμερισμάτων. Αυτό που διαφαίνεται είναι ύπαρξη ενός μηχανισμού, στη βάση της απουσίας κοινωνικής πολιτικής για τη στέγη και κρατικού σχεδιασμού, ο οποίος σύμφωνα με διαφορετικά κριτήρια κάθε φορά τείνει να συγκεντρώνει τους μεταναστευτικούς και προσφυγικούς πληθυσμούς σε συγκεκριμένες περιοχές του κέντρου, οι οποίες μάλιστα στη συνέχεια χαρακτηρίζονται υποτιμητικά ως υποβαθμισμένες. Η κατανόηση εντούτοις της σημασίας του φαινομένου δεν θα πρέπει να περιοριστεί στην αναζήτηση των διαδικασιών που παρήγαγαν αυτές τις συγκεντρώσεις. Αντίθετα, η νοηματοδότηση αυτών μέσα από την καθημερινή συνύπαρξη και επαφή συνιστά το πεδίο μίας έρευνας, σαφώς μεγαλύτερης από τις δυνατότητες της παρούσας εργασίας, απαραίτητης ωστόσο ώστε οι μέχρι τώρα αναζητήσεις και παρατηρήσεις μας να αποκτήσουν βαθύτερο νόημα και περιεχόμενο.

Σκιαγράφηση προδιαγραφών περαιτέρω έρευνας

Με βάση τα παραπάνω θα επιχειρήσουμε μία πρώτη αποτίμηση των στοιχείων στα οποία είχαμε πρόσβαση σε μία παράλληλη απόπειρα να διατυπώσουμε τις προδιαγραφές της απαιτούμενης ευρύτερης έρευνας, η οποία θα πρέπει να επικεντρώνεται στην πρόσληψη του προγράμματος στέγασης αιτούντων άσυλο από τους πρόσφυγες που συμμετέχουν σε αυτό και τον τρόπο με τον οποίο εκείνοι/-ες αξιολογούν τον τρόπο λειτουργίας του, εννοιολογούν τις παροχές του και βιώνουν την καθημερινότητα της γειτονιάς στην οποία κατοικούν, σε συνθήκες παρατεταμένης αναμονής.

Ξεκινώντας «από τα πάνω», η πιο καθοριστική παράμετρος στην πρόσφατη εγκατάσταση των προσφύγων στο κέντρο της Αθήνας, σε σχέση με τα προηγούμενα μεταναστευτικά κύματα, εντοπίζεται στην ευρύτατη ανάμιξη της ΕΕ και του ΟΗΕ και των συνεργαζόμενων φορέων, που αναιρεί το αυθόρμητο της επιλογής τόπου εγκατάστασης και ορίζει αυστηρά τους τρόπους διαχείρισης του φαινομένου. Ο τρόπος υλοποίησης του προγράμματος συνιστά καθοριστικής

Τρόπος λειτουργίας προγράμματος μέσα από τις οδηγίες της ΥΑ

Προδιαγραφές διαμερισμάτων

σημασία παράγοντα ως προς τα περιθώρια οικειοποίησης της παρεχόμενης στέγης και αυτονομίας που επιτρέπει. Οι κατευθυντήριες οδηγίες της ΥΑ προς τους δήμους και τις ΜΚΟ είναι και πάλι ενδεικτικές. Ξεκινώντας με τις προδιαγραφές που θα πρέπει να πληρούν τα διαμερίσματα, η βασική μας παρατήρηση αφορά την προτεινόμενη πυκνότητα. Ενώ οι περισσότερες οδηγίες υποδεικνύουν πως τα διαμερίσματα θα πρέπει να εξασφαλίζουν αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης (θέρμανση-κλιματισμός, πόσιμο/ζεστό νερό, αερισμός, ενεργειακά και άλλα πιστοποιητικά, πυρασφάλεια), η ενδεικτικά αναφερόμενη πυκνότητα (6 άτομα/ διαμέρισμα 60-90 τμ. – 1 τουαλέτα/6 άτομα) είναι σχετικά υψηλή και σαφώς υψηλότερη από τη μέση πυκνότητα σύμφωνα με τα στοιχεία από το Πανόραμα της ΕΛΣΤΑΤ (Εικ. 11).

Εικ. 11

Επιφάνεια κατοικίας ανά άτομο και υπηκοότητα, 2011,
 Πηγή: Χαρτογραφικό Πανόραμα απογραφικών δεδομένων ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

	Έως 10τμ.	10.1-15 τμ.	15.1-20 τμ.	20.1-25 τμ.	25.1-30 τμ.	30.1-40 τμ.	40.1-50 τμ.	50.1 τμ -
Ελλάδας	2%	6%	14%	17%	16%	20%	11%	15%
Άλλης χώρας	10%	21%	26%	15%	10%	9%	4%	5%

Η μεγάλη πυκνότητα κατοίκησης αποτυπώνει διαφορές και αποστάσεις μεταξύ προσφύγων και ντόπιων, διαχωρισμούς εντός της πολυκατοικίας και τονίζει τον προσωρινό χαρακτήρα του προγράμματος, παράμετρος πιθανά καθοριστική τόσο στην αξιολόγηση της συνθήκης από τους ίδιους τους πρόσφυγες όσο και στην επιφυλακτικότητα των ντόπιων. Η ανοιχτότητα της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στη διαφορά είναι συχνά ανάλογη με τη δυνατότητα του «άλλου» να εξομοιωθεί (Παπαταξιάρχης, 2006). Η προηγούμενη εμπειρία έχει δείξει ότι η ενσωμάτωση εκείνων, των οποίων η διαφορετικότητα ήταν λιγότερο φανερή και οι οποίοι συμβάδιζαν με το πρότυπο του ελληνικού νοικοκυριού ήταν στην πλειοψηφία πιο εύκολη (Παπαταξιάρχης, 2014). Ενδεικτική είναι επιστολή προς την ΠΟΜΙΔΑ επιτροπών κατοίκων και συλλόγων από την πλατεία Αμερικής, τον Άγιο Παντελεήμονα, την πλατεία Βικτωρίας και την Κυψέλη που εκφράζει την εναντίωση -του πιο αντιδραστικού μέρους των κατοίκων- απέναντι στο σχετικό πρόγραμμα από την ΜΚΟ PRAKSIS. Η διαφορετική οικειοποίηση του χώρου («τρώνε στο πάτωμα») και η διάχυση του ιδιωτικού στους κοινόχρηστους χώρους τις πολυκατοικίας μπουγάδες στις εισόδους»), στα οποία πιθανά πέρα από τη διαφορετική πολιτισμική προέλευση συμβάλλει και η μεγάλη πυκνότητα εντός του διαμερίσματος, ενεργοποιούν σε ορισμένες περιπτώσεις ξενοφοβικά αντανεκλαστικά και φανερώνουν τα όρια της ανοιχτότητας απέναντι στο έτερο. Η δήλωση στην επιστολή «ΤΗΝ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ ΜΑΣ, ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΜΕΡΙΣΤΗ ΣΥΜΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΜΑΣ προς τους μετανάστες/-ριες-πρόσφυγες και όπως κατά καιρούς τους αποκαλούν, την ΔΕΙΧΝΟΥΜΕ ΟΛΟΙ ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΧΡΟΝΙΑ ΤΩΡΑ, ΧΩΡΙΣ ΑΝΤΑΛΛΑΓΜΑ» φανερώνει χαρακτηριστικά την εγγενή ιεραρχία που διατρέχει την «φιλοξενία», την εξομοίωση που επιδιώκεται ως ανταπόδοση. (Παπαταξιάρχης, 2006)

Ο ιεραρχικός χαρακτήρας εντοπίζεται και στο πρόγραμμα, στον όρο «ωφελοούμενοι», που υποδηλώνει τις διακριτές θέσεις οικοδεσπότη και φιλοξενούμενου, σύμφωνα με το σχήμα της φιλοξενίας, σαφώς ιεραρχημένες, όπου η προσφορά του πρώτου επιζητά σαφώς ως αντάλλαγμα την αναγνώριση της ανωτερότητας της ταυτότητας του από τον δεύτερο, την αποσιώπηση της δικιάς του και την προσπάθεια του να πλησιάσει, χωρίς ποτέ να μπορεί να γίνει ίδιος (Παπαταξιάρχης, 2006). Οι πρόσφυγες ως «ωφελοούμενοι», «ευνοημένοι», μπορούν απλώς να αναγνωρίσουν την γενναιοδωρία μέσα σε όσα τους προσφέρονται και σε καμία περίπτωση να διεκδικήσουν (προφανής «αγένεια» μέσα στο πλαίσιο της φιλοξενίας). Το πλαίσιο όλων των δράσεων ορίζεται από τον οικοδεσπότη, στη βάση της κυριαρχίας του στο χώρο, αφήνοντας ελάχιστα περιθώρια δράσης στο φιλοξενούμενο.

Σύμφωνα με το σχήμα της φιλοξενίας μπορεί να αναλυθεί και ο βαθμός ανάμιξης της ΥΑ και των συνεργαζόμενων φορέων. Ο όρος «ημιαυτόνομη διαμονή» που χρησιμοποιείται από τις ΜΚΟ είναι ενδεικτικός. Στο πλαίσιο στήριξης των προσφύγων και εξασφάλισης στέγης, ο βαθμός εμπλοκής θεωρούμε ότι αναδεικνύει και την έμφαση και σημασία που δίνεται κάθε φορά στην προσπάθεια ενδυνάμωσης και στα περιθώρια αυτονόμησης που επιτρέπονται. Η διαμονή των προσφύγων στα διαμερίσματα διαμεσολαβείται σε όλα τα επίπεδα, οι ευθύνες τους σε σχέση με την κατοικία τους περιορίζονται σε τεράστιο βαθμό, στοιχείο που πιθανώς περιορίζει και τα περιθώρια οικειοποίησης του χώρου και η καθημερινότητα τους ελέγχεται από πληθώρα «αρμόδιων» υπαλλήλων του εκάστοτε φορέα. Ενδεικτικά, πέρα από τον εντοπισμό και τον εξοπλισμό των διαμερισμάτων, «η διαπραγμάτευση και υπογραφή των συμβολαίων με τους ιδιοκτήτες, η πληρωμή λογαριασμών, η τακτοποίηση πιθανών απαραίτητων επισκευών, η επικοινωνία με τους γείτονες και τις υπηρεσίες»³ έγκεινται επίσης στους «επόπτες φιλοξενίας», που λειτουργούν ως εγγυητές προς τους ιδιοκτήτες. Οι κοινωνικοί επιστήμονες αντίστοιχα είναι υπεύθυνοι «για την υπογραφή του Κώδικα Συμπεριφοράς», «επεξήγηση στους ωφελοούμενους του πλαισίου της διαμονής τους» και την «πραγματοποίηση επισκέψεων σε κάθε διαμέρισμα κατά τακτά χρονικά διαστήματα που θα οριστούν για να διασφαλίσει την εύρυθμη λειτουργία.»⁴, ενώ πληθώρα άλλων υπευθύνων όπως διερμηνείς, διαχειριστές περιστατικών, συνοδοί ιατρικών περιστατικών, ψυχολόγοι και ψυχίατροι φαίνεται να καθοδηγούν καθημερινά τη διαμονή και την ένταξη των προσφύγων. Τα παραπάνω, πέρα από τεχνικές λεπτομέρειες του προγράμματος θεωρούμε ότι υποδεικνύουν και την πλαστικότητα των ορίων στην προσπάθεια των προσφύγων να ξαναστήσουν τη ζωή τους, να εγκατασταθούν σε ένα τόπο, να τον νοήσουν και να τον βιώσουν ως οικείο, δικό τους.

Φιλοξενία - «ωφελοούμενοι»

Ρόλος μελών ΜΚΟ

³«Ενημερωτικός Οδηγός για τις Τοπικές Αρχές», 26-2-18, <http://estia.unhcr.gr/el/προγραμμα-estia-ενημερωτικος-οδηγος-για-α-/>

⁴«Πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος για τη σύνταξη συμβάσεων μίσθωσης έργου», ΕΑΤΑ, 6-12-18, <http://developathens.gr/>

Οι επιφυλάξεις σχετικά με την κατεύθυνση του προγράμματος στέγασης αιτούντων άσυλο της ΥΑ εντείνονται σε ορισμένο βαθμό μέσα από σχετική καταγγελία εργαζόμενης στη ΜΚΟ PRAKSIS το 2017. Συγκεκριμένα στο κείμενο αναφέρεται ότι τα διαμερίσματα δεν πληρούν τις προδιαγραφές που ορίζονται από την ΥΑ, «οι άνθρωποι στοιβάζονται σαν τα ποντίκια σε σπίτια με μαύρους τοίχους από την υγρασία, σε αρκετά δεν υπάρχουν καν κρεβάτια αλλά στρώματα στο πάτωμα, και σε κανένα δεν υπάρχει θέρμανση παρόλο που η Ύπατη Αρμοστεία παρέχει χρήματα γι' αυτήν», «ο τρόπος υλοποίησης του προγράμματος είναι καθόλα ταπεινωτικός για τους ίδιους τους πρόσφυγες» καθώς «δεν έχουν κανέναν απολύτως λόγο» ενώ οι υπεύθυνοι για τα διαμερίσματα ελέγχουν «τις αποδείξεις από το σουπερμάρκετ» και «τα σπίτια για ζημιές που ενδεχομένως έχουν προκαλέσει οι πρόσφυγες απειλώντας τους ότι θα τις πληρώσουν οι ίδιοι ή θα μείνουν στο δρόμο αν δε συμμορφωθούν»⁵.

⁵«PRAKSIS: Μια απάτη που στήνεται στις πλάτες των προσφύγων», 1-3-17, <https://athens.indymedia.org/post/1569901/>

Παρά τις παραπάνω ενδείξεις, για την αξίωση και εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων στο πλαίσιο συνέχισης της έρευνας μας, η επαφή με την ΥΑ και τους συνεργαζόμενους φορείς θα ήταν απαραίτητη. Οι διευκρινίσεις που θα έπρεπε να επιδιωχθούν αφορούν στις επιλογές σχετικά με τον εντοπισμό των διαμερισμάτων, τις προτεραιότητες που τίθενται αλλά και τις αντικειμενικές δυσκολίες που πιθανά συναντήθηκαν, εντός ενός προγράμματος αυτής της κλίμακας και σημασίας. Η συζήτηση με αρμόδια μέλη των συνεργαζόμενων φορέων, με τη μορφή ανοιχτής συνέντευξης πάνω στην προσωπική τους εμπειρία, τις αρμοδιότητες τους, τις δυσκολίες αλλά και τις μεταστροφές που προέκυψαν στη διάρκεια υλοποίησης θα βοηθούσε στη διασαφήνιση αρκετών σημείων γύρω από τη στόχευση του προγράμματος, τα οποία έως τώρα μπορέσαμε να προσεγγίσουμε μόνο μέσα από τις κατευθυντήριες οδηγίες της ΥΑ.

Μετατόπιση έρευνας στην καθημερινότητα των προσφύγων

Μεγαλύτερο βάθος ωστόσο θεωρούμε πως θα προσέδιδε μία «από τα κάτω» διερεύνηση. Η έμφαση θα έπρεπε να μετατοπιστεί στους ίδιους τους πρόσφυγες, προσπαθώντας να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο βιώνουν εκείνοι/-ες την καθημερινότητα τους στα μισθωμένα διαμερίσματα. Τόσο μέσα από συνεντεύξεις, επιδιώκοντας να προσεγγίσουμε όσο το δυνατόν περισσότερους και περισσότερες, αναγνωρίζοντας πως δεν αποτελούν ένα ενιαίο σώμα και δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στις ουσιαστικές διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό τους, όσο και μέσα από συμμετοχική παρατήρηση, εφόσον κάτι τέτοιο ήταν δυνατό, θα μπορούσαμε να ψηλαφίσουμε τις προσωπικές τους νοηματοδοτήσεις γύρω από το διαμέρισμα, την πολυκατοικία και τη γειτονιά τους. Η παράλληλη χρήση των δύο μεθόδων, συνεντεύξεων και συμμετοχικής παρατήρησης, είναι αναγκαία καθώς τα περιθώρια παρερμηνείας τόσο ρητών διατυπώσεων όσο και άρρητων χωρικών και κοινωνικών πρακτικών, στο βαθμό έλλειψης εμπιστοσύνης ή διάθλασης μέσα από την πολιτισμική

ταυτότητα του ερευνητή – στοιχεία αναπόφευκτα – περιορίζονται.

Οι συνεντεύξεις πέρα από το «προφίλ» του/της ερωτώμενου/-ης και τα στοιχεία σχετικά με τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα, θα έπρεπε να αναζητούν το βαθμό και τα σημεία στο οποίο αυτό αξιολογείται θετικά ή αρνητικά, τις επιθυμητές αλλαγές, τους στόχους τους και την επιθυμία ή όχι παραμονής τους, το βαθμό στον οποίο το διαμέρισμα τους και η γειτονιά τους θα μπορούσε να ανταποκριθεί. Επιπλέον, θα έπρεπε να αναφέρονται στη σχέση με τους/τις ντόπιους/-ιες και μετανάστες/-ριες/-ριες στην πολυκατοικία και τη γειτονιά, την καθημερινότητα τους, τις δραστηριότητες τους και τους χώρους και χρόνους αυτών.

Συνεντεύξεις

Ιδιαίτερα στο τελευταίο εντούτοις θα συνέβαλε η επιτόπια-συμμετοχική παρατήρηση, μέσα από την οποία θα επιδιώκαμε να εντοπίσουμε νέες πρακτικές οικειοποίησης τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημόσιου, συγκλίσεις και αποστάσεις μεταξύ ταυτότητας και ετερότητας αλλά και τις χωρικές εκφράσεις αυτών, ρήξεις και ασυνέχειες που προκαλούνται στην ομοιομορφία του προγράμματος. Να αναζητήσουμε τις σχέσεις που αναπτύσσονται με τη γειτονιά, το βαθμό που αυτή επιδιώκεται, τις μορφές που παίρνει, τους τρόπους επικοινωνίας που επινοούνται. Να παρατηρήσουμε την ανοιχτότητα ή την επιφυλακτικότητα των δύο μερών.

Συμμετοχική παρατήρηση

Συμπληρώνοντας την παρούσα έρευνα με την περαιτέρω διερεύνηση που επιχειρήσαμε να σκιαγραφήσουμε, θα μπορούσαμε να κατανοήσουμε όλα τα επίπεδα, τις κατευθύνσεις του υπερκείμενου σχεδιασμού, την υλοποίηση του στο αστικό υπόβαθρο του κέντρου αλλά και την πρόσληψη αυτών από τα ίδια τα υποκείμενα, με στόχο τον εντοπισμό περιορισμών και δυνατοτήτων εντός ενός φαινομένου ιδιαίτερα σύνθετου και δυναμικού, της συνύπαρξη ταυτότητας και ετερότητας στο πλαίσιο της διαρκούς μεσολάβησης «αρμόδιων φορέων».

Η μετάβαση στο καθημερινό, έχει αναδείξει σε πολλές περιπτώσεις, «διαπλεκόμενες» τροχιές, τόπους και τρόπους συνάντησης που ο αναπτυξιακός λόγος αδυνατεί να κατανοήσει και να εγγράψει στα διπολικά σχήματα, ντόπιοι και μετανάστες, «εαυτός» και «ξένος», «εδώ» και «εκεί» (Βαΐου, 2007). Τα μαγαζιά των μεταναστών/-ριών στην Κυψέλη με τις πινακίδες στη γλώσσα τους, τα πυκνοκατοικημένα διαμερίσματα τους αλλά και οι ανακαινισμένες ιδιόκτητες κατοικίες, η έντονη παρουσία τους στο δημόσιο χώρο και οι συναντήσεις τους με τους/τις «ντόπιους/-ιες», διαπραγματεύονται καθημερινά την πλαστικότητα των ορίων μεταξύ ταυτότητας και ετερότητας, προκαλούν ασυνέχειες στην ομοιομορφία του σχεδιασμού, συνθέτουν το ιδιαίτερο ψηφιδωτό των μικροκοινωνικών καθημερινών επαφών πάνω στο οποίο συνυφαίνονται διαρκώς νέοι τόποι και νέες προοπτικές συνύπαρξης.

Διαπραγματεύσεις ορίων Προοπτικές συνύπαρξης

Βιβλιογραφικές αναφορές

Agier, M., 2010. Humanity as an Identity and Its Political Effects (A Note on Camps and Humanitarian Government). University of Pennsylvania Press.

Βαΐου, Ν., ed., 2007. Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη. Ντόπιες και μετανάστριες στις γειτονιές της Αθήνας. Αθήνα: ΕΜΠ Σχολή Αρχιτεκτόνων, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας.

Βαταβάλη, Φ. & Σιατίτσα, Δ., 2011. Η «κρίση» της κατοικίας και η ανάγκη για μια νέα στεγαστική πολιτική.

Εμμανουήλ, Δ., 2006. Η κοινωνική πολιτική κατοικίας στην Ελλάδα: οι διαστάσεις μιας απουσίας.

Μαλούτας, Θ., Εμμανουήλ, Δ. & Παντελίδου Μαλούτα, Μ., 2006. Αθήνα. Κοινωνικές δομές, πρακτικές και αντιλήψεις: Νέες παράμετροι και τάσεις μεταβολής 1980-2000. Αθήνα: ΕΚΚΕ.

Μαλούτας, Θ., Κανδύλης, Γ., Πέτρου, Μ. & Σουλιώτης, Ν., 2013. Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα. Αθήνα: ΕΚΚΕ.

Μπαλαμπανίδης, Δ., Πατατούκα, Ε. & Σιατίτσα, Δ., 2013. Το δικαίωμα στην κατοικία την περίοδο της κρίσης στην Ελλάδα.

Παπαταξιάρχης, Ε., 2006. Τα άχθη της ετερότητας, Διαστάσεις της πολιτισμικής διαφοροποίησης στην Ελλάδα του πρώιμου 21ου αιώνα. In Ε. Παπαταξιάρχης, ed. Περιπέτειες της ετερότητας.

Παπαταξιάρχης, Ε., 2014. Ο αδιανόητος ρατσισμός. Η πολιτικοποίηση της «φιλοξενίας» την εποχή της κρίσης. Σύγχρονα Θέματα, pp.46-62.

Σύνοψη

Ολοκληρώνοντας τη διερεύνηση των επιμέρους θεμάτων αξίζει να σημειωθούν ως σύνοψη τα εξής :

Σε μια γενική θεώρηση ο αναπτυξιακός λόγος στέκεται απαθής και αδιάφορος, στο ρεαλισμό των ευάλωτων. Ειδικότερα στο ζήτημα της στέγης εντοπίζεται απουσία κοινωνικής πολιτικής, ενώ σε επίπεδο φορέων και μηχανισμών που θα μπορούσαν να υλοποιήσουν τις πολιτικές κοινωνικής πρόνοιας, υπάρχει κενό.

Ως γενική διαπίστωση η κρατική παρέμβαση μέσα από κοινωνικές δομές αδυνατεί να λύσει το ζήτημα του αποκλεισμού στο δικαίωμα στη στέγη. Οι υπάρχουσες δομές για τους ευάλωτους, δεν στοχεύουν στην επίλυση του προβλήματος, αλλά στην ευκαιριακή κάλυψη. Πρακτικά, οι κοινωνικές παροχές σχεδιάζονται με τη λογική του ελάχιστου. Ο χρόνος στις παροχές που προσφέρεται συνήθως είναι ανεπαρκής, ενώ παράλληλα καλύπτεται μικρό αριθμητικά ποσοστό εκείνων που έχουν ανάγκη.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η γραφειοκρατική αντιμετώπιση του σχεδιασμού αφήνει ειςθεσιμένη μεγάλη μερίδα από τους ανθρώπους που εισέρχονται στην Ευρώπη αναζητώντας ένα καλύτερο μέλλον. Αφενός, δεν υπάρχει μηχανισμός πρόληψης στα ζητήματα που μπορούν να προληφθούν, όπως η έκθεση σε αστεγία και η φροντίδα των ευπαθών ομάδων. Αφετέρου το κράτος στη διαχείριση της προσφυγικής κρίσης ήταν απροετοίμαστο να αντιμετωπίσει τις έκτακτες στεγαστικές ανάγκες. Παράλληλα, οι τοπικοί φορείς αυτοδιοίκησης δεν έχουν την ικανότητα και βούληση να διαχειριστούν επιχειρησιακά προγράμματα και γενικότερα οι επικαλούμενες πολιτικές στο σχεδιασμό συχνά βρίσκονται σε ασυνέπεια με τα μέτρα εφαρμογής.

Διαβάζοντας τη σχέση μεταξύ των διαφορετικών πληθυσμών, ευπαθών και μη, ντόπιων και προσφύγων αποκαλύπτεται η έκφρασή της στον επίσημο λόγο. Οι ντόπιοι υπερθεματίζοντας στα κεινημένα τους, οδηγούν τους “ξενιστές” σε αποκλεισμό. Ο υπερκείμενος σχεδιασμός επιβάλλει τη λήθη στις εξωτερικές επιρροές (υπερήλικες, πρόσφυγες, άστεγοι) και τις χαρακτηρίζει ως επίθεση στη “συνήθεια”. Αντίστοιχα ο εθνικός και ευρωπαϊκός σχεδιασμός επιβάλλεται ως υπερκείμενος στις τοπικές κοινότητες. Αναφορικά με το προσφυγικό, η διαχείριση προβάλλεται επιτακτικά και εφαρμόζεται ως επιβολή. Η μορφή της παροχής δεν επιλέγεται από τους δικαιούχους, αλλά από τον κεντρικό μηχανισμό. Νομιμοποιείται με την πρόφαση του αναγκαίου για την κάλυψη των ευάλωτων ομάδων, περιορίζοντας έτσι τις δυνατότητες των προσφύγων να αντιδράσουν στον επίσημο κι επιτακτικό λόγο. Το γεγονός αυτό προβάλλει την ανωτερότητα των «ντόπιων» ή των «υγείων». Ο σχεδιασμός αντικειμενοποιεί τους ευπαθείς, διαχωρίζοντάς τους, χωρίς να μπορεί τους δει ως υποκείμενο και ως πρότερους ίσους. Πολιτικοποιείται η βοήθεια επικοινωνιακά χωρίς την ουσιαστική εμπέδωσή της. Στη χειρότερη των περιπτώσεων συνδυάζεται με ρατσιστικό λόγο και προσφέρεται υπό όρους η βοήθεια.

Το δικαίωμα στη στέγη αντιμετωπίζεται ασύνδετα από το δικαίωμα στην κεντρικότητα, δικαίωμα στην μετακίνηση και δικαίωμα στην πόλη. Οι τοπικές κοινωνίες ιεραρχούν την πρόνοια ως καθρέφτη του εαυτού τους. Τα φόβητρα της κοινωνίας επίσης ελέγχουν την παροχή βοήθειας και καθορίζουν τη μορφή της παροχής.

“Αλλά ο πρίγκιπας Πρόσπερο ήταν ευτυχιμένος, ατρόμητος και σοφός. Ενώ τα τσιφλίκια του είχαν μισοερημωθεί, αυτός κάλεσε χίλιους χαροκόπους από τον κύκλο των ιπποτών και των κυριών της αυλής του κι αποσύρθηκε μαζί τους στη βαθιά μοναξιά ενός από τους οχυρωμένους πύργους του. Ήταν ένα απλόχωρο, μεγαλόπρεπο κτίριο, φτιαγμένο σύμφωνα με το εκκεντρικό αλλά θεσπέσιο γούστο του πρίγκιπα. Ένα γερό, ψηλό τείχος με σιδερένιες πύλες περιστοίχιζε ολόκληρο το υποστατικό. Μόλις κατέφθασαν οι αυλικοί, ο πρίγκιπας διέταξε να κουβαλήσουν χωνευτήρια και βαριά σφυριά και να συγκολλήσουν τα μάνταλα με τις πύλες, γιατί ούτε η απόγνωση έπρεπε να τρυπώσει μέσα, ούτε η ξέφρενη ευθυμία να βγει έξω. Ο έξω κόσμος ας φρόντιζε μόνος του να τα βγάλει πέρα! Θα ήταν ανόητο να παραδίνεται κανείς σε θλιβερές σκέψεις κι ανησυχίες για το μέλλον ή για την ανθρωπότητα! Έτσι λοιπόν, ο πρίγκιπας είχε φροντίσει για διασκεδάσεις και για κέφι. Υπήρχαν στον πύργο γελωτοποιοί, αυτοσχεδιαστές, χορευτές, μουσικοί κι επιπλέον οι όμορφες κυρίες της αυλής και τα διαλεχτά κρασιά! Ναι, υπήρχαν όλα αυτά και μαζί υπήρχε ασφάλεια! Έξω ήταν ο Κόκκινος Θάνατος!”

Έντγκαρ Άλαν Πόε, “Η Μάσκα του Κόκκινου Θανάτου”

“Έτσι, μέσα από επιστήμες τόσο ανόμοιες, η κραυγή στο τέλος της πορείας τους αντηχεί με τον ίδιο τρόπο που μόλις αναφέραμε. Αν πούμε ότι το κλίμα είναι θανατηφόρο, μόλις μετά βίας παίζουμε με τις λέξεις. Το να ζεις κάτω από τούτο τον αποπνικτικό ουρανό επιβάλλει ότι πρέπει να φύγεις ή να μείνεις. Χρειάζεται να ξέρεις πώς να φύγεις, στην πρώτη περίπτωση, και για ποιο λόγο μένεις στην δεύτερη.”

Αλμπέρ Καμύ,

“Ο μύθος του Σίσυφου” σελ.48, εκδ.Καστανιώτη

“Να κατοικεί παντού, χωρίς όμως να κλείνεται πουθενά, αυτό είναι το έμβλημα του ανθρώπου που ονειρεύεται την κατοικία. Στο οριστικό σπίτι όπως και στο σπίτι όπου πράγματι μένω, το ονειροπόλημα δοκιμάζεται. Θα πρέπει να αφήνουμε πάντα ανοιχτή μια ονειροπόληση για το αλλού.”

Gaston Bachelard, “Η ποιητική του χώρου” σελ.89, εκδ.Χατζηνικολή